

Військова юстиція та захист прав військових

Огляд міжнародного досвіду
та тенденцій в Україні

Авторський колектив

Анастасія Володенкова – військова юристка Правозахисного центру для військовослужбовців «Принцип». Практикує у військовому праві від 2014 року. Співавторка Збірника правових позицій Верховного суду щодо захисту прав ветеранів АТО та ООС.

Любов Галан – правозахисниця та аналітикиня, співзасновниця Правозахисного центру для військовослужбовців «Принцип». Координаторка проєктів у «Центрі громадянських свобод» (2017-2020).

Денис Гаценюк – правник, випускник НаУКМА, магістр права. Спеціалізується на міжнародному кримінальному та гуманітарному праві, міжнародному праві прав людини. Працює у сфері права від 2018 року.

Анастасія Заволока – юристка, від 2021 року залучена експертка та тренерка у проєктах, пов'язаних із дослідженням та захистом прав військовослужбовців, співавторка Збірника правових позицій Верховного Суду щодо захисту прав ветеранів АТО та ООС.

Артем Крикун-Труш – адвокат, керівний партнер «Rostrum», адвокат-волонтер руху «Адвокати ЗСУ», асоціації «ЮрФем:підтримка», член борду юридичного медіа «Спілка мертвих юристів».

Анна Пашкіна – військова юристка та аналітикиня Правозахисного центру для військовослужбовців «Принцип», співавторка Звіту про соціологічне дослідження «Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців», підготовленого ГО «Юридична сотня».

Військова юстиція та захист прав військових. Огляд міжнародного досвіду та тенденцій в Україні / [А. Володенкова, Л. Галан, Д. Гаценюк, А. Заволока, А. Крикун-Труш, А. Пашкіна]; За заг. ред. А.Крикуна-Труша та Л.Галан. – Київ, 2023. – с.

Правозахисний центр для військовослужбовців «Принцип» – це громадська організація, заснована у 2023 році для правового захисту військовослужбовців та ветеранів. Наша пріоритетна ціль – це захист гідності військового та прозорість процесів на його шляху. Для цього ми працюємо за напрямками: правової просвіти військових та ветеранів, їхніх близьких про наявні механізми та можливості під час лікування та реабілітації; аналітичної роботи для напрацювання системних рішень у реформуванні системи; адвокації змін в цій системі у співпраці з органами влади.

Принцип

сайт: pryncyp.com

facebook: [fb.com/pryncypua](https://www.facebook.com/pryncypua)

Матеріал підготовлено за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження». Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фондаций в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проєктів на суму понад 350 мільйонів доларів США.

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

сайт: irf.ua

facebook: [fb.com/irf.ukraine](https://www.facebook.com/irf.ukraine)

Зміст

Вступ	5
Розділ I. Огляд міжнародного досвіду та порівняльний аналіз	9
1.1. Загальний огляд міжнародних стандартів у побудові органів військової юстиції	10
1.2. Загальний профіль країни	13
1.3. Класифікація службових правопорушень за національним законодавством	14
1.4. Наявність спеціалізованих органів, що мають юрисдикцію у сфері правопорушень, що стосуються порядку несення служби	15
1.5. Повноваження командирів щодо розгляду військових (службових) правопорушень	19
1.6. Розмежування юрисдикції між цивільними (невійськовими) та військовими органами юстиції	22
1.7. Висновки з порівняльного аналізу.	24
Розділ II. Огляд системи органів військової юстиції в Україні	27
2.1. Огляд органів правопорядку та досудового розслідування	28
2.2. Місця утримання підозрюваних, обвинувачених та засуджених військовослужбовців	32
Розділ III. Особливості видів відповідальності військовослужбовців	36
3.1. Дисциплінарна відповідальність	37
3.2. Особливості несення матеріальної відповідальності	38
3.3. Адміністративна відповідальність	41
3.4. Особливості несення кримінальної відповідальності	44

Розділ IV. Проблемні аспекти військової юстиції та захисту прав військовослужбовців	48
4.1. Огляд статистичних даних	49
4.2. Загальні виклики щодо захисту прав	52
4.3. Кримінальна відповідальність військовослужбовців	55
4.3.1. Самовільне залишення частини	55
4.3.2. Непокора	58
4.3.3. Невиконання бойового наказу під час воєнного стану	59
4.3.4. Сексуальні домагання та зґвалтування	60
4.3.5. Процесуальні порушення та прогалини	62
4.4. Адміністративна відповідальність військовослужбовців	63
4.5. Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців	64
4.6. Матеріальна відповідальність військовослужбовців	65
<hr/>	
Розділ V. Висновки та рекомендації	67
<hr/>	
Додатки	81

Вступ

Органи військової юстиції об'єднують у собі спеціалізовані органи правопорядку та правосуддя: спеціалізовані поліцію, прокуратуру та суд.

За роки незалежності ми встигли відмовитися від військових судів, повертали, а потім знову відмовлялися від військової прокуратури та досі маємо лише військову квазі-недополіцію в особі Військової служби правопорядку у Збройних Силах України («ВСП»).

Наразі система органів кримінальної військової юстиції виглядає так: ВСП виявляє причини, передумови і обставини кримінальних правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах, розшукує осіб, які самовільно залишили військові частини (місця служби) та запобігає вчиненню і припиняє кримінальні та інші правопорушення у ЗСУ, у той час як, слідчі Державного бюро розслідувань («ДБР») розслідують їх під процесуальним керівництвом прокурорів спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері, а далі все це розглядають звичайні місцеві суди.

Тобто з усіх цих дійових осіб військовими є лише представники ВСП, а решта: слідчі ДБР, спецпрокурори та місцеві судді – цивільні.

Повномасштабне вторгнення активізувало дискусії навколо необхідності повернення військової «трійки»: військової поліції, військової прокуратури та військового суду. Аргументи «за» звучать дуже різні:

- ➔ **Спеціалізація** – пояснюється тим, що пласт військового законодавства доволі об'ємний, специфічний і складний. Проте, на нашу думку цей аргумент повністю нівелюється належним навчанням та підготовкою.
- ➔ **Доступ** – нібито цивільні слідчі та прокурори не мають доступу до місць злочинів у зоні бойових дій. Проте, на практиці ця проблема не є нагальною і вирішується чіткими законодавчими повноваженнями цивільних слідчих та прокурорів у зоні бойових дій.
- ➔ **Ризики для життя** – на думку прихильників органів військових юстиції в погонах, тільки військовослужбовець може та зобов'язаний ризикувати життям під час виконання своїх службових обов'язків. Проте, це дуже сумнівний та суб'єктивний аргумент, адже служба цивільних органів правопорядку також пов'язана із ризиками для життя та здоров'я, а неналежне виконання своїх обов'язків – це питання професійної придатності, а не конкретного виду форми.

➔ **Сприйняття** – нібито людина у військовій формі може сприймати як рівну та сприяти лише такій самій людині у військовій формі. На нашу думку, це дуже «понятійний» аргумент, який немає під собою реального вагомого підґрунтя, адже у військовій формі може за своєю сутністю бути такий самий некваліфікований самодур, дії якого не викликають поваги.

У всій цій дискусії *pro et contra* губиться головне питання – як забезпечити належний баланс між збереженням дисципліни у війську й обороноздатністю держави з одного боку та правами людини з іншого.

Стаючи військовослужбовцем, людина добровільно або примусово на виконання конституційного обов'язку, обмежується у використанні частини прав, якими користується цивільне населення (зокрема право вести бізнес, займатися політикою) та стає частинкою дуже чіткої системи з жорсткою вертикальною ієрархією. Водночас присвячуючи якийсь період свого життя військовій службі, людина продовжує мати право на життя та здоров'я, справедливий суд, правову допомогу.

Кримінальне провадження щодо військових має те ж комплексне завдання, що й стосовно цивільних осіб. Воно полягає не лише у захисті суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а й у захисті самого військовослужбовця. У цьому випадку мова йде як про притягнення до відповідальності співмірною з виною військовослужбовця, який вчинив кримінальне правопорушення, так і про уникнення випадків обвинувачення чи засудження невинуватих осіб. Саме тому до військовослужбовця має бути застосована належна правова процедура шляхом охорони його прав, свобод та законних інтересів як учасника кримінального провадження.

Наше дослідження показує, що наразі спостерігається відчутне превалювання інтересів держави, яке можна пояснити необхідністю виживання самої держави у боротьбі з нерівним за чисельністю людей та техніки супротивником – російською федерацією. Таке виживання забезпечується не лише міжнародною підтримкою та нашими безцінними людьми, а й жорсткою дисципліною у військах.

Проте, ми впевнені, що нехтування базовими правами військовослужбовця як людини та класична гра в показники з боку органів військової юстиції може зробити ворогу послугу в довгостроковій перспективі, суттєво знижуючи привабливість військової служби.

Кожен військовослужбовець має усвідомлювати, що не тільки понесе кримінальну відповідальність за непокору, дезертирство та насильство щодо начальника, а й що органи військової юстиції ефективно захистять його від незаконних наказів, зловживань та насильства з боку командирів.

Такий підхід перегукується з нещодавно схваленим Президентом України Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки та оборони України на 2023-2027 роки, який визна-

чає як одну з пріоритетних змін гарантування прав і свобод людини та громадянина.

Варто зауважити, що цей комплексний стратегічний план для досягнення поставлених цілей не вимагає, щоб представники органів військової юстиції обов'язково мали статус військовослужбовців. Навпаки, одним із напрямів реформування вказується посилення гарантій незалежності органів правопорядку та прокуратури від зовнішнього й внутрішнього втручання в їхню професійну діяльність. У той час як подвійна присяга особи як прокурора та військовослужбовця, а також принципи єдиноначальності та суворої військової дисципліни таку незалежність послаблюють.

Цей звіт покликаний показати актуальний стан речей у військовій юстиції, надати наше бачення та рекомендації для покращення ситуації, а також показати, що на 9 році війни ми зобов'язані мати сталу систему органів військової юстиції, яка, в погонах чи без них, здатна забезпечити ефективне розслідування військових кримінальних правопорушень та баланс між інтересами держави й правами людини.

СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТО – Антитерористична операція
ВЛК – Військово-лікарська комісія
ВРУ – Верховна Рада України
ВС – Військові сили
ВСП – Військова служба правопорядку України
ДБР – Державне бюро розслідувань
ДС ЗСУ – Дисциплінарний статут Збройних Сил України
ДСК – Для службового користування
ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗСУ – Збройні Сили України
ЗУ – Закон України
КК – Кримінальний кодекс
ККУ – Кримінальний кодекс України
КНП – Комунальне некомерційне підприємство
КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
МОУ – Міністерство оборони України
НАУКМА – Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
НАБУ – Національне антикорупційне бюро України
НАТО – Північноатлантичний союз
ППД – Пункт постійної дислокації
СБУ – Служба безпеки України
СЗЧ – Самовільне залишення військової частини або місця служби
ССО – Сили спеціальних операцій Збройних сил України
ТЦК – Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки
ТДВ – Товариство з додатковою відповідальністю
ТРО – Сили територіальної оборони Збройних сил України
УДО – Управління державної охорони України
ФСБ – Федеральна служба безпеки російської федерації

Розділ І. Огляд міжнародного досвіду та порівняльний аналіз

1.1. Загальний огляд міжнародних стандартів у побудові органів військової юстиції

Особливості системи військового правосуддя кожної країни залежить від великої кількості факторів, як-от традиційної ролі збройних сил у суспільстві, загальної правової системи, впливу міжнародного права, зокрема міжнародного права прав людини, конституційного устрою тощо. Основною ідеєю, якою послуговується функціонування окремої системи військової юстиції – у країнах, де така система виокремлена з загальної, цивільної системи – є забезпечення підтримки дисципліни та належного порядку в збройних силах¹. Так, наприклад, Верховний суд Канади обґрунтував наявність окремої системи військових судів необхідністю «дозволити Збройним силам самим вирішувати питання, які безпосередньо стосуються дисципліни, ефективності та морального духу військових», потребою «розглядати швидко і, часто, карати суворіше» порушення військової дисципліни, а також «недостатністю» можливостей звичайних (цивільних) кримінальних судів для задоволення «дисциплінарних потреб військових»². Окрім того, функціонування органів військової юстиції забезпечує урахування військової специфіки під час здійснення правосуддя у справах, що цього вимагають³, хоча й критики виділення військової юстиції ставлять під сумнів те, що урахування її особливостей чимось відрізняється від урахування «цивільними» суддями особливостей, пов'язаних із, наприклад, медичними втручаннями у справах про неналежне надання медичної допомоги⁴.

Разом із тим, паралельне існування систем військової та цивільної юстиції створює низку проблемних питань, зокрема розмежування юрисдикції між ними, питання незалежності та неупередженості органів військової юстиції, повільної інтеграції належних принципів правосуддя у військову юстицію тощо. У контексті захисту прав людини, ключовою проблемою, яка постає перед системою військової юстиції, є забезпечення дотримання дисципліни у спосіб, який узгоджується з правами на справедливий судовий розгляд і належний процес, зокрема забезпечивши рівність у правах між військовослужбовцями збройних сил і обвинуваченими у звичайних кримінальних судах, а також гарантувати незалежність військових судів і інших органів військового правосуддя⁵. Як реакція на такі проблемні питання, останнім часом спостерігається тенденція на «оцивільнення» органів військової юстиції: це виражається або реформуванням існуючих органів і приведенням стандартів розслідування, обвинувачення і судочинства у системі військової юстиції у відповідність до стандартів, що існують у невійськовій, цивільній системі, або обмеженням юрисдикції, а подекуди й повною ліквідацією військових судів⁶.

1 – Mindia Vashakmadze, Understanding Military Justice Guidebook, link: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Milit. Justice_Guidebook_ENG.pdf, p.10.

2 – 'R. v. Généreux, [1992] 1 S.C.R. 259', Canada Supreme Court Reports, No. 1 (13 February 1992), 259.

3 – Mindia Vashakmadze, Understanding Military Justice Guidebook, link: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Milit. Justice_Guidebook_ENG.pdf, p.10.

4 – Benjamin Heng, «Military Justice in a Comparative and International Perspective: A View from the Asia Pacific», Journal of International Peacekeeping, 20 (2016) 133-142, p. 135.

5 – Hans Born and Ian Leigh, «Discipline and Military Justice, Handbook on Human Rights and Fundamental Freedoms of Armed Forces Personnel» (Geneva: OSCE and DCAF, 2008), p. 219.

6 – Mindia Vashakmadze, Understanding Military Justice Guidebook, link: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Milit. Justice_Guidebook_ENG.pdf, pp.14-15.

В будь-якому разі, для розбудови і реформування системи військової юстиції слід у першу чергу керуватися тим, що «військова юстиція повинна бути складовою частиною загальної системи правосуддя, функціонувати відповідно до стандартів дотримання прав людини, включно з правом на справедливий суд та гарантіями належного процесу правозастосування⁷». Це важливо для уніфікації підходів і принципів, на яких ґрунтується відповідний процес, а також для гарантування належних прав військовослужбовцям, які, в цілому, не будуть меншими за обсягом за права відповідачів у звичайних кримінальних судах.

Згадана тенденція введення цивільних елементів та стандартів у системи військової юстиції є також інструментом, яким держави намагаються покращити незалежність і неупередженість військових судів⁸. Забезпечення повної незалежності військових судів від ланцюжка військового командування є іншою засадою для побудови якісної системи військової юстиції: це може зокрема бути реалізовано шляхом запровадження такого ж переліку засад, що стосуються призначення, відповідальності та кар'єрного зростання військових суддів, як і в невійськових судах⁹. Це, зокрема, може досягатися шляхом виведення військових судів з будь-якого підпорядкування військовим органам (наприклад, міністерству оборони чи генеральному штабу відповідної країни), а також забезпечення відсутності будь-якої відповідальності військових суддів за результатами розгляду ними справ у межах своєї юрисдикції¹⁰.

Іншим важливим аспектом, з яким стикається міжнародна практика під час розбудови системи військової юстиції, є забезпечення неупередженості органів військової юстиції. Це, зокрема може здійснюватись шляхом залучення цивільних (невійськових) суддів до здійснення правосуддя у військових судах, а також забезпеченням рівнозначної підготовки цивільних та військових суддів з питань здійснення правосуддя та правових стандартів¹¹. До того ж, ситуація воєнного чи надзвичайного стану не є підставою для незабезпечення права на справедливий суд, а будь-які обмеження, які суворо вимагаються відповідно до критичності ситуації, мають завжди відповідати принципу належного здійснення правосуддя¹².

Загалом, забезпечення цивільного контролю та нагляду за функціонуванням системи військової юстиції є ключовою засадою для забезпечення належної її роботи. Так, на основі міжнародної практики побудови і реформування органів військового правосуддя, слід виділити також необхідність забезпечити, зокрема жорсткий цивільний нагляд над системою військового

7 – Resolution adopted by the Human Rights Council 25/4, Integrity of the judicial system, March 2014 A/HRC/RES/25/4 paras. 2, 10. Available at: <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-res-25-4/>.

8 – Mindia Vashakmadze, *Military Justice in Ukraine: A Guidance Note*, Geneva (2018), p. 5.

9 – Mindia Vashakmadze, *Military Justice in Ukraine: A Guidance Note*, Geneva (2018), p. 4.

10 – Mindia Vashakmadze, *Military Justice in Ukraine: A Guidance Note*, Geneva (2018), pp. 4-5.

11 – Draft Principles Governing the Administration of Justice Through Military Tribunals, U.N. Doc. E/CN.4/2006/58 at 4 (2006), Report submitted by the Special Rapporteur of the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Emmanuel Decaux to the UN Commission on Human Rights in 2006 [Decaux Principles]. Available at <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/DecauxPrinciples.html>, Принцип 13.

12 – Draft Principles Governing the Administration of Justice Through Military Tribunals, U.N. Doc. E/CN.4/2006/58 at 4 (2006), Report submitted by the Special Rapporteur of the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Emmanuel Decaux to the UN Commission on Human Rights in 2006 [Decaux Principles]. Available at <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/DecauxPrinciples.html>, Принцип 3.

правосуддя, належну підготовку військових прокурорів, суддів та захисників, наявність належних механізмів і шляхів для подання всіма військовослужбовцями скарг проти, у тому числі військового керівництва, та обізнаність таких військовослужбовців про відповідні можливості тощо¹³.

У цій секції наведено порівняльний аналіз підходів до організації системи військової юстиції у п'яти обраних країнах. Для проведення дослідження було обрано п'ять країн з різною історією, чисельністю збройних сил та правовими системами, а саме: Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (надалі – «Великобританія»), Канада, Республіка Литва (надалі – «Литва»), Туреччина та Ізраїль. Незважаючи на відмінність у досвідах, соціо-культурних і політичних контекстах між цими країнами, побудова якісної системи потребує врахування різноманітних досвідів, не обмежених, умовно, належністю до певної правової сім'ї, міжурядової організації тощо. Навіть більше того, аналіз таких різноманітних досвідів краще дозволяє побачити тенденції, загальні для всіх систем військової юстиції, які можна покласти в основу побудови такої системи для України.

Аналіз було проведено шляхом дослідження доступного застосовного законодавства відповідних країн, а також аналітичних статей, оглядів, посібників та іншої інформації, доступної у відкритих джерелах.

Ключовою метою аналізу було отримання узагальненої характеристики досвідів кількох країн щодо підходу до організації системи військової юстиції. Ці досвіди надалі можуть стати в нагоді для планування реформ системи української військової юстиції. Це, зокрема посприяє пошуку найбільш прийнятної та застосовною на практиці моделі організації військового правосуддя.

Враховуючи різницю в побудовах досліджуваних національних систем військової юстиції, було обрано такі узагальнені індикатори для порівняння:

- 1) Загальний профіль країни;
- 2) Класифікація службових правопорушень за національним законодавством;
- 3) Наявність спеціалізованих органів, що мають юрисдикцію у сфері правопорушень, що стосуються порядку несення служби: (I) суди; (II) органи прокуратури; (III) органи слідства.
- 4) Повноваження командирів щодо розгляду військових (службових) правопорушень;
- 5) Розмежування юрисдикції між цивільними (невійськовими) та військовими органами юстиції;
- 6) Застосовувані покарання у системі військової юстиції.

13 – Military Justice Fundamentals, National Institute of Military Justice and DCAF, p. 48.

Детальні описи систем військової юстиції кожної з досліджуваних країн наведено в Додатках до цього Звіту.

1.2. Загальний профіль країни

Обрані для порівняння країни відрізняються за розміром, чисельністю військ, правовими системами, тривалістю панування відповідної правової традиції тощо. Чотири країни з п'яти – Великобританія, Канада, Литва та Туреччина – належать до Організації Північноатлантичного договору (надалі – «НАТО»)¹⁴. До того ж Великобританія та Канада є двома з дванадцяти країн засновниць НАТО¹⁵, тоді як Туреччина та Литва доєдналися до НАТО згодом (у 1952¹⁶ та 2004¹⁷ роках, відповідно). Ізраїль не є членом НАТО, хоча й залишається стратегічним партнером альянсу і, зокрема, входить до країн-членів платформи «Діалогу Середземномор'я»¹⁸. Разом із тим, членство в НАТО напряму не впливає на стандарти військової юстиції. Організація системи військового правосуддя залишається на розсуд країн та регулюється відповідно до наявних національних традицій.

Для розуміння потреби у розвиненій системі військової юстиції, варто також зафіксувати розмір збройних сил відповідних країн щодо яких проводиться аналіз. Станом на 2020 рік, армія Туреччини налічувала 355 тисяч осіб постійного особового складу та 380 тисяч резервістів¹⁹. За оцінками, армія Ізраїлю складається зі 173 тисяч осіб постійного персоналу і ще 465 тисяч офіційного резерву²⁰. Наразі чисельність Збройних Сил Великобританії становить 193 тисячі 890 осіб, що включає як регулярну армію, так і резервістів, інший особовий склад і має тенденцію зменшуватись²¹. Станом на весну 2021 року, чисельність Збройних Сил Канади становила 97 тисяч 625 осіб²². Утім, за національною безпековою програмою «Strong, Secure, Engaged»), на службі за планом матиме перебувати 106 тисячі 700 осіб, що включає як регулярну армію, так і резервістів і інший особовий склад²³. Зрештою, армія Литви наразі складається з 15 000 осіб, що перебувають на постійній службі, та 100 000 резерву²⁴.

Такі суттєві різниці в розмірах збройних сил безумовно, в першу чергу, пояснюються різною кількістю загального населення, але також певною мі-

14 – Для додаткової інформації про НАТО та Великобританію див. за покликанням: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162351.htm; для додаткової інформації про НАТО та Канаду див. за покликанням: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_161511.htm; для додаткової інформації про НАТО та Туреччину див. за покликанням: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_191048.htm?selectedLocale=en; для додаткової інформації про НАТО та Литву див. за покликанням: <https://kam.lt/en/lithuanias-membership-in-nato/>. NATO Member Countries, див. за покликанням: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm#founding.

15 – NATO Member Countries, див. за покликанням: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm#founding.

16 – NATO Member Countries, див. за покликанням: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm#gre-tur.

17 – NATO Member Countries, див. за покликанням: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm#coldwar2.

18 – Mediterranean Dialogue, див. за покликанням: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm.

19 – The Turkish Military: In Numbers, 6 березня 2020, див. за покликанням: <https://www.forces.net/world/turkish-military-numbers>.

20 – 2023 Israel Military Strength, див. за покликанням: https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=israel.

21 – National Statistics, Quarterly service personnel statistics 1 July 2022, оновлено 15 грудня 2022 року, покликання: <https://www.gov.uk/government/statistics/quarterly-service-personnel-statistics-2022/quarterly-service-personnel-statistics-1-july-2022>.

22 – Ministerial Transition Material: Department of National Defence, Defence 101 – Transition binder 2020, покликання: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/reports-publications/transition-materials/defence-101/2020/03/defence-101/caf-101.html>.

23 – Ministerial Transition Material: Department of National Defence, Defence 101 – Transition binder 2020, покликання: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/reports-publications/transition-materials/defence-101/2020/03/defence-101/caf-101.html>.

24 – Lithuania. NATO, link: <https://shape.nato.int/lithuania>.

рою частотою і масштабом залучення відповідної країни у збройні конфлікти. Так, найбільшу кількість осіб, які є професійними та постійними солдатами збройних сил, а також гарантованого резерву мають Туреччина та Ізраїль, що пояснюється, у тому числі постійними залученнями у конфлікти у регіонах розташування їхніх країн.

Останнім, але дуже важливим засадничим показником, є належність досліджуваних країн до різних правових систем, що повпливало як на організацію системи органів військової юстиції, так і на чіткість прописаних правил та процедур. Так, Великобританія та Канада – як країни, які належать, у загальному, до країн загального права (з певними особливостями), мають характерно розвинені інституції відповідно до британської традиції управління та адміністрування (наприклад, Генеральний суддя-адвокат, форма військових судів, що повторює у загальних рисах суди загальної юрисдикції, залучення адаптованого інституту присяжних тощо).

Литва, яка є єдиною країною з п'яти досліджуваних, що не має специфічної системи військової юстиції, є країною з континентальною правовою системою, що виявляється в чіткості формулювань у законах, що регулюють порядок проходження військової служби, кодифікації норм тощо. Ізраїль та Туреччина, як країни, правові системи яких формувалися під впливом різних правових сімей і традицій, містять ознаки впливу різних правових систем та навіть певні спільні інститути. Це буде детальніше розглянуто нижче.

1.3. Класифікація службових правопорушень за національним законодавством

Досліджувані країни значною мірою відрізняються за класифікацією, переліком та викладом службових (військових) правопорушень у національному законодавстві²⁵. Так, з огляду на відсутність окремої системи військового правосуддя в Литві, військові злочини та проступки викладені в спеціальному розділі Кримінального кодексу Литви – Розділ 46 (Злочини та проступки проти служби в Силах Національної Оборони)²⁶. Кримінальний кодекс поділяє їх на злочини та проступки за відносно простим критерієм: проступком є те кримінальне правопорушення, за яке Кримінальним кодексом не передбачене покарання у вигляді позбавлення волі. Усі наведені в Розділі 46 правопорушення за такою класифікацією є злочинами, окрім одного: ухилення від призову на строкову військову службу, якщо це не відбувалося шляхом заподіяння шкоди своєму здоров'ю, симуляції хвороби чи розладу здоров'я, підроблення документів або вдавання до інших способів уведення в оману – є кримінальним проступком.

25 – Примітка: дослідження не зосереджується на військових злочинах, злочинах проти людяності, злочині агресії та геноциді, які становлять окрему категорію злочинів, які можуть вчинятися військовослужбовцями і так чи інакше закріплені в національному законодавстві досліджуваних країн.

26 – Кримінальний кодекс Республіки Литва, затверджений Законом № VIII-1968 від 26 вересня 2000 р., Розділ 46.

У національному законодавстві Канади, своєю чергою, як країни з відокремленою системою військової юстиції, перелік військових правопорушень винесено до окремого акту – Закону про Національну Оборону. Статті 73-129 охоплюють різноманітні службові правопорушення, які можуть вчинятися військовослужбовцями різних родів військ та звань. Усі вони вважаються злочинами («service offences»), на протигагу службовим дисциплінарним проступкам («service infractions»), які будуть розглянуті трохи нижче.

Ідентично підходить до цього питання і система Великобританії, де військові (службові) правопорушення викладені у Законі про Збройні Сили. Характерно, що останній класифікує службові правопорушення залежно від рівня їхньої серйозності. Деякі спеціально визначені злочини, як-от допомога ворогу, дезертирство чи заколот, фактично прирівнюються до злочинів, тоді як решта, менш серйозні злочини можуть розглядатися за спрощеною процедурою і призводити до менш серйозних наслідків.

У системі законодавства Туреччини функціонує окремий закон – Військовий Кримінальний кодекс – який, за аналогією зі звичайним Кримінальним кодексом Туреччини, передбачає склади відповідних військових правопорушень та покарання за них. Аналогічно, Закон про військову юстицію Ізраїлю перелічує злочини, які становлять предмет розгляду органів військової юстиції.

1.4. Наявність спеціалізованих органів, що мають юрисдикцію у сфері правопорушень, що стосуються порядку несення служби

З п'яти досліджуваних країн, чотири – Великобританія, Канада, Ізраїль та Туреччина – мають розвинену систему органів військової юстиції з великою історією та традицією. Їхні функції та повноваження значною мірою є схожими серед цих чотирьох країн, однак наявні й певні особливості, які буде проаналізовано нижче. Литва, на відміну від інших країн, підпорядковує розгляд військових правопорушень системі цивільної (невійськової) юстиції. Єдиним «спеціалізованим» органом у цьому контексті для Литви є військова поліція.

(I) СУДИ

Відповідно до Конституції Туреччини, до судових органів військової юстиції належать військові суди та дисциплінарні трибунали²⁷. Та ж сама стаття 145 визначає чотири основні підстави для юрисдикції таких судів:

1. Військовослужбовець вчинив військове правопорушення;
2. Військовослужбовець вчинив правопорушення щодо іншого військово-

27 – Установчий Закон Туреччини # 2709, стаття 145.

вослужбовця;

3. Військовослужбовець вчинив правопорушення на військовій території;

4. Військовослужбовець вчинив правопорушення, яке пов'язане з військовою службою та військовими обов'язками²⁸.

Військові суди створюються за рішенням міністра оборони Туреччини в **підрозділах** рівня корпусу або вище. Це є ключовою відмінністю Туреччини від інших країн, щодо яких було проведено аналіз. Такі суди є постійними, вони формуються з трьох членів – двох постійних професійних військових суддів, які мають юридичну освіту та пройшли військовий вишкіл, та одного старшого офіцера, який не має юридичної освіти, і який призначається туди старшим постійним суддею відповідного військового суду зі списку, поданого командиром підрозділу, при якому створений суд.

У Канаді та Великобританії, військові суди не є прикріпленими до конкретних військових підрозділів. Натомість вони є загальними для всіх збройних сил.

У **Великобританії** військовий суд є постійною інституцією, яка, втім, може засідати в будь-якому місці та в різних складах. Суддею тут виступає Суддя-адвокат – професійний військовий юрист, який є членом Офісу генерального судді-адвокату, головної особи-юриста у Британській системі військової юстиції. Разом із ним у військовому суді засідає колегія, що складається з 5 або більше непрофесійних членів (офіцерів або військовослужбовців, що не мають офіцерського звання і юридичної освіти). Останні вирішують питання наявності вини обвинуваченого (винен/не винен).

Військові суди Великобританії мають достатньо широку юрисдикцію, яка поширюється не тільки на вчинення військових правопорушень військовослужбовцями, але й на цивільних, що пов'язані зі збройними силами. Також, військові суди можуть розглядати невійськові кримінальні правопорушення, вчинені особами, на яких поширюється їх підсудність.

Канада має ідентичну систему організації військового суду, однак військовий суд має дві можливі формації: (1) загальний військовий суд, що складається з військового судді та панелі з п'яти непрофесійних членів (офіцерів або військовослужбовців, що не мають офіцерського звання і юридичної освіти), та (2) постійний військовий суд, в якому засідає тільки військовий суддя. Друга формація призначена для розгляду справ меншої серйозності та з меншим застосовним рівнем санкцій.

Особливістю канадської системи військових судів є відсутність чіткого розмежування цивільної та військової підсудності. Військові суди, таким чином, розглядатимуть у Канаді не тільки вчинення службових правопорушень, а і вчинення звичайних – невійськових – злочинів представниками Збройних сил (хоча останнє рівноцінно може стати й предметом розгляду невійсько-

го суду). Про це додатково йтиметься нижче.

Схоже діє і система військових судів в **Ізраїлі**, хоча суди тут створені як суди першої інстанції по регіонах. Склад суду, який буде розглядати справу, вирішується індивідуально для кожної справи, однак він завжди має включати як мінімум одного професійного військового суддю і як мінімум одного непрофесійного члена. Також, для визначеного переліку правопорушень, передбачена можливість розгляду одним суддею (професійним).

Литва не має військових судів, а тому справи про військові злочини та проступки розглядаються звичайним судом загальної юрисдикції.

(II) ОБВИНУВАННЯ

Окрім спеціальних військових судів, в досліджуваних країнах існують і спеціалізовані прокуратури. Тут винятком теж лишається Литва: у провадженнях про військові правопорушення процесуальне керівництво здійснює так само цивільний прокурор.

В **Канаді** функцію обвинувачення здійснює Директор військових обвинувачень і служба, яку він очолює, – Канадська Служба військового обвинувачення. Директор призначається Міністром Оборони і є, в цілому, відокремленим і незалежним від Збройних Сил. У військовому суді сторону обвинувачення представляє Директор або призначений від його імені прокурор. Функції прокуратури включають консультування органів слідства щодо збору та аналізу первинної інформації про можливе вчинення правопорушення, а також, коли така інформація зібрана і слідство підготувало обвинувальний листок, схвалення або несхвалення такого обвинувачення, а надалі – представлення обвинувачення перед судом.

Аналогічно, у **Великобританії** діє Директор військових обвинувачень і служба військових обвинувачень, яку він призначає для здійснення функцій публічного обвинувачення..

Схожі органи діють і в Туреччині та Ізраїлі. Так, в **Туреччині** діє низка військових прокуратур, кожна з яких складається хоча б із двох військових прокурорів. Вони так само здійснюють публічне обвинувачення у військових судах. На відміну від аналогічних служб у Великобританії чи Канаді, військові прокурори в Туреччині більш залучені у розслідування: коли їм надходить справа від командира підозрюваного або вони виявляють її самостійно, військові прокурори відповідальні за збір доказів і побудову обвинувачення. Наприкінці свого розслідування, військовий прокурор дає оцінку зібраним доказам і ухвалює одне з трьох рішень: припинити розслідування і закрити справу – якщо доказів недостатньо; призупинити розслідування справи, якщо цього вимагають обставини; або направити обвинувальний акт до суду.

Ізраїльська служба військового обвинувачення була сформована за принципом, що більше наслідує приклади Великобританії та Канади. У 2007 році вона була відділена від консультативного апарату Служби Генерального Адвоката задля забезпечення незалежності та неупередженості служби. Фактично, рішення про відкриття справи та початок розслідування приймає Головний військовий прокурор або його підлеглі, уповноважені на це. Прокуратура менш залучена в слідство, радше здійснюючи процесуальний контроль, тоді як розслідування і збирання необхідних доказів здійснюється військовою поліцією.

(III) СЛІДСТВО

Спільним для всіх систем, які порівнюються, є розмаїття органів та посадових осіб, які можуть здійснювати розслідування військових правопорушень.

Так, законодавство **Литви** дозволяє здійснення досудового розслідування тим органом, який виявив правопорушення під час виконання своїх основних функцій. Це означає, що як військова поліція, так і звичайна поліція або інші правоохоронні органи можуть здійснювати розслідування щодо вчинення військовослужбовцем військового правопорушення. Втім, військова поліція наділена більшим колом повноваження в усьому, що стосується доступу на режимні об'єкти, огляду військових транспортних засобів тощо, а тому пріоритетним органом для досудового розслідування залишається саме вона.

Канадський закон про національну оборону також не надає військовій поліції виключної підслідності. Натомість військові правопорушення можуть розслідуватися цивільною поліцією, військовою поліцією, Національною службою військових розслідувань, яка є структурним підрозділом військової поліції, та особами, уповноваженими проводити слідство на рівні самих підрозділів. Конкретний орган розслідування визначається індивідуально з урахуванням багатьох факторів, як-от складність провадження, наявність ресурсів тощо. Однак, на практиці слідчі в межах підрозділів здійснюють розслідування лише найдрібніших правопорушень, ті правопорушення, які вимагають ширших повноважень і досвіду передаються військовій поліції, а серйозні правопорушення, особливо у сенситивних справах, як-от сексуальне насильство, залишається у підслідності Національної служби військових розслідувань.

Військовій поліції в Канаді при цьому надано досить широкі повноваження, зокрема, право арешту будь-якого військовослужбовця – незалежно від посади та звання без отримання ордеру на арешт, якщо є обґрунтована підозра, що особа вчинила, вчиняє або планує вчинити військове правопорушення.

1.5. Повноваження командирів щодо розгляду військових (службових) правопорушень

У кожній з досліджуваних юрисдикцій командири військовослужбовця, який вчиняє дисциплінарне правопорушення, мають певні повноваження щодо їх розгляду. Компетенція командирів різниться від юрисдикції до юрисдикції, так само як і застосована процедура розгляду.

Так, для Канади характерна форма «спрощених слухань», які були введені у 2021 році замість «спрощених судових проваджень», які є досі характерними для Великобританії. У Литві натомість командир безпосередньо наділений повноваженнями накладення стягнень за вчинення дисциплінарних проступків.

Хоча законодавство Ізраїлю також наділяє командира відповідними повноваженнями, іншою характерною формою реакції на неналежну поведінку може бути «операційний брифінг». Зрештою, модель Туреччини передбачає окрім повноважень командира щодо притягнення до відповідальності підлеглих за порушення дисципліни, також додаткові органи – дисциплінарні трибунали.

Спрощені слухання за **канадською** моделлю є формою розгляду найлегших дисциплінарних порушень, які не є військовими правопорушеннями, а радше дрібними порушеннями статуту, які встановлюються Королівськими положеннями та наказами. До таких належать порушення військової дисципліни невеликої тяжкості, наприклад, взяття або використання без дозволу на це будь-якого майна; поведінка, яка ставить під сумнів авторитет старшого за рангом офіцера; неналежний зовнішній вигляд; перебування на службі під впливом алкоголю чи наркотичних речовин та інші.

Під час спрощених слухань, правосуддя здійснюється членами ланцюжка командування («головуючими офіцерами»). У більшості випадків, головуючими офіцерами є командири обвинуваченого або офіцери, які перебувають у підпорядкуванні такого командира, і яким делеговано здійснювати відповідну функцію («уповноважені офіцери»). Головуючі офіцери не є ні професійними правниками, ні суддями; втім, вони здобувають необхідну освіту і засвідчення їхніх навичок і спроможності здійснювати правосуддя від Генерального Судді-Адвоката (найвищою посадовою особою системи військової юстиції).

До покарань, які можуть присуджувати головуючі офіцери за результатами спрощених слухань, належать:

- (a) пониження у званні;
- (b) сувора догана;
- (c) догана;

(d) позбавлення зарплати або будь-яких інших належних виплат на строк не більше 18 діб;

(e) дрібні санкції, які передбачені наказами Генерал-губернатора Канади.

Під час спрощених слухань, процедура великою мірою відрізняється від провадження перед військовим судом. Так, в обвинуваченого немає представника (адвоката). Водночас допомогу йому надає «офіцер-асистент», яким може бути офіцер або, за виняткових обставин, особа, що не має офіцерського звання, але має звання, вище за сержанта.

Офіцер-асистент обов'язково призначається головуючим офіцером у разі, якщо обвинувачений просить призначити такого офіцера. Офіцер-асистент може бути призначений тільки у разі, якщо він згоден діяти у такий ролі під час цих слухань і може в будь-який момент припинити допомагати обвинуваченому, після чого головуючий офіцер зобов'язаний призначити іншого офіцера-асистента.

Офіцер-асистент допомагає, консультує, робить заяви та іншим чином представляє обвинуваченого протягом усього провадження та будь-якого перегляду, якщо того бажає обвинувачений.

Після вирішення справи на спрощеному слуханні та призначення покарання, справу може переглянути Начальник Штабу Оборони або інший орган, визначений Королівськими положеннями та наказами, а саме: офіцер, який є вищим у питаннях контролю за дисципліною, за офіцера, який був головуючим офіцером під час спрощених слухань.

Система військової юстиції **Великобританії**, своєю чергою, передбачає схожу модель. На відміну від канадської, до підсудності відповідального командира належать не тільки дрібні (некримінальні) дисциплінарні проступки, але, в цілому, службові правопорушення невеликої тяжкості, зокрема й кримінальні.

Відповідальний командир має право застосовувати покарання у вигляді тримання під вартою до 28 днів, яке може бути продовжено на строк до 90 днів тримання під вартою за дозволом вищого органу влади.

При цьому, у будь-якому випадку за обвинуваченим залишається право просити вирішення справи у Військовому Суді, а не за спрощеним провадженням,

Відповідальний Командир може розглядати справу проти особи, на яку поширюється військове право, якщо:

1. Правопорушення є таким, яке може розглядатися у форматі спрощеного слухання. До таких відносять більшість некримінальних правопорушень, перелік яких встановлений в Законі (наприклад, відсутність без

офіційного дозволу; незатримання дезертирів та відсутніх без офіційного дозволу; неналежна поведінка щодо вищого офіцера тощо) та деякі кримінальні (зокрема, наприклад, крадіжка; зберігання регульованих наркотичних речовин тощо).

2. Обвинувачений має відповідне звання/ранг, тобто офіцер рангу або нижче командира, підполковника або командира крила, або звання чи рангу прапорщика або нижче;

3. Обвинуваченим є особа, яка:

a. З моменту вчинення правопорушення до закінчення розгляду звинувачення у спрощеному порядку підпадає під дію військового законодавства;

b. З моменту вчинення правопорушення до завершення розгляду звинувачення у спрощеному порядку є членом добровольчих сил; або

c. Є колишнім членом регулярних резервних сил (див. пункт 10b), на якого покладаються додаткові обов'язки. Відповідальний Командир не має повноважень розглядати звинувачення у спрощеному порядку після того, як обвинуваченого було звільнено з членства таких сил.

При цьому, коли Відповідальний Командир вирішує питання щодо розгляду справи про кримінальне правопорушення у спрощеному порядку, він повинен звертатися за юридичною консультацією в усіх випадках, крім найпростіших і найчіткіших.

Покарання, які можуть призначатися Відповідальним Командиром, є обмеженими. Наприклад, він не може призначати позбавлення волі. Втім, будь-який Відповідальний Командир має право запитати у Вищого Органу Влади дозволу на розширення своїх повноважень щодо призначення покарань. Крім того, Відповідальні Командири, які мають звання контр-адмірал, генерал-майор або віце-маршал авіації або вище, мають необмежені повноваження щодо призначення покарань (тобто аналогічні повноваження Військовому Суду).

Литовська система є простішою. Вона повністю відокремлена від системи військових злочинів і проступків. Дисциплінарний статут Збройних сил Литви надає військовим командирам повноваження розслідувати дисциплінарні проступки (які не є адміністративними або кримінальними правопорушеннями), вчинені військовослужбовцями збройних сил, і застосовувати покарання у спрощеному порядку (разом із профілактичними заходами). Відповідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил за дисциплінарні проступки можливі такі стягнення (стягнення): догана, додаткові службові завдання, заборона залишати територію військових об'єктів, зниження посадового окладу, пониження у званні, звільнення з військової служби, позбавлення права носіння військової форми одягу під час святкових заходів, зниження розміру стипендії, звільнення з посади, відрахування з військового навчального закладу.

Рівень командування, який може накласти санкції, залежить від звання (або посади) правопорушника та типу санкції. Системою не передбачено будь-якого військового трибуналу чи подібної установи для застосування цих покарань. Для накладення вищезазначених санкцій командиром не потрібна згода судді чи суду.

Турецька система передбачає можливість для командирів або притягувати до відповідальності порушника дисципліни самостійно, або передати справу на розгляд дисциплінарного трибуналу. Якщо командир вирішує самостійно притягнути порушника до відповідальності, він складає меморандум, у якому описує ситуацію та звинувачення. Військовослужбовцю надається право на відповідь. Після розгляду відповіді, командир призначає покарання. Якщо військовослужбовець не згоден – він може звернутися до командуючого підрозділу з проханням переглянути справу.

Другою ж опцією для командира є передання справи офіцерові, що відповідальний за дисципліну. Останній здійснює розслідування та, якщо зібрані докази вказують на те, що військовослужбовець повинен підлягати судовому розгляду в дисциплінарному трибуналі, відповідний офіцер готує обвинувальний акт. Саме суд в такому разі вирішує, чи винен обвинувачений і призначає покарання.

1.6. Розмежування юрисдикції між цивільними (невійськовими) та військовими органами юстиції

В кожній із зазначених країн військовослужбовці, окрім права військового, залишаються під дією права цивільного (невійськового). Відмінною рисою є підхід до визначення юрисдикції цивільних і військових органів юстиції.

Не маючи відокремленої системи військової юстиції, Литва законодавчо закріплює, що військовослужбовці залишаються під дією загального (невійськового) кримінального законодавства, що означає, що за дії, які становлять склад невійськового злочину, вони на загальних підставах підлягають відповідальності за відповідними статтями кримінального кодексу.

Як було зазначено вище, чіткого розмежування у функціях військової та невійськової поліції немає: на загальних засадах досудове розслідування здійснюється тим органом, який виявив факт вчинення злочину, якщо прокурор не вирішить передати справу іншому органу.

Підхід **Великобританії** та **Канади** є цікавішим: злочини та інші карані правопорушення в обох країнах є інкорпорованими у відповідні зведення військових правопорушень. Так, у переліку військових злочинів, за які перед-

бачена відповідальність Законом про Збройні Сили **Великобританії**, є пункт про будь-які інші злочини, що встановлені кримінальним кодексом або іншими актами парламенту. Це де-факто робить вчинення особою, яка підлягає Закону про Збройні Сили (переважно військовослужбовці), звичайного (невійськового) злочину одночасно і злочином військовим, злочином проти військової дисципліни.

Це є юридичною підставою для того, аби надати юрисдикцію органам військової юстиції розглядати справи щодо вчинення військовослужбовцями невійськових правопорушень. Однак, на практиці повноваження військових та цивільних органів юстиції є більш-менш відокремленими: так, якщо вчинення невійськового злочину завдало шкоди цивільній особі або майну, зазвичай такі правопорушення розглядатимуться цивільною (невійськовою) юстицією.

Аналогічно Закон про Національну Оборону **Канади** включає інкорпорує невійськові правопорушення до кодексу службової дисципліни. Окремі злочини (а саме, злочин умисного вбивства, убивства з необережності, а також викрадення дітей) прямо винесені під юрисдикцію виключно цивільних кримінальних судів – військові суди не здійснюють розгляду відповідних справ.

Щодо решти невійськових злочинів ситуація інша: внаслідок інкорпорації кримінального кодексу до Кодексу службової дисципліни, вчинення невійськового злочину – є службовим правопорушенням навіть за обставин, які жодним чином не пов'язані з несенням військової служби. Наприклад, крадіжка товару з магазину, вчинена військовослужбовцем поза територією несення військової служби (наприклад, у відпустці), все одно може розглядатися у порядку військового судочинства. Так, один із суддів Верховного Суду заявив, що «злочинна або недобросовісна поведінка, навіть якщо вона вчиняється за обставин, які безпосередньо не пов'язані з військовими обов'язками, може мати вплив на рівень дисципліни, ефективності та морального духу».

Залишення вирішення питання про систему судочинства, у якій здійснювати розгляд справи, на військових прокурорів і військову поліцію часто критикується. Так, відсутність будь-яких принципів і стандартів розмежування призводить до зловживань і затримок у здійсненні правосуддя. Також проблемним є відсутність будь-яких механізмів вирішення суперечок про юрисдикцію між цивільними та військовими органами юстиції. Коли органи цивільної та військової юрисдикції не можуть дійти згоди щодо того, у якій з систем притягати до відповідальності зловмисника, вони мають просто продовжувати консультації до моменту вирішення цього питання.

Підхід **Туреччини** до відповідного розмежування дещо інший. Як було зазначено вище, система військової юстиції розглядає справи (і має виключну юрисдикцію щодо цього), якщо: (i) військовослужбовець вчиняє військових злочин; (ii) військовослужбовець вчиняє будь-який злочин щодо іншого військовослужбовця; (iii) військовослужбовець вчиняє будь-який злочин на військовій території; або (iv) вчинений злочин є наслідком виконання завдання

або обов'язку військовослужбовцем.

Таким чином, будь-який злочин, що вчиняється військовослужбовцем підпадає під підсудність військового суду, якщо наявний зв'язок з військовою службою (або через місце вчинення злочину, або через контекст вчинення злочину, або через особу потерпілого). У решті випадків, підсудність має цивільна система юстиції.

Зрештою, Ізраїль так само відносить вчинення звичайних (невійськових) злочинів до юрисдикції військових судів у випадках, якщо вони були вчинені військовослужбовцями. Однак, на відміну від Британії та Канади, така юрисдикція є виключною, а тому не викликає потреби в розмежуванні.

1.7. Висновки з порівняльного аналізу

На підставі проведеного дослідження і порівняння наявної інформації про системи військової юстиції досліджуваних країн було виявлено такі тенденції та узагальнені особливості:

- ✚ Окрім **Литви**, системи національних законодавств досліджуваних країн виносять військові (службові) правопорушення у спеціальні законодавчі акти, які або стосуються організації системи військового правосуддя (**Ізраїль**), або організації системи збройних сил (**Великобританія, Канада**), або взагалі ж є окремим зведенням норм про такі службові правопорушення (**Туреччина**). Також, усім країнам тою чи іншою мірою характерний поділ службових правопорушень за серйозністю, що впливає на (1) класифікацію правопорушення як злочину чи проступку (Литва, Ізраїль) чи іншого службового дисциплінарного правопорушення (Канада), а також (2) на серйозність покарань і (3) особливості процесу.
- ✚ В кожній з досліджуваних країн дрібні порушення дисципліни вважаються просто службовими дисциплінарними порушеннями, які вважаються ще менш суттєвими. Так, такі дисциплінарні порушення закріплені Дисциплінарним статутом Збройних сил в Республіці **Литва**, Положеннями та наказами Короля в **Канаді**, Кодексом про Створення та Судовий Процес у Дисциплінарних Судах в **Туреччині**. Виокремлення простих дисциплінарних порушень від більш серйозних має практичну мету: забезпечити розслідування і притягнення до відповідальності за найдрібніші порушення дисципліни (а відповідно й найпоширеніші) максимально швидким і простим, без обтяження складнішими юридичними процедурами, які вимагає, наприклад, кримінальний процес.
- ✚ Загалом, у всіх порівнюваних країнах, окрім Литви, система військових судів створена для розгляду, в першу чергу, службових правопорушень, що

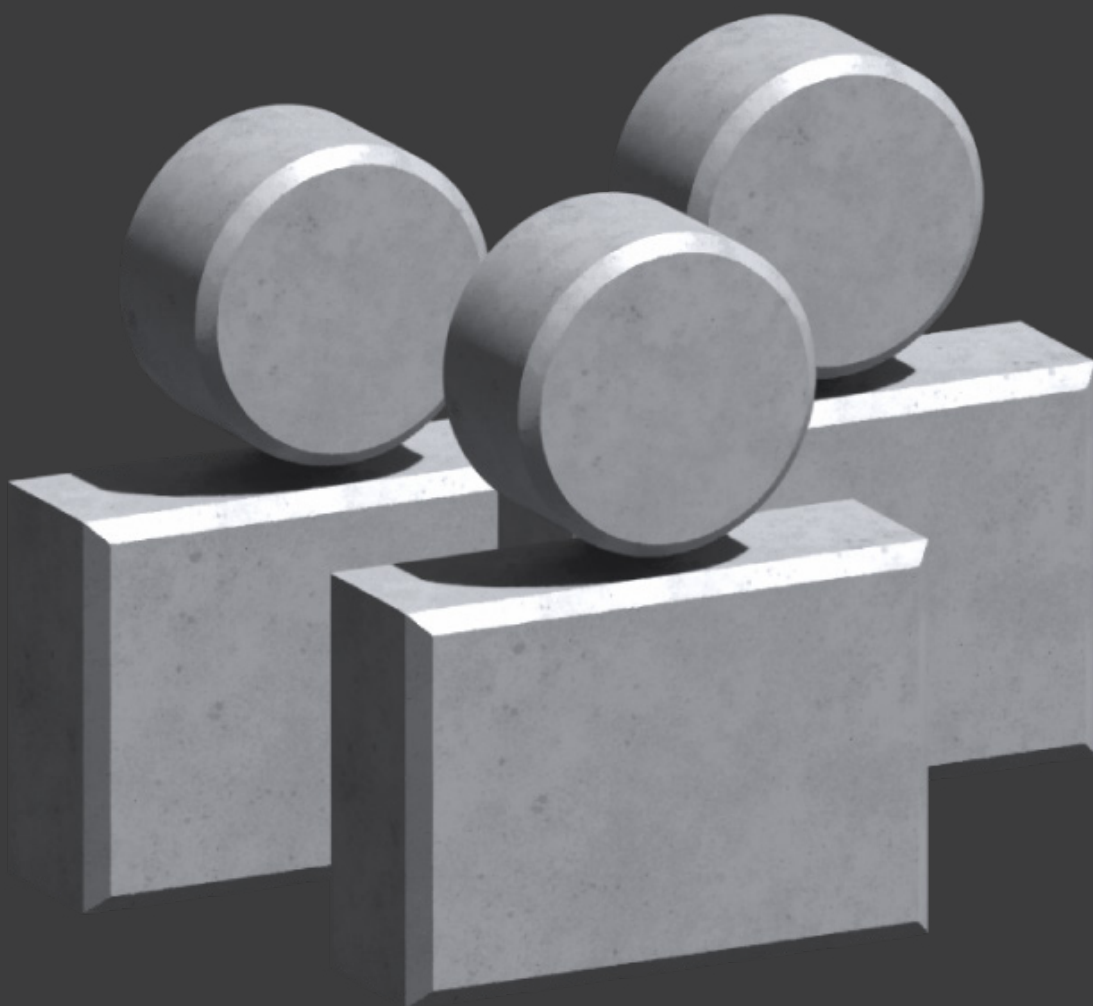
вчиняються військовослужбовцями відповідних збройних сил. Однак, на цьому їхня підсудність не закінчується: деякі країни чітко визначають, що військові суди здійснюють розгляд справ, які хоч якось пов'язані з військовою службою або особою військовослужбовця (**Туреччина**), інші – не вирішують чітко питання розмежування цивільної та військової кримінальної юрисдикції, залишаючи її одночасно застосованою до випадків, наприклад, вчинення військовослужбовцями невійськового злочину (**Канада, Великобританія**).

- ✚ За моделями утворення, країни відрізняються фундаментально. **Ізраїльська** модель передбачає утворення регіональних військових судів, як судів першої інстанції, чия підсудність поширюватиметься на відповідну територію, тоді як національні системи права **Великобританії** та **Канади** розглядають військовий суд як єдину інституцію, чия юрисдикція поширюється на всю територію відповідних країн і на території інших країн, де діють їхні збройні сили, а також на всіх військовослужбовців та – у певних випадках – пов'язаних зі збройними силами цивільних. Зрештою, **Туреччина** має цілком інакший підхід, адже військові суди тут утворюються на основі військового підрозділу (рівня корпусу і вище) і поширюють свою підсудність на відповідний підрозділ.
- ✚ Об'єднує всі досліджувані країни (крім **Литви**) те, що до складу військових судів переважно залучаються не тільки професійні судді, а й непрофесійні члени, які є діючими офіцерами збройних сил: у якості членів колегії/панелі, яка діє аналогічно інституту присяжних і, за загального керівництва професійного судді у питаннях права, визначає вину обвинуваченого (**Канада, Великобританія**), так і у якості майже рівноправних членів суду (**Туреччина, Ізраїль**). Така особливість в усіх країнах пояснюється необхідністю врахування військової експертизи і досвіду людей, що безпосередньо несуть службу в тій самій структурі, що й обвинувачений, що нібито дозволяє ухвалити більш справедливе рішення.
- ✚ Система військової юстиції кожної з країн окрім **Литви** має незалежний спеціалізований орган військової прокуратури. Обсяг залученості прокурорів у розслідування вирізняє серед інших **Туреччину**: тоді як у інших юрисдикціях прокурор переважно здійснює нагляд за початковим розслідуванням, консультує і надає рекомендації органу досудового розслідування, але загалом утримується від впливу на останнього, то в **Туреччині** прокурор і є головним органом розслідування, а правоохоронні органи є лише допоміжними у виконанні цієї функції.
- ✚ Функції та роль військового прокурора – а саме, представлення сторони обвинувачення у військовому суді – в цілому відповідають функціям і ролі цивільних прокурорів.
- ✚ Роль слідства у кожній з країн виконує військова поліція, яка, в цілому, наділена аналогічними повноваженнями з поліцією цивільною, але має під-

вищений рівень доступу до режимних об'єктів і менше обмежень у арешті та обшуку, зокрема, військовослужбовців будь-яких посади та звання.

- ✚ Спрощені слухання чи інші форми розгляду справ про службові правопорушення командиром, є важливим елементом юстиції усіх п'яти країн. Перевагою цієї форми є можливість швидше розслідувати відносно незначні службові правопорушення на рівні підрозділу.
- ✚ Системи військової юстиції усіх країн мають тісний перетин з цивільною юрисдикцією: тоді як у **Литві** військові злочини та проступки розглядаються самою цивільною системою юстиції, у решті досліджуваних країн цивільна і військова системи мають конкуренцію в юрисдикції. Загалом, зв'язок між вчинюваним злочином та несенням військової служби є ключовим фактором для обґрунтування юрисдикції військових органів над звичайними - невійськовими злочинами. Найбільше врегульованим це питання є в законодавстві **Туреччини**, яке чітко визначає критерії за яким вчинюване діяння належить до підсудності військового суду ((I) військовослужбовець вчиняє військових злочин; (II) військовослужбовець вчиняє будь-який злочин щодо іншого військовослужбовця; (III) військовослужбовець вчиняє будь-який злочин на військовій території; або (IV) вчинений злочин є наслідком виконання завдання або обов'язку військовослужбовцем). У **Канаді** та **Великобританії** юрисдикція органів цивільної та військової юстиції умисно перетинається в питаннях вчинення невійськових злочинів військовослужбовцями, що залишає питання системи, в якій розглядатиметься відповідний злочин, на вирішення відповідальних органів в кожному конкретному випадку залежно від обставин.

Розділ II. Огляд системи органів військової юстиції в Україні

2.1. Огляд органів правопорядку та досудового розслідування

ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України («ВСП») є спеціальним правоохоронним формуванням у складі ЗСУ, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців ЗСУ у місцях дислокації військових частин, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у ЗСУ, для захисту прав військовослужбовців, для захисту майна та для протидії диверсіям та терористичним актам на військових об'єктах.

Під час прийняття рішення про введення в Україні чи в окремих її місцевостях режиму **воєнного або надзвичайного стану** на Службу правопорядку додатково покладаються завдання щодо участі у боротьбі з ворожими диверсійно-розвідувальними групами на території України, організації супроводження та охорони військовополонених, забезпечення дотримання комендантської години в гарнізонах, охорони військових об'єктів, відновлення та підтримання порядку і дисципліни у військових частинах, контролю за рухом транспортних засобів і перевезенням вантажів ЗСУ.

Наразі до повноважень Військової служби правопорядку ЗСУ не належить здійснення оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування військових кримінальних правопорушень і притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. З огляду на це можна говорити про відсутність в Україні правоохоронного органу, який би мав виключну військову юрисдикцію, хоча саме такими були очікування західних партнерів щодо реформування ЗСУ та наближенні законодавства та правової практики України у цій сфері до стандартів НАТО²⁹.

Відтак, варто звернути увагу на нововведення запропоновані законопроектом «Про Військову поліцію» № 6569-1 від 15.02.2022. Відповідно до проекту закону повноваженнями Військової поліції мають стати попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття злочинів, кримінальних проступків, що належать до питань військової юстиції, покладаючи на новостворений орган комплексне завдання забезпечення законності і правопорядку у Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Основним нормативним актом, який регулює діяльність Державного бюро розслідувань («ДБР») є Закон України «Про державне бюро розслідувань». Відповідно до ст. 5 цього Закону до підслідності ДБР належать військові кри-

29 – Суспільні очікування від військової поліції. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/06/11/7406365/>.

мінімальні правопорушення, крім передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України. Також варто зазначити, що ДБР під час здійснення досудового розслідування виконує обов'язки та здійснює повноваження відповідно до ст. 6 Закону. Однак, такі повноваження не є вичерпними та ДБР може реалізовувати інші повноваження, передбачені Законом.

З огляду на вищенаведене можна зробити висновок, що саме ДБР наразі здійснює розслідування правопорушень, вчинених військовослужбовцями. Проте загальний брак ресурсів у зв'язку із кількістю правопорушень, що належать до підслідності ДБР; ускладнений доступ до місця вчинення військового правопорушення у зв'язку із веденням бойових дій; неможливість проведення слідчо-розшукових дій та відсутність спеціалізації у слідчих ДБР – усі ці обставини значною мірою впливають на ефективність військової юстиції в Україні.

Фактично через відсутність спеціального органу ДБР здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, які не властиві цьому органу досудового розслідування за своєю специфікою і суб'єктом вчинення злочину.

НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ

Порядок діяльності та повноваження Національного антикорупційного бюро України («НАБУ») визначені однойменним Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України».

Слідчі НАБУ здійснюють досудове розслідування злочинів, пов'язаних із проходженням військової служби, відповідно до КПК України, виключно передбаченого статтею 410 Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з таких умов:

- якщо злочин вчинено військовослужбовцем вищого офіцерського складу Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;
- розмір предмета злочину або завданої ним шкоди дорівнює або перевищує суму, яка в п'ятсот і більше разів перевищує мінімальну заробітну плату, встановлену на відповідний рік, якщо злочин вчинено службовою особою військового формування.

Обов'язки НАБУ визначені ст. 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». Щодо військових правопорушень НАБУ прямо виконують (але не виключно) такі обов'язки:

– здійснює оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених

законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, вистребуваних від інших правоохоронних органів;

– здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проводить досудове розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом.

ІНШІ ОРГАНИ

Також у досудовому розслідуванні можуть брати участь органи Національної поліції України та Служба безпеки України відповідно до покладених на них законодавством завдань, функцій та повноважень.

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ПРОКУРАТУРИ

Військова прокуратура України зазнавала значних реформ та її існування визначається періодами 1991-2012 рр. та 2014-2020 рр. До кадрового складу військових прокуратур зараховували громадян України з-поміж офіцерів, які проходили військову службу або перебували в запасі та мали вищу юридичну освіту³⁰.

19 вересня 2019 року Верховна Рада України ухвалила ЗУ № 1032 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури». Закон передбачав ліквідацію військових прокуратур, а звідси і посади головного військового прокурора, зменшення штату прокуратури та призупинення діяльності Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів до 1 січня 2021 року. Відповідно до зазначених змін з'явилась також можливість у разі необхідності створювати спеціалізовані прокуратури.

Відтак, у листі від 30.04.2021 № 05/5/1-100вих21, Генеральним прокурором, зокрема зазначалось, що згідно з вимогами Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» № 113-IX від 19.09.2019 із системи органів прокуратури були виключені військові прокуратури, в яких проходили службу військові прокурори, що мали статус військовослужбовців. З метою забезпечення виконання прокурорами повноважень у військово-оборонній сфері створено відповідні спеціалізовані прокуратури. Водночас прокурори цих прокуратур є цивільними прокурорами та не мають статусу військовослужбовців.

З початком повномасштабного вторгнення система та повноваження прокуратур зазнала змін. Відповідно повноважень визначених ст. 9 ЗУ «Про Прокуратуру» Офіс Генерального прокурора видав наказ № 75 від 17.03.2023, яким

30 – Беланюк М. В. Трансформація органів військової прокуратури в Україні: історико-правовий аналіз. Інформація і право. № 1(40)/2022. ст. 147

визначено перелік спеціалізованих прокуратур у сфері оборони (на правах окружних), та наказ № 130 від 17.05.2023 («Наказ № 130»), яким визначаються особливості організації їхньої діяльності.

Спеціалізована прокуратура у сфері оборони відповідно до Наказу № 130 організовує та здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях про такі кримінальні правопорушення:

- проти встановленого порядку несення військової служби;
- вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, добровольцями ДФТГ;
- вчинені під час виконання службових обов'язків працівниками підприємств, що належать до сфери управління Міноборони, ЗСУ, інших військових формувань, оборонно-промислового комплексу України та органів державної влади, які комплектуються (формуються) військовослужбовцями;
- вчинені на території розташування військових частин, установ, організацій Міноборони, ЗСУ, інших військових формувань, Державного космічного агентства України та підприємств оборонно-промислового комплексу України;
- у сфері службової діяльності та проти власності, об'єктом посягання яких є військове майно та (або) кошти для потреб оборони;
- інші кримінальні правопорушення в порядку, визначеному КПК України.

Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Офісу Генерального прокурора організовує та здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням в актуальних, резонансних кримінальних провадженнях, зазначених у пункті Наказу № 130 «Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони, а також у провадженнях щодо особливо тяжких злочинів».

Окрім цього, спеціалізована прокуратура у сфері оборони забезпечує організацію та здійснює нагляд за дотриманням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності відповідними органами (оперативними підрозділами СБУ, Управління державної охорони України; ГУР МО тощо). До її повноважень входить організація та здійснення нагляду за дотриманням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, забезпечення організації та здійснення представництва інтересів держави в суді, надання оцінки діям чи бездіяльності відповідних службових осіб щодо наявності ознак адміністративних правопорушень, передбачених Главою 13-Б КУпАП, а також інші повноваження, визначені Наказом № 130.

2.2. Місця утримання підозрюваних, обвинувачених та засуджених військовослужбовців

Відповідно до Порядку тримання засуджених, узятих під варту, заарештованих та затриманих військовослужбовців, затвердженим Наказом Міністерства оборони України № 394 від 03.11.2020 для визначення статусу військовослужбовців застосовуються такі дефініції:

заарештований військовослужбовець – військовослужбовець, на якого відповідно до рішення суду, що набрало законної сили, накладено адміністративне стягнення у виді арешту з утриманням на гауптвахті строком до десяти діб;

засуджений військовослужбовець – військовослужбовець, який за обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, засуджений до арешту з відбуванням покарання на гауптвахті строком від одного до шести місяців;

затриманий військовослужбовець – військовослужбовець, затриманий в установленому порядку відповідною уповноваженою службовою (посадовою) особою за вчинення адміністративного правопорушення або кримінального правопорушення, до передачі такого військовослужбовця органам досудового розслідування, а також військовослужбовець, затриманий без документів до встановлення особи.

узятий під варту військовослужбовець – військовослужбовець, стосовно якого у порядку та на підставах, визначених законом, застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою.

Тримання військовослужбовців на гауптвахті та в дисциплінарному батальйоні – є спеціальними видами санкцій, пов'язані зі специфікою проходження ними військової служби.

ГАУПТВАХТА

Основні нормативні акти, які визначають та регулюють особливості утримання військовослужбовців на гауптвахті – Порядок тримання засуджених, узятих під варту, заарештованих та затриманих військовослужбовців (Порядок) та Статут гарнізонної та вартової служби ЗСУ (Додаток 12 «Про гауптвахту»).

Відповідно до Порядку, гауптвахта – це спеціальне приміщення, обладнане в будівлі органу управління Служби правопорядку (підрозділу Служби правопорядку в гарнізоні) для виконання покарання щодо військовослужбовців, засуджених до арешту, військовослужбовців, на яких накладено адміністративне стягнення у виді арешту з утриманням на гауптвахті, тримання взятих під варту та затриманих військовослужбовців, або приміщення (намет),

яке може тимчасово обладнуватися на полігонах, у навчальних центрах та районах виконання Збройними Силами України завдань за призначенням.

Варто також зауважити, що відповідно до ст. 321 КУпАП утримання військових на гауптвахті не застосовується до жінок-військовослужбовців.

Не дивлячись на збільшення кількості правопорушень, які вчиняються військовослужбовцями у зоні бойових дій, судами все частіше застосовується такий вид санкції, про що свідчить інформація з ЄДРСР.

ДИСЦИПЛІНАРНІ БАТАЛЬЙОНИ

Основний нормативний акт, який визначає та регулює особливості відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні – Порядок відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні, затверджений наказом МОУ 04.06.2021 № 155. Також, необхідно враховувати Постанову Пленуму Верховного Суду України №15 від 28.12.96 «Про практику призначення військовослужбовцям покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні».

Підставою для утримання військовослужбовця в дисциплінарному батальйоні є вирок суду, який набрав законної сили, тому це стосується виключно засуджених військовослужбовців.

ІНШІ МІСЦЯ УТРИМАННЯ

Також, при гауптвахті або у разі їх відсутності можуть створюватись кімнати для тимчасово затриманих військовослужбовців («КТЗ») – приміщення для тримання затриманих та заарештованих військовослужбовців, яке обладнується на гауптвахті чи у разі відсутності гауптвахти – в будівлі органу управління Служби правопорядку (підрозділу Служби правопорядку в гарнізоні), або приміщення (намет), яке може тимчасово обладнуватися на полігонах, у навчальних центрах та районах виконання Збройними Силами України завдань за призначенням.

У разі відсутності гауптвахти в органі управління Служби правопорядку, у зоні діяльності якого дислокується військова частина (установа), заарештовані військовослужбовці, піддані арешту на термін до трьох діб, в особливий період можуть за рішенням суду утримуватися у КТЗ за умови обов'язкового зазначення про це у рішенні про застосування арешту з утриманням на гауптвахті.

Також на практиці є частим розміщення у слідчих ізоляторах у зв'язку із недостатньою кількістю гауптвахт та місць у них. Це пов'язано зі збільшенням

чисельності військовослужбовців та правопорушень, що ними вчиняються. Зазначене є суттєвою прогалиною, оскільки утримання військовослужбовців та цивільних осіб, які вчиняють правопорушення, може мати деморалізаційний фактор у зв'язку з особливостями складів військових правопорушень.

2.3 Суди, які розглядають справи про військові правопорушення

У 2010 році було ліквідовано військові суди, які здійснювали правосуддя у Збройних силах та інших військових формуваннях. До їх компетенції був віднесений розгляд виключно кримінальних справ та справ про корупційні адміністративні правопорушення. Наразі правосуддя щодо цих категорій здійснюється місцевими загальними судами, апеляційними судами та Верховним Судом. Окремі категорії справ можуть розглядатись Вищим антикорупційним судом України (наприклад, справи щодо викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, боєприпасів, бойових речовин чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем).

Питання відновлення військових судів так само має безліч дискусійних питань, як і створення військової поліції. Зокрема, у ВРУ було зареєстровано декілька законопроектів, серед яких Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо військових судів № 8392 від 22.05.2018. Відповідно до нього система військових судів мала би трирівневу структуру: військовий суд гарнізону, військовий апеляційний суд та військова палата при Касаційному кримінальному суді.

Наразі регулювання діяльності судів здійснюється Законом України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якого:

- ✓ **Місцеві загальні суди** розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом;
- ✓ **Апеляційними судами** з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах;
- ✓ **Верховний Суд** є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. У складі Верховного Суду, зокрема, діє Касаційний кримінальний суд. У кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів.

Початок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України спричинив, зокрема, дискусію щодо створення спеціалізованих судів, які би розглядали правопорушення вчинені військовослужбовцями. Однак, на думку експертів, вирішенням могла би стати спеціалізація суддів у справах стосовно військових злочинів.

Варто зазначити, що наразі існує тенденція до інших підходів, а саме змін до кримінального кодексу. Відтак, 27 січня 2023 року набрав чинності ЗУ «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці», який забороняє: 1) призначати військовослужбовцю, який вчинив деякі військові злочини, покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, або переходити до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в такій санкції; 2) звільняти військовослужбовця (крім військовослужбовців, які є вагітними жінками чи жінками, які мають дитину віком до 7 років) від покарання з випробуванням. Цей Закон загалом передбачає посилення кримінальної відповідальності щодо таких злочинів як: невиконання наказу, погрозу або насильство щодо начальника, самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство і самовільне залишення поля бою або відмову під час бою діяти зброєю, що викликало достатньо змістовної критики зі сторони науковців та практикуючих юристів³¹. Такий підхід розглядається як інструмент управління кадрами. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі №726/78/23 постановив, що військовослужбовець заслуговує на позбавлення волі без можливості звільнення з випробуванням, щоб інші військовослужбовці не подумали, що вони можуть ігнорувати накази командирів³².

31 – Хавронюк Микола. Посилення кримінальної відповідальності військовослужбовців. Про суперечності нового закону. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/posylennya-kryminalnoyi-vidpovidalnosti-vijskovosluzhbovtziv-pro-superechnosti-novogo-zakonu/>.

32 – Постанова від 11.07.2023 № 726/78/23 Верховний Суд. Касаційний кримінальний суд. URL: Постанова від 11.07.2023 № 726/78/23 Верховний Суд. Касаційний кримінальний суд - Пошук Google.

Розділ III. Особливості видів відповідальності військовослужбовців

Відповідно до статей 26, 27 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, військовослужбовці, залежно від характеру вчиненого правопорушення чи провини, несуть дисциплінарну, матеріальну, адміністративну, цивільно-правову, кримінальну відповідальність. Військовослужбовці, на яких накладається дисциплінарне стягнення за вчинене правопорушення, не звільняються від матеріальної та цивільно-правової відповідальності за ці правопорушення. За вчинення злочину військовослужбовці притягаються до кримінальної відповідальності на загальних підставах (із можливістю застосування статті 44 КК України).

3.1. Дисциплінарна відповідальність

Дисциплінарним статутом Збройних Сил України («ДС ЗСУ») передбачено, що стосовно кожного випадку правопорушення командир зобов'язаний прийняти рішення щодо необхідності притягнення винного до відповідальності залежно від обставин скоєння правопорушення, ступеня вини, попередньої поведінки порушника, розміру завданих державі та іншим особам збитків, а також з урахуванням бойового імунітету, визначеного Законом України «Про оборону України».

Органами, які беруть участь у розслідуванні та притягненні до відповідальності, є військова частина (в особі командира/начальника) та у разі, якщо в діях військовослужбовця вбачається склад адміністративного або кримінального правопорушення – ВСП та правоохоронні органи з подальшою передачею матеріалів службового розслідування.

Відповідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України прийняття рішення командиром про накладення на підлеглого дисциплінарного стягнення може передувати службове розслідування. Воно проводиться з метою уточнення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушення, та ступеня вини.

Службове розслідування має бути завершене протягом одного місяця з дня його призначення командиром (начальником). Дисциплінарне стягнення має бути накладене не пізніше ніж за 10 діб від дня, коли командирові (начальникові) стало відомо про правопорушення, а у разі провадження службового розслідування – протягом місяця від дня його закінчення, не враховуючи часу перебування військовослужбовця на лікуванні або у відпустці.

Під час проведення службових розслідувань, на жаль, може бути вчинено ряд порушень щодо їх проведення, серед яких:

- ✚ несвоєчасне повідомлення про початок та підстави їх проведення;
- ✚ відмова командування брати до відома усні чи письмові пояснення вій-

ськовослужбовців;

- + порушення строків їх проведення;
- + недоведення до військовослужбовців акта службового розслідування та відмова у наданні його копій чи інших матеріалів службового розслідування.

Також особами, які проводять службові розслідування, можуть не враховуватись індивідуальні обставини справи або саме його проведення може використовуватись як метод впливу на військовослужбовців шляхом застосування дисциплінарних стягнень.

Якщо військовослужбовцем не вчинено правопорушення, а також він вважає, що його неправомірно притягнуто до дисциплінарної відповідальності, він має право протягом місяця з дня накладення дисциплінарного стягнення подати скаргу старшому командирі (начальнику) або звернутися до суду у визначений законом строк.

3.2. Особливості несення матеріальної відповідальності

Відповідно до Закону України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» матеріальна відповідальність – вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку військовослужбовців та деяких інших осіб покрити повністю або частково пряму дійсну шкоду, яку було завдано з їх вини шляхом знищення, пошкодження, створення нестачі, розкрадання або незаконного використання військового та іншого майна під час виконання обов'язків військової служби або службових обов'язків, а також додаткове стягнення в дохід держави як санкція за протиправні дії у разі застосування підвищеної матеріальної відповідальності.

Умовами притягнення до матеріальної відповідальності є:

- наявність шкоди;
- протиправна поведінка особи у зв'язку з невиконанням чи неналежним виконанням нею обов'язків військової служби або службових обов'язків;
- причинний зв'язок між протиправною поведінкою особи і завданою шкодою;
- вина особи в завданні шкоди.

Завдана шкода не підлягає відшкодуванню, а особи звільняються від матеріальної відповідальності у разі, якщо шкоду завдано внаслідок: дії непереборної сили; необхідної оборони; крайньої необхідності; виконання наказу

або розпорядження командира (начальника), крім випадків виконання явно злочинного наказу або розпорядження; виправданого службового ризику; затримання особи, що вчинила злочин, фізичний або психічний примус; виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Також шкода не підлягає відшкодуванню у випадку смерті винної особи.

Обставини, що виключають матеріальну відповідальність, підлягають встановленню під час проведення розслідування. Притягнення особи до матеріальної відповідальності за завдану шкоду не звільняє її від дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності, встановленої законодавством. Особа може бути притягнута до матеріальної відповідальності протягом трьох років з дня виявлення завданої шкоди.

До військовослужбовців може застосовуватись обмежена, повна та підвищена види матеріальної відповідальності. Якщо вину особи доведено, командир (начальник) не пізніше ніж у п'ятнадцятиденний строк з дня закінчення розслідування видає наказ про притягнення винної особи до матеріальної відповідальності із зазначенням суми, що підлягає стягненню. У разі притягнення особи, яка завдала шкоду, до кримінальної відповідальності відшкодування шкоди здійснюється шляхом пред'явлення військовою частиною, установою, організацією, закладом цивільного позову в кримінальному провадженні в порядку, встановленому законом.

ВАЖЛИВО. Розслідування може не призначатися, якщо причини завдання шкоди, її розмір та винна особа встановлені за результатами аудиту (перевірки), інвентаризації, досудового розслідування або судом.

Переведення особи до іншого місця служби чи її звільнення з посади або служби не може бути підставою для звільнення її від матеріальної відповідальності, встановленої законом.

У разі звільнення особи, притягнутої до матеріальної відповідальності, зі служби або у разі, якщо рішення про притягнення до матеріальної відповідальності особи не прийнято до її звільнення зі служби, відшкодування завданої шкоди здійснюється в судовому порядку в разі відмови особи від її добровільного відшкодування або в іншому встановленому законом порядку.

Також, Постановою КМУ від 15.07.2020 № 604 закріплений «Перелік озброєння, зброї та боєприпасів до неї, нестача або розкрадання яких відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до їх вартості» (Перелік). Відповідно до зазначеного Переліку передбачено відшкодування, залежно

від виду озброєння, зброї та боєприпасів, у двократному, п'ятикратному та десятикратному розмірах.

ВАЖЛИВО. ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що викликають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 встановлено правовий захист військового командування, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» шляхом введення поняття «бойового імунітету» та внесення змін до загальної частини Кримінального кодексу України, яким регулюється звільнення від кримінальної відповідальності за втрати бойової техніки чи іншого військового майна.

У рішеннях судів у справах про адміністративні чи кримінальні правопорушення може міститись також інформація про відшкодування чи невідшкодування матеріальної шкоди. Для прикладу, у справі № 381/2798/22 про недбале ставлення до військової служби на момент розгляду справи обвинуваченим було добровільно відшкодовано матеріальну шкоду у десятикратному розмірі вартості втраченого майна. Добровільність такого відшкодування була врахована судом як обставина, що пом'якшує покарання³³.

Питання про відшкодування матеріальної шкоди може бути вирішено як під час розгляду справи про адміністративне правопорушення або в порядку кримінального провадження (шляхом пред'явлення цивільного позову), так і в порядку цивільного судочинства, що підтверджується правовою позицією Верховного суду, наведеною нижче.

Відповідно до позиції Верховного Суду у справі № 935/695/20 у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду, відповідно до ч. 7 статті 128 КПК України особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства³⁴.

Також, статтею 22 ЦК України передбачено, що особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування.

Частина друга цієї статті визначає, що збитками є, зокрема, втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки).

33 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110214970>

34 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108422659>

Майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала (ч. 1 статті 166 ЦК України).

Згідно з пунктами 1 та 2 Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі, затвердженого постановою Верховної Ради України від 23 червня 1995 року № 243/95-ВР, це Положення визначає підстави і порядок притягнення до матеріальної відповідальності військовослужбовців і призваних на збори військовозобов'язаних, винних у заподіянні шкоди державі під час виконання ними службових обов'язків, передбачених актами законодавства, військовими статутами, порадами, інструкціями та іншими нормативними актами.

За вказаним Положенням відшкодуванню підлягає пряма дійсна шкода, завдана розкраданням, пошкодженням, втратою чи незаконним використанням військового майна, погіршенням або зниженням його цінності, що спричинило додаткові витрати для військових частин, установ, організацій, підприємств та військово-навчальних закладів (**військові частини**) для відновлення, придбання майна чи інших матеріальних цінностей або надлишкові виплати.

Таким чином, відшкодування шкоди, завданої розкраданням, пошкодженням, втратою чи незаконним використанням військового майна може бути способом захисту цивільного права або інтересу.

3.3. Адміністративна відповідальність

Відповідно до частини другої статті 45 ДС ЗСУ, за вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність за ДС ЗСУ, крім випадків, передбачених КУпАП. Відповідно до вимог КУпАП за вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть відповідальність на загальних підставах та в спеціальному порядку.

На загальних підставах (відповідно до норм КУпАП), військовослужбовці несуть відповідальність за вчинення правопорушень, передбачених у статті 15 КУпАП. Крім того, до військовослужбовців не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт. У випадках, не передбачених цією статтею КУпАП, адміністративна відповідальність до військовослужбовців застосовується за ДС ЗСУ .

Штраф як адміністративне стягнення не застосовується у разі порушення Правил дорожнього руху водіями транспортних засобів Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної спеціальної служби транспорту – військовослужбовцями стро-

кової служби, а також вчинення ними військових адміністративних правопорушень, передбачених главою 13-Б КУпАП.

У випадках, зазначених у статті 15 КУпАП, органи (посадові особи), яким надано право накладати адміністративні стягнення, передають матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності. За вчинення військових адміністративних правопорушень військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б КУпАП, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Оскарження. Статтею 294 КУпАП передбачено, постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена протягом десяти днів з дня винесення постанови особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності.

Апеляційна скарга, подана після закінчення цього строку, повертається апеляційним судом особі, яка її подала, якщо вона не заявляє клопотання про поновлення цього строку, а також якщо у поновленні строку відмовлено.

У разі наявності поважних причин про порушення строку на подання апеляційної скарги можна заявити клопотання про поновлення строків. Якщо строки пропущено з дійсно поважних причин апеляційні суди зазвичай поновлюють на оскарження.

З моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію України збільшилась кількість адміністративних правопорушень, які вчиняються військовослужбовцями. Ймовірною причиною збільшення такої кількості є, власне, збільшення кількості військовослужбовців.

На підставі проаналізованих судової практики та статистики апеляційних оскаржень у справі про адміністративні правопорушення вбачається, що більшість справ не оскаржується в апеляційному порядку, оскільки частим є визнання винуватості під час розгляду справи у суді першої інстанції.

Також, варто зауважити, що у рішеннях про недбале ставлення до військової служби недостатньо аргументується та розкривається поняття самого «недбалого ставлення», що не дає змогу об'єктивно проаналізувати обставини справи та власне рішення.

Судами враховується факт пропущення строків притягнення до адміністративної відповідальності, у зв'язку з цим справи про адміністративне правопорушення закриваються у зв'язку із закінченням строку накладення адміністративного стягнення. Зокрема, такого висновку дійшов суд у постанові

33 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110214970>

34 - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108422659>

Яворівського районного суду Львівської області від 21.03.2022 у справі № 944/330/22, відповідно до якого Провадження в справі про притягнення військовослужбовці до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 172-10 Кодексу України про адміністративні правопорушення закрито у зв'язку із закінченням строку накладення адміністративного стягнення³⁵.

Під час аналізу судової практики було здійснено вибірку постанов, ухвалених в період з 24.02.2022 по 06.2023. Також відфільтровано та відсортовано за категорією справ, статистика яких наведена нижче. Ці категорії справ обрані для дослідження (див. Додаток 1) у зв'язку із поширеністю вчинення військовослужбовцями саме цих видів правопорушень та кількості ухвалених постанов судами.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ З АНАЛІЗУ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ:

– наявна прогалина у застосуванні частин статей, які стосуються їх застосування в особливий період (за виключенням дії воєнного стану), а саме: з 24.02.2022 судами ухвалюються постанови із застосуванням санкцій частин, які мають бути застосовані виключно в особливий період. Це пов'язано з дією декількох правових режимів одночасно;

– найпоширенішим видом стягнення є застосування штрафу;

– залишається актуальним також санкція з триманням на гауптвахті строком до 6 місяців (наприклад, за самовільне залишення військової частини або місця служби);

– незначна кількість апеляційних оскаржень у зв'язку із переважною більшістю визнання вини у вчиненні адміністративного правопорушення військовослужбовцем;

– недостатній опис у судових рішеннях обставин справи та досліджуваних матеріалів судового провадження.

СТАТИСТИКА СУДОВИХ РІШЕНЬ (З 24.02.2022 ПО 06.2023):

– **Стаття 172-10.** Відмова від виконання законних вимог командира (начальника): постанов – 1105.

– **Стаття 172-11.** Самовільне залишення військової частини або місця служби: постанов – 7964.

– **Стаття 172-12.** Необережне знищення або пошкодження військового майна (у комплексі з матеріальною відповідальністю): постанов – 26.

– **Стаття 172-15.** Недбале ставлення до військової служби: постанов – 2974.

35 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103744705>

3.4. Особливості несення кримінальної відповідальності

Військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

За відповідними статтями розділу «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби» (військові кримінальні правопорушення) КК України несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом (частини 1 і 2 статті 401 Кримінального кодексу України).

Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями цього розділу, крім поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України, може бути звільнена від кримінальної відповідальності згідно із статтею 44 цього Кодексу із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України.

Також, одним із важливих понять, яке регулює несення кримінальної відповідальності військовослужбовцями є «бойовий імунітет».

ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» було внесено зміни до ряду законодавчих актів, зокрема, закріплено поняття бойового імунітету.

Бойовий імунітет – звільнення військового командування, військовослужбовців, поліцейських особливого призначення Національної поліції України, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених ЗУ «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Суб'єкти, на яких може розповсюджуватись бойовий імунітет: військовослужбовці, включаючи військово командування; добровольці тероборони; працівники правоохоронних органів, які беруть участь в обороні України; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України.

ВАЖЛИВО. Бойовий імунітет не поширюється на порушення законів та звичаїв війни, звідси, особа, яка вчинила правопорушення, підлягає відповідальності на загальних засадах.

Підставою для початку досудового розслідування є заява або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення чи самостійно виявлені правоохоронними органами обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Щодо підслідності військових злочинів: злочини, вчинені військовослужбовцями підслідні слідчим органів державного бюро розслідувань, крім передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України (тут підслідність СБУ).

Також, якщо правопорушення, передбачене статтею 410 ККУ, вчинене військовослужбовцем вищого офіцерського складу Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України підслідне НАБУ.

З моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію України значно збільшилась кількість кримінальних судових справ проти встановленого порядку несення військової служби. Це обумовлено об'єктивними причинами, такими як: збільшення кількості військовослужбовців, збільшення кількості перенаправлених результатів службових розслідувань до правоохоронних органів.

Також варто зауважити, що кількість кримінальних проваджень, які потрапляють до суду не є такою ж великою, як і власне кількість кримінальних проваджень, оскільки деякі категорії справ, наприклад, дезертирство, можуть закриватись на етапі досудового розслідування у зв'язку із відсутністю складу кримінального правопорушення.

Об'єктивними причинами виникнення складнощів у проведенні досудових розслідувань можуть також стати:

- знаходження військовослужбовця у полоні військовослужбовців РФ;
- статус військовослужбовця як безвісно зниклої особи і т.д.;
- вчинення кримінального правопорушення на території, де ведуться ак-

тивні бойові дії або на непідконтрольних Україні територіях.

У разі вчиненням військовослужбовцем кримінального правопорушення щодо розглянутих категорій справ, частою практикою укладання угод між обвинуваченим та прокурором щодо визнання винуватості. Суди, з урахуванням об'єктивності укладання угод, не заперечують та застосовують санкцію, визначену угодою.

Варто також звернути увагу на те, що суди, у разі визнання особою винуватості та каяття, застосовують ч. 3 ст. 349 КПК України, відповідно до якої суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку.

Під час аналізу судової практики було здійснено вибірку вироків, винесених в період з 24.02.2022 по 06.2023. Також відфільтровано та відсортовано за категорією справ, статистика яких наведена нижче. Ці категорії справ обрані для дослідження (детальний огляд практики міститься у додатку 2 до цього звіту) у зв'язку із поширеністю вчинення військовослужбовцями саме цих видів правопорушень та кількості винесених вироків судами.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ З АНАЛІЗУ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ:

– поширеною є практика укладання угоди про визнання винуватості між обвинуваченим та прокурором;

– кількість обвинувальних вироків значно перевищує кількість виправдувальних (з усіх розглянутих категорій справ), за деякими категоріями виправдувальні вирок майже відсутні, зокрема, по ст. 402 «Непокора» винесено один виправдувальний вирок за досліджений період часу;

– суди часто використовують ч. 3 ст. 349 КПК України, відповідно до якої суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку. Переважно суди застосовують цю статтю у випадку визнання обвинуваченим винуватості.

СТАТИСТИКА СУДОВИХ РІШЕНЬ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ (З 24.02.2022):

- **Стаття 402.** Непокора: вироків – 556.
- **Стаття 405.** Погроза або насильство щодо начальника: вироків – 77.
- **Стаття 407.** Самовільне залишення військової частини або місця служби: вироків – 2274.
- **Стаття 408.** Дезертирство: вироків – 199.
- **Стаття 410.** Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем: вироків – 24.
- **Стаття 425.** Недбале ставлення до військової служби: вироків – 9.

Розділ IV. Проблемні аспекти військової юстиції та захисту прав військовослужбовців

Захист прав військовослужбовців наразі є як ніколи актуальним. Практика правозахисних організацій, системи безоплатної правової допомоги, статистичні дані з різних «гарячих ліній» демонструють нам існування прогалин та проблем у сфері захисту прав військових. Водночас це свідчить про низку викликів та тенденцій щодо наявної системи військової юстиції.

Якісна, прозора, зрозуміла та робоча на практиці система військової юстиції є одним з ключів не лише до успіху у сфері захисту прав військовослужбовців, а й до функціонування військової служби загалом. Саме тому постійне відслідковування її ефективності та робота на покращення є необхідними.

Під час проведення дослідження нами було проаналізовано вторинні дані організацій, які займаються захистом прав військовослужбовців, а саме: Громадської організації «Юридична сотня», Волонтерського руху «Адвокати ЗСУ та Системи безоплатної правової допомоги.

Окрім того, для більш глибокого аналізу точок болю військовослужбовців, які наявні у сфері військової юстиції, було проведено серію експертних інтерв'ю з фахівцями у темі, а також бенефіціарами, що несуть службу у лавах ЗСУ. Загалом було проведено 10 глибоких інтерв'ю.

4.1. Огляд статистичних даних

Одним з інструментів захисту прав військовослужбовців є гарячі лінії відповідних відомств, куди військовослужбовці мають змогу звернутися зі скаргою, пропозицією, заявою чи запитом. Серед передбачених державою гарячих ліній є гарячі лінії Міністерства оборони України, Уповноваженого ВРУ з прав людини, урядова гаряча лінія, гаряча лінія Командування сил територіальної оборони тощо.

Окрім того, в Україні існують недержавні організації, які надають юридичні консультації військовослужбовцям або здійснюють супровід у справах. Наприклад, наразі активно діють гарячі лінії Громадської організації «Юридична сотня» та волонтерського руху «Адвокати ЗСУ».

Відповідно до статистики Юридичної сотні за період з 24.02.2022 року ми спостерігаємо таку тенденцію. Що стосується питань кримінальної відповідальності, найбільше особи, які звертаються, цікавляться відмовою від виконання бойового наказу – 160 звернень, що становить 29,3% від усіх звернень по кримінальних справах. Серед популярних звернень перебуває питання СЗЧ – 90 звернень, що становить 16,9%. Дезертирство також входить у п'ятірку топ-запитів та складає 34 звернення за визначений період, що становить 6% від усіх звернень по кримінальних справах.

+ КРИМІНАЛЬНІ СПРАВИ

565 звернень за період від 24.02.2022 по 19.05.2023

категорія справ	кількість звернень	% від загальної к-сті звернень
Інше	201	35,5 %
Відмова виконання бойового наказу	160	29,3%
СЗЧ	90	16,9%
Запит на адвокатів	43	7,6%
Дезертирство	34	6%
Нестатутні відносини	15	2,6 %
УДО, мобілізація	12	2,1 %
Справи, пов'язані з вживанням алкоголю та наркотичних речовин	12	2,1 %
Убивства	10	1,7 %
Тяжкі тілесні	8	0,5 %
Хабарництво	3	0,3 %

Що стосується відповідальності за скоєння адміністративних правопорушень, то найчастіше військовослужбовці зверталися щодо вживання алкоголю – 39 звернень (28,5 %), самовільного залишення частини (до моменту настання кримінального злочину) – 9 звернень (6,57 %), неявки в ТЦК та СП по повістці – 5, 84%.

+ СПРАВИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

137 звернень за період від 24.02.2022 по 19.05.2023

категорія справ	кількість звернень	% від загальної к-сті звернень
Інше	66	48,2%
Вживання алкоголю	39	28,5%

Самовільне залишення підрозділу (до моменту настання кримінального злочину)	9	6,57%
Неявка в ТЦК та СП	8	5,84%
Вживання наркотичних речовин	3	2,19%
Відмова виконувати наказ	3	2,19%
Аліменти	2	1,45%
Перевищення службових обов'язків	2	1,45%
Гауптвахта	2	1,45%
Притягнення до відповідальності за одне діяння двічі	1	0,72%
Відмова виконувати наказ	1	0,72%
Службова недбалість	1	0,72%

Загальна кількість опрацьованих звернень становить **44 697** за період від 24.02.2022 по 19.05.2023.

Відповідно до статистики волонтерського руху «Адвокати ЗСУ» з початку їхнього створення 16.04.2022 року по червень 2023 року вони опрацьовали **11 168** звернень від військовослужбовців. Найчастіше військових цікавили питання звільнення зі служби (2050 звернень), медичні питання та ВЛК (1615 звернень), а також виплати (1225 звернень). Кількість звернень щодо адміністративної відповідальності за весь період становить 654 звернення, а щодо кримінальної – 263. Нижче наведена статистика звернень військовослужбовців за категоріями та кількістю звернень.

категорія справ	кількість звернень
Звільнення зі служби	2050
Медична допомога, ВЛК	1615
Виплати військовослужбовцям	1225
Безвісті зниклі	979
Адміністративна відповідальність	654
Переведення	649

Оформлення документів	499
Загиблі	424
Полон	345
Відпустка	277
Оскарження дій з боку в/ч	265
Кримінальна відповідальність	263
Мобілізація	215
Соціальне забезпечення	71
Внутрішньо військові питання	55
Питання екіпірування та підготовки	25

Що стосується відповідальності за скоєння адміністративних правопорушень, то найчастіше військовослужбовці зверталися щодо вживання алкоголю – 39 звернень (28,5 %), самовільного залишення частини (до моменту настання кримінального злочину) – 9 звернень (6,57 %), неявки в ТЦК та СП по повістці – 5, 84%.

4.2. Загальні виклики щодо захисту прав

Процедури, яка б передбачала роз'яснення військовослужбовцям їхніх прав та допомагала захищати їх, наразі не існує. Окрім передбаченого статутами ЗСУ звернення до вищестоящих командирів, одним з доступних шляхів захисту прав військовослужбовців є гаряча лінія Міністерства оборони України. У більшості випадків на гарячій лінії військовослужбовцям надаються консультації чи роз'яснення щодо того чи іншого питання. У складних випадках, що потребують ґрунтовнішого дослідження та аналізу, гаряча лінія реєструє звернення та опрацьовує його протягом 30 днів. За потреби, у разі якщо працівники гарячої лінії не мають можливості дати відповідь на таке звернення, воно направляється до тієї чи іншої уповноваженої структури, яка зобов'язана буде дати відповідь у встановлені строки. Кожне звернення має унікальний реєстраційний номер, за яким особа, що звертається, може дізнатися етап розгляду її звернення.

Проте один з опитаних військовослужбовців зазначає, що часто трапляються випадки, коли дзвінок на гарячу лінію призводить до проблем та по-

карання. Так, пояснює військовослужбовець, звернення чи скарга, залишена на гарячу лінію, пересилається у той же батальйон, у якому знаходиться військовий, і вирішує питання часто та ж особа або її відділ, на яку військовий скаржиться.

Загалом, як відзначає експерт Ілля Костін: «У структурі Збройних Сил взагалі немає структури, яка системно повинна на рівні завдання опікуватися правами військовослужбовців.» На думку Іллі Костіна, наявна система захисту прав військовослужбовців, яка передбачена Дисциплінарним статутом та Статутом внутрішньої служби, є не дієвою. Експерт вважає, що частково вирішити ці проблеми можливо шляхом створення військової поліції, законопроект про створення якої визначає забезпечення прав військовослужбовців одним із завдань цього органу.

Проблемою є також так звана кастовість військовослужбовців та привілейованість деяких категорій. За словами однієї з опитаних військовослужбовиць, «юрист в частині завжди буде на боці штабу, тому що він працює в штабі». Респондентка також скаржиться на відсутність системи дієвих органів, які б допомагали військовослужбовцям захищати їхні права, розібратися в питаннях без проблем для самого військового, оскільки наразі цим займаються лише окремі організації. Також вирішити питання можна через особисті зв'язки у відповідних органах, проте жодним чином не централізовано та не всім військовослужбовцям. Надаючи відгук про роботу гарячої лінії, респондентка зазначає, що у військовослужбовців існує страх звернення на гарячу лінію МОУ, оскільки, як правило, після звернення та реакції «згори» до частини ставлення до військовослужбовця у частині погіршується. Бракує анонімної консультаційної лінії, яка б допомагала військовослужбовцям розібратися в ситуації та надати пораду, як діяти в тій чи іншій ситуації.

Опитані респонденти зазначають також, що одним з проявів порушення прав військовослужбовців є застосування фізичного насильства та погроз з боку правоохоронних органів (ДБР, ВСП тощо) під час здійснення розслідування у разі вчинення злочину або значних порушень дисципліни. Таке фізичне насильство часто спрямоване на швидке «вибивання» зізнання або свідчення проти інших осіб. При цьому також порушується право військовослужбовця на адвоката.

Деякі з опитаних експертів вважають однією з основних проблем те, що військовими злочинами займаються цивільні правоохоронні органи, які не завжди розуміють специфіку та беруть до уваги військові особливості. Не військовому часто складно зрозуміти, чому солдат у тій чи іншій ситуації вчинив таким чином, а не інакшим. На їхню думку, мають бути створені або військові суди, або варто передбачити суддів, які спеціалізуюватимуться виключно на військових справах.

Застосування кримінальної та адміністративної відповідальності

Військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України несуть адміністративну та кримінальну відповідальність відповідно до чинного законодавства, у випадку скоєння ними адміністративного чи кримінального правопорушення. Проте, не завжди така відповідальність є співмірною з суспільною небезпечністю вчиненого військовослужбовцем діяння, а процедура притягнення особи до кримінальної відповідальності не завжди є достатньо прозорою та враховує особливості військової справи. Так, військовослужбовець може бути покараний за те, що невчасно прибув після лікування у військово-медичному закладі після важкого поранення або за те, що не зміг виконати завдання командира, адже йому різко стало зле. Ці та інші проблеми притягнення військовослужбовців до адміністративної та кримінальної відповідальності розглянемо нижче.

Вразливі групи

За словами активіста та військовослужбовця Віктора Пилипенка, військовослужбовці, які належать до вразливих груп, зокрема до ЛГБТКІ+ спільноти, часто піддаються дискримінації та неприйняттю у частинах, як наслідок, таким особам «ставлять перепони у кар'єрному зростанні або роблять службу просто нестерпною.» Єдиним вирішенням, до якого вдаються командири, це переведення потерпілого в іншу частину. Притягнення до відповідальності, проведення виховних бесід, як правило, з кривдниками не відбувається.

Віктор згадує випадок одного з військовослужбовців, який зробив камінг-аут про свою сексуальну орієнтацію в соціальних мережах, після чого командири змушували його видалити усі публікації на цю тему, а після його відмови перевели його до іншої частини. Подібне рішення було також з іншим військовослужбовцем, щодо якого співслужбовці здійснювали булінг через його сексуальну орієнтацію. Тоді військовослужбовець звернувся до радниці з гендерних питань, через зв'язки та спілкування вище командування відреагувало, проте юридично на кривдників не вплинуло.

Віктор наголошує, що одним з механізмів захисту прав військовослужбовців, які відносяться до ЛГБТКІ+, є звернення до радника з гендерних питань в ЗСУ. Проте такі радники вирішують ці питання «не юридичним шляхом, а просто шляхом прямого впливу, наприклад, шляхом прямих дзвінків, проте це не вирішує достеменно проблему.» Одним з ефективних неюридичних механізмів захисту вразливих груп є надання справі медійності – у такому разі командири не можуть не реагувати.

4.3. Кримінальна відповідальність військовослужбовців

4.3.1. Самовільне залишення частини

1. Законодавством не встановлені строки відсутності військовослужбовця у випадку самовільного залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, за яке передбачена кримінальна відповідальність.

 Однією з проблем у контексті відповідальності за СЗЧ є відсутність строку, після спливу якого особа, яка у разі неповернення до частини, вважається такою, що самовільно залишила частину. Тобто військовослужбовець, який відсутній у частині годину, та військовослужбовець, який відсутній 4 місяці, на практиці вважаються однаковими порушниками та нестимуть однакове покарання у разі розгляду їхньої справи у суді. «З цих причин тут є поле для зловживань,» - зазначає експерт Сергій Горбатюк.

Наприклад, військовослужбовець перебуває на лікуванні у Львівській області, сам проходить службу у Донецькій області. Через складні логістичні ланцюжки, які склалися внаслідок бойових дій, військовослужбовець не встигає вчасно прибути до військової частини та приїжджає на 3 дні пізніше після виписки. У цей же день він дізнається, що його включили у списки осіб, які самовільно залишили військову частину та вже викликали представників Військової служби правопорядку для проведення розслідування. Наступним кроком стає повідомлення командиром військової частини Державного бюро розслідувань та відкриття кримінальної справи проти такого військовослужбовця. Однак, у цьому випадку важко говорити про суспільну небезпечність діяння такої особи, проте й поважність причин командування не визнає.

2. Неможливість застосування адміністративної відповідальності до військовослужбовців, які самовільно залишили військову частину під час воєнного стану.

 Частиною 5 статті 407 КК передбачено відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Також частиною 4 статті 172-11 Кодексу про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на військову службу у разі призначення або переведення, нез'явлення з відраджень, відпустки або з лікувального закладу вчинені в умовах особливого періоду.

Тобто факультативні ознаки об'єктивної сторони (воєнний стан, бойова обстановка) нормою цієї статті не передбачені.

Крім цього, відповідно до частини 5 статті 15 КпАП передбачено, що за вчинення військових адміністративних правопорушень військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б цього Кодексу, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Таким чином, із аналізу зазначених норм слідує, що самовільне залишення військовослужбовцем військової частини або місця служби вчинене в умовах воєнного стану або бойовій обстановці, незалежно від строку продовжуваності вчинення таких дій, містить склад кримінального правопорушення передбаченого частиною 5 статті 407 Кримінального кодексу України та виключає адміністративну відповідальність передбачену статтею 172-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що не завжди є пропорційним по відношенню до вчинюваного особою діяння.

3. Оголошення військовослужбовця в СЗЧ як прояв зловживання повноваженнями з боку командирів.

 Інструмент притягнення до відповідальності за СЗЧ наразі часто використовується некваліфіковано. Це підтверджує той факт, що командири не зацікавлені у поверненні військовослужбовця. Експертка Марина Ліліченко вказує, що, як правило, ніхто з командирів не чекає пояснень від порушника, не розбирається в обставинах справи та не прагне вирішити питання повернення військовослужбовця, який самовільно залишив частину, власними силами, а відразу порушують кримінальну справу.

Пані Марина згадує випадок, коли військовослужбовця оголосили в СЗЧ, проте ніхто не вдавався до його розшуку, не зв'язувався з ним чи його родичами щодо причин відсутності, хоча командири мали таку можливість. При цьому солдат не знав ані адреси частини, у яку мав прибути, ані телефонів командирів.

Оголошення в СЗЧ часто використовується недобросовісними командирами для маніпуляцій, шантажу та покарання військовослужбовців, до яких є упереджене ставлення. Директор Координаційного центру з надання правової допомоги Олександр Баранов як приклад наводить випадок, коли військовослужбовцю оголосили в СЗЧ як відповідь на її наміри заявити про домагання у частині. Підстава для оголошення в СЗЧ була суто формальна – військовослужбовці не було в частині під час повітряної тривоги, оскільки усьому особовому складу був наказ поки-

нути частину для уникнення жертв.

Один з опитаних експертів відзначає, що часто командири подають військових у так зване внутрішнє СЗЧ – тільки для того щоб не виплачувати додаткову винагороду. Офіційно відповідні органи командири як правило не сповіщають. У результаті командири не знімають статус СЗЧ протягом кількох місяців, хоча військові, які оголошені в СЗЧ, перебувають у частині, та виконують службові обов'язки. Проте з певних причин командир «не знімає з них СЗЧ» та з цих причин їм не виплачується додаткова винагорода у розмірі 30 або 100 тис грн протягом усіх місяців «перебування у СЗЧ».

4. Дискримінаційність змін до кримінального законодавства, які посилюють відповідальність військовослужбовців за певні військові злочини.

Правозахисник Максим Тимочко вважає останні зміни до кримінального законодавства, які фактично посилюють відповідальність за низку військових злочинів, непропорційним заходом. Пан Максим має протилежну до законодавця позицію: «СЗЧ потрібно у якійсь частині взагалі декриміналізувати та зробити це серйозним порушенням дисципліни, тому що єдиний реальний діючий стимул, який утримує людину від СЗЧ, це радше кошти та матеріальні втрати.» Мова йде лише про залишення ППД або повернення з запізненням у частину, а залишення поля бою чи позицій у зоні бойових дій, на думку експерта, обов'язково мають бути кримінально караними.

Окрім цього до наявного законодавства, на думку експерта, потрібно обов'язково встановити строки, у разі спливу яких особа вважається такою, що перебуває в СЗЧ, для запобігання зловживанням.

Сергій Горбатюк зазначає, що наразі у судів все ще є механізм для винесення справедливого вироку, незважаючи на згадані зміни до кримінального законодавства. Суди мають право посилатися на практику ЄСПЛ у такому разі, оскільки, як зазначає експерт, якщо «українське законодавство має протиріччя з рішеннями ЄСПЛ, то суддя має право посилатися на практику Європейського суду з прав людини.» Проте на практиці це малоймовірно, зважаючи на складність опису мотивації суду та відсутність гарантії того, що апеляційна інстанція не скасує це рішення. Командири та правоохоронні органи так само можуть розглянути ситуацію та прийняти рішення про закриття справи, якщо особа була відсутня з поважних причин, повернулася до частини і сумлінно продовжує нести службу.

4.3.2. Непокора

1. Притягнення військовослужбовців за непокору у випадку наявності поважних причин неможливості виконання бойового наказу.

 Так, статтею 402 КК України передбачено, що непокора, тобто відкрита відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу вчинена в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років. Однак, ні ст. 402, ні іншими нормативно-правовими актами не передбачена можливість відмови від виконання такого наказу за наявності поважних причин. Наприклад, у військовослужбовця загострилося хронічне захворювання. Він повідомив про це медичну частину, де йому надали знеболювальні ліки (адже мови про якийсь комплексне лікування в польових умовах йти не може). Проходить день, другий, військовослужбовцю краще не стає, а навпаки його стан значно погіршується. На цьому ж тижні командир цього підрозділу отримує бойове розпорядження з формулюванням необхідності виступити в район ведення активних бойових дій та виконання там відповідних завдань. Військовослужбовець розуміючи, що фізично не в змозі виконати це завдання, повідомляє про сильний біль та необхідність госпіталізації до лікарні. Командир розцінює це як відмову від виконання бойового наказу та повідомляє Державне бюро розслідувань про вчинення відповідним військовослужбовцем кримінального правопорушення.

Існує необхідність закріпити на законодавчому рівні тлумачення поняття відкритої відмови виконувати наказ начальника та за яких поважних причин така відмова не має бути відкритою або ж тягти за собою кримінальну відповідальність.

2. Відсутність чітко визначених меж непокори, як складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 402 КК України.

 Командири військовослужбовців досить часто на власний розсуд визначають наявність або відсутність в діях військовослужбовця ознак відкритої відмови від виконання наказу начальника. Також, навіть застосування військовослужбовцем свого права, передбаченого ст. 37 Статуту внутрішньої служби (підлеглий має право звернутися до командира (начальника) з проханням уточнити наказ) може тлумачитися командиром як відмова від виконання такого наказу. У свою чергу, така суб'єктивність та відсутність чітких меж в ознаках непокори, призводить до необґрунтованого звернення командира в органи досудового розслідування та відкриття проти військовослужбовця кримінальної справи. Також такий механізм впливу застосовується командуванням з метою покарання військовослужбовця у випадку особистої неприязності, що може негативно вплинути на подальшу долю особи та зруйнувати її життя.

4.3.3. Невиконання бойового наказу під час воєнного стану

Під час дії воєнного стану військовослужбовець може притягатися лише до кримінальної відповідальності за невиконання бойового наказу. Військовослужбовець фактично позбавлений свого права на уточнення бойового наказу в ході бою, адже це може тлумачитися як невиконання бойового наказу. Як наслідок, використання військовослужбовців не за призначенням та без належного забезпечення і підготовки відбувається без можливості відмовитися від виконання такого наказу (завдання) або принаймні його уточнення.

Військово-цивільний експерт Євген Дикий спілкувався з командирами, які звернули його увагу на ще одну проблему. Зокрема, під поняття «невиконання наказу» підпадає ситуація, коли командир знає, на що здатний його взвод, а на що – ні, але вище керівництво це не враховує: «Грубо кажучи, взвод протитанкістів використовують як мінерів, а взвод радистів використовують як штурмову піхоту. Це не невиконання наказу – є підрозділи, заточені на різні речі, і вони знають, що вони можуть зробити, що ні. І адекватні командири це розуміють, а для неадекватних є просто списковий склад», – пояснює Євген Дикий.

Ще одним прикладом є рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 21 лютого 2023 року по справі 202/1850/23. Хоча у справі не прописано причину відмови від виконання бойового завдання, проблемним у даному аспекті є причини такої відмови, які досить часто полягають у низькому морально-психологічному стані, відсутності необхідного забезпечення чи поганому стані здоров'я³⁶.

Разом з тим було також посилено кримінальну відповідальність за невиконання наказу в умовах воєнного стану чи бойової обстановки (ст. 403 Кримінального кодексу України). Невиконання наказу має тонку межу із неповним/несвоєчасним виконанням наказу, про що військовослужбовець має з огляду на об'єктивні обставини своєчасно проінформувати командира, користуючись правом, яке надано йому відповідно до Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України. Військовослужбовці користуються відповідним правом, якщо їм віддано злочинний наказ чи наказ, який неможливо реалізувати з огляду на об'єктивні причини, зокрема через відсутність належного озброєння або засобів індивідуального захисту, що робить виконання наказу неможливим.

Прикладом може бути ситуація, коли після двох неуспішних атак з одними автоматами та втрати половини особового складу військовослужбовці відмовились виконувати наказ штурмувати позиції ворога.

Нині також існує також ризик посилення спроб притягнення до відповідальності військових, які реалізують своє право, встановлене Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України, а саме п. 37 («Підлеглий має право звернутися до командира (начальника) з проханням уточнити наказ»).

36 – Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська у справі № 202/1850/23 від 21 лютого 2023 року.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109144380>

4.3.4. Сексуальні домагання та зґвалтування

Зґвалтування – вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи.

Сексуальні домагання – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

Сексуальні домагання під час військової служби можуть мати такі прояви: будь-які обійми, поцілунки, доторки до відкритих ділянок тіла без дозволу та згоди; будь-які поплескування, покладання рук, щипки сідниць, стегон чи будь-якої іншої частини тіла без дозволу та згоди; наполегливі пропозиції зробити масаж або безпосереднє здійснення такого масажу без дозволу та згоди; відмова залишити приміщення, де особа переодягається, миється або перебуває оголеною; прохання оголити/показати будь-які частини тіла; непристойні жарти на сексуальну тематику (особливо ті, в яких предметом жарту є об'єктивація тіла); жести, рухи тілом, що мають сексуальний характер, які адресовані особі тощо. Однак, варто зауважити, що вичерпного списку проявів сексуальних домагань не існує.

Алгоритм дій у разі, якщо особа зазнала сексуальних домагань або зґвалтування на службі, виглядає таким чином. Для початку особа повинна зафіксувати інформацію про злочин (дата та час події; місце події (адреса, що саме за приміщення, орієнтири тощо); очевидці домагання та інші докази (камери відеонагляду, посади, ПІБ та контакти можливих свідків тощо); посада, ПІБ та інші дані щодо кривдника; за можливості варто зібрати докази (увімкнути диктофон чи камеру на телефоні, щоб записати розмову з кривдником).

Після цього потерпілій особі необхідно звернутися по психологічну або медичну допомогу та юридичну допомогу. Такі справи є морально виснажливими та процесуально складними, а тому мати адвоката обов'язково. Перед тим, як повідомляти про сексуальне насильство командування та/або правоохоронні органи, потрібно звернутися до адвоката, щоб правильно оцінити та юридично кваліфікувати те, що відбулося, розробити стратегію та план захисту, підготувати письмову заяву та подати її.

Після подібних випадків потерпілим складно знаходитися і тим більше продовжувати проходити службу разом зі своїм кривдником. У зв'язку з цим виникає питання – як відмежувати себе від кривдника.

Відсторонення кривдника може бути здійснено лише після початку розслідування (лише на підставі рішення слідчого судді за клопотанням слідчого/прокурора). Дисциплінарний статут ЗСУ також передбачає усунення кривдника від виконання службових обов'язків за наказом командира. Однак для

такого усунення за ст. 47 цього статуту мають бути наявні «тяжкі наслідки», що є оціночним поняттям.

На практиці єдиним дієвим варіантом витягти потерпілу особу з підрозділу є переміщення/відрядження до іншої військової частини на період розслідування за постановою слідчого та/або прокурора про застосування щодо неї заходів безпеки. Про необхідність вжиття таких заходів необхідно просити слідчого/прокурора з допомогою адвоката до початку розслідування.

Для захисту своїх прав та притягнення до відповідальності кривдника потрібно повідомити про вчинення такого правопорушення командира кривдника. Тобто, якщо кривдником є командир взводу, варто повідомити про це його командира роти. Якщо безпосередній командир кривдника не вживає заходів, потрібно звертатися до командування вищого рівня (включаючи командира частини та Генеральний штаб ЗСУ), допоки не буде належного реагування.

Належною реакцією командира на таке повідомлення є призначення службового розслідування. Якщо командування підрозділу не припиняє сексуальне насильство та не повідомляє про це правоохоронні органи, потерпіла особа може подати на них заяву за ст. 426 КК України («Бездіяльність військової влади»).

Після цього потрібно повідомити про ситуацію органи правопорядку. Сексуальне насильство стосовно військовослужбовців є військовим злочином і карається відповідно до Кримінального кодексу України. Заяву про злочин необхідно подавати до Державного бюро розслідувань, Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері, а також до Військової служби правопорядку. ВСП хоч і не розслідує злочини, однак може провести перевірку фактів, зокрема, провести опитування у підрозділі, відібрати пояснення у свідків тощо.

Проблеми, які виникають під час захисту прав потерпілих військовослужбовців у цих справах:

 За словами правозахисниці та адвокатки Оксани Гузь однією з найбільших проблем під час розслідування сексуальних домагань або зґвалтування є те, що вони відбуваються, як правило, без свідків, тобто «є слова потерпілої(го) і є слова насильника, який часто є вищим за званням, а отже, більш авторитетним». Разом з цим у жертви рідко залишаються тілесні ушкодження після насильства або, якщо і є, вони зникають до моменту проведення експертизи, оскільки правоохоронні органи не оперативно реагують на такі заяви, не вносять відомості до ЄРДР відразу та не починають слідство вчасно. З цих причин органи правопорядку або зовсім не починають процес розслідування, або швидко їх закривають через відсутність складу злочину. Звернення до слідчого судді по суті

також не вирішує проблему, оскільки втрачається час на відбирання зразків, збір доказів та проведення розслідування.

Окрім цього, є також момент психологічного тиску – трапляються випадки, коли особи, вищі за званням, ніж потерпіла(ий), примушують до статевого зв'язку, погрожуючи відправити у гарячу точку на передову, «звідки ніхто не повертається» чи перевести на нижчу посаду.

Додатковою проблемою є доступ органів правопорядку до частини для проведення розслідування, що у випадку скоєння такого злочину на передовій чи на прифронтових територіях, часто є неможливим.

Правозахисниця відзначає, що проблема загалом у процесуальному керівництві, у людях, оскільки правоохоронні органи відразу налаштовані скептично і не мають віри потерпілим у таких справах.

За словами адвокатки Оксани Гузь, загалом механізми захисту прав у таких випадках є, проте на практиці вони не дієві: «Для жінок-військовослужбовиць механізму захисту, який би був простим, доступним і прозорим, просто не існує. Немає якогось умовного єдиного телефону гарячої лінії, на який вона може подзвонити розповісти про насильство, і щоб далі сама система почала давати сигнали ВСП, поліції, прокуратурі для того, щоб вирішити це».

4.3.5. Процесуальні порушення та прогалини

У зв'язку з безконтрольністю командирів на рівні батальйонів трапляються випадки, коли військовослужбовців, які відмовилися виконувати наказ чи покинули позиції, затримує ВСП до обрання судом запобіжного заходу та поміщає у так звані імпровізовані камери без права зв'язатися з адвокатами та рідними.

Експерт Сергій Горбатюк відзначає, що виконання та забезпечення покарання після вироку суду лежить на військових частинах. Експерт наводить як приклад ситуації, коли суд присуджує військовослужбовцю тримання на гауптвахті, то пошуком гауптвахти та доставленням туди військового мають займатися відповідні командири. Відкритим залишається також питання, що робити у разі, якщо вільних місць на гауптвахті немає, а виконати покарання потрібно.

4.4. Адміністративна відповідальність військовослужбовців

1. Неможливість притягнення осіб до адміністративної відповідальності під час воєнного стану за ст.ст. 172-10, 172-11, 172-13 КУпАП

 Самовільне залишення військовослужбовцем військової частини або місця служби вчинене в умовах воєнного стану або бойовій обстановці, незалежно від строку продовжуваності вчинення таких дій, містить склад кримінального правопорушення, передбаченого частиною 5 статті 407 Кримінального кодексу України та виключає адміністративну відповідальність, передбачену статтею 172-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Так само це стосується й невиконання бойового наказу - під час воєнного стану передбачена лише кримінальна відповідальність.

2. Стаття 172-15 КУпАП (недбале ставлення до військової служби) містить оціночні судження та не має визначених меж недбалого ставлення

3. Процесуальні порушення під час складення адміністративних протоколів

 Під час складання адміністративних протоколів у частинах часто не дотримуються процесуальних норм і ці протоколи виходять однотипними, без опису обставин, пояснень та без зазначення деталей.

Ще однією проблемою є небажання долучати пояснення військовослужбовця до адміністративного протоколу – «навіть за їхньої наявності, такі пояснення часто «губляться» по дорозі до суду,» – зазначає адвокатка Марина Ліліченко. Погіршує становище військових, щодо яких розглядається справа про скоєння адміністративного правопорушення, ще вимога багатьох командирів підписати заяву про розгляд справи у суді без їхньої участі. Іноді така вимога супроводжується погрозами.

4. Подвійне притягнення до відповідальності військовослужбовців

 Експерт Сергій Горбатюк однією з проблем називає подвійне притягнення до відповідальності – як приклад експерт наводить вживання спиртних напоїв, за що передбачені адміністративна та дисциплінарна відповідальність. Проте у цьому випадку дисциплінарна відповідальність передбачає не моральне покарання, а застосування саме матеріальних

санкцій, одночасно з тим адміністративна відповідальність за таке правопорушення передбачена у вигляді штрафу, що також є матеріальною санкцією. Тобто, як наслідок, порушник двічі притягується до матеріальної відповідальності.

Експерт відзначає: «В КУпАП варто чітко регламентувати, хто ж притягує до відповідальності. Знову ж таки прописати, чи має притягатися до дисциплінарної відповідальності, якщо це пов'язано з матеріальними стягненнями.» На думку пана Сергія, варто повернутися до старої системи, відповідно до якої військовослужбовці притягуються до дисциплінарної відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень.

5. Неможливість оскарження протоколів про притягнення до адміністративної відповідальності

 Проблема існує також в частині оскарження рішення про притягнення до адміністративної відповідальності. Суди, як правило, не надсилають або надсилають з запізненням до частини копії рішення про притягнення військовослужбовця до відповідальності. Відповідно військовослужбовець не знає про потребу в апеляційному оскарженні, а згодом і зовсім пропускає строк, відведений на таке оскарження.

6. Значна віддаленість судів

 Ще однією технічною перешкодою до справедливого правосуддя є значна віддаленість розташування судів, які розглядають справи військовослужбовців. У такому разі командири часто змушують осіб, щодо яких розглядається справа, написати заяву з проханням проводити судовий розгляд без її участі, оскільки відвезти такого військового до суду є часом та ресурсозатратним.

4.5. Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців

Дисциплінарний статут ЗСУ містить перелік дисциплінарних стягнень, проте при цьому не існує чітких визначених критеріїв правопорушень, за умови здійснення яких настає той чи інший вид дисциплінарної відповідальності.

Експерт Сергій Горбатюк відзначає, що Дисциплінарний статут говорить загалом про порушення дисципліни і не визначає конкретні правопорушення. З одного боку це дає командуванню широкі дискреційні повноваження у контексті притягнення до відповідальності, а з іншого не дає можливість військовослужбовцям звертатися до статуту для захисту своїх прав.

До прикладу, за одне і те ж правопорушення (наприклад, запізнення на шикування) різні командири з огляду на власне бачення, переконань або просто зважаючи на практичну складову можуть застосовувати різні види дисциплінарного стягнення. Один командир може дати зауваження, другий – догану, третій – сувору догану. Або ж до різних військовослужбовців в одній військовій частині за одне правопорушення буде застосовано різний вид дисциплінарного стягнення, причина – особисті переконання та суб'єктивне ставлення командира. Ефективного способу захисту військовослужбовця, на якого накладається той чи інший вид стягнення, немає.

Однією з проблем відповідальності військовослужбовців адвокатка Марина Ліліченко виділяє вибірковість покарання: «Якщо правопорушення вчинила особа офіцерського складу, то вона не притягується до відповідальності, а солдати максимально несуть покарання у будь-якому вигляді від дисциплінарного до кримінального».

4.6. Матеріальна відповідальність військовослужбовців

Матеріальна відповідальність військовослужбовців – вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку військовослужбовців та деяких інших осіб покрити повністю або частково пряму дійсну шкоду, яку було завдано з їх вини шляхом знищення, пошкодження, створення нестачі, розкрадання або незаконного використання військового та іншого майна під час виконання обов'язків військової служби або службових обов'язків. Нижче наведений виявлений у ході дослідження перелік проблем у цій сфері.

1. Притягнення до матеріальної відповідальності командира (найчастіше командира взводу), замість особи (підлеглого), у фактичному розпорядженні якої знаходилося це майно, або навпаки.

Прикладом може слугувати такий випадок. Під час бою гранатометник залишив гранатомет на полі бою, оскільки потрібно було швидко покинути позиції через мінометний обстріл. Службове розслідування за фактом втрати майна відразу проведено не було. Через певний час гранатометник перевівся або звільнився з цієї військової частини, а пізніше у ході перевірки виявлено один втрачений не зафіксований гранатомет. До матеріальної відповідальності у такому разі може бути притягнений командир взводу.

Протилежною є ситуація, яку наводить адвокатка Марина Ліліченко. За словами експертів, трапляються випадки, коли відповідальність за втрачене майно, яке було записане на командира, ніс його підлеглий. Так, відповідно до документації отримати тепловізор може лише командир,

зафіксувати його на військовослужбовця рядового складу заборонено. Після отримання командиром роти тепловізора він передав його рядовому для виконання завдань. Коли техніка за певних обставин була втрачена, відповідальність поніс військовослужбовець рядового складу, а не відповідальний за документами командир.

Марина Ліліченко також наводить як приклад ситуацію, коли військовослужбовець під час бою втратив гранатомет, після чого написав рапорт, де виклав усі обставини втрати. Коли через деякий час військовослужбовець переводився в іншу частину, йому повідомили, що відносно нього проводиться службове розслідування за фактом втрати зброї, за результатами якого він має сплатити відшкодування. Без такого відшкодування військовослужбовця не зможуть перевести до іншої частини, а списати майно «заднім числом» через вплив тривалого часу є майже неможливим.

2. Відсутність ефективного механізму списання втраченого під час бою майна

Загалом процес списання втраченого майна також відбувається складно. Причин декілька: хаотичність обліку зброї у зоні бойових дій, невідповідність викладених військовослужбовцем обставин втрати зброї журналам бойових дій тощо.

Однією з проблем є також те, що командири відмовляються списувати втрачене майно, оскільки відповідальний за таку втрату військовослужбовець не може надати докази поважних причин втрати – фото, відео, покази свідків. Ураховуючи, що переважна більшість службових розслідувань розпочинають через тривалий час після втрати майна, зібрати достатні докази, особливо під час бойових дій, часто доволі складно.

Гостро ця проблема постане після закінчення війни, але вже зараз під час переведення військовослужбовців, які займають матеріально-відповідальні посади виникають проблеми з майном, яке було передано навіть як волонтерська допомога за актом прийому-передачі, проте не списано після втрати.

Розділ V. Висновки та рекомендації

Звіт показує, що, на жаль, на 9 році російсько-української війни ми не маємо повноцінної системи органів військової юстиції та військового законодавства, яке здатне з одного боку одночасно підтримувати обороноздатність держави та дисципліну у війську, а з іншого ефективно запобігати порушення прав військовослужбовців, особливо військовослужбовців рядового складу.

Правозахисна практика у військовій сфері показує, що в умовах активних бойових дій військовослужбовці є чи не найвразливішою категорією населення. На підтвердження цього достатньо навести приклади з адвокатської волонтерської практики, коли командири, зловживаючи своїм службовим становищем, погрожують «незадоволенним» військовослужбовцям відправити їх на завідомо смертельне бойове завдання.

Практика показує, що у відносинах типу «командир-підлеглий» саме підлеглий військовослужбовець є найменш захищеним від насильства та зловживань командира, який може перебувати в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, бути некомпетентним та мати низькі морально-ділові якості.

З огляду на це, кримінальний закон як такий, що найбільше впливає на права військовослужбовців, має бути максимально чіткий та зрозумілий у частині злочинів проти порядку несення військової служби.

Важливо зазначити, що будь-які зміни у порядок здійснення правосуддя у справах, що стосуються військовослужбовців не потребують створення нових структур «з нуля», адже міжнародна практика та рекомендації міжнародних установ пропонують значний і помічний доробок у цьому напрямку.

Відтак, ключовим для побудови будь-якої системи військової юстиції та формування органів, що мають юрисдикцію у відповідній сфері, є балансування необхідності підтримання належної дисципліни у збройних силах, забезпечення швидкості застосованих процедур та, одночасно, дотримання гарантій належного процесу і справедливого суду. Це вимагає забезпечення цивільного нагляду за органами військової юстиції, впровадженням гарантій і запобіжників, що гарантують неупередженість та незалежність органів військової юстиції, особливо від ланцюжка військового командування.

Права військовослужбовців, що беруть участь у судових провадженнях щодо військових справ, – незалежно від ролі, в якій вони виступають, – повинні користуватися повним спектром прав, що гарантуються цивільним особам під час звичайного, невійськового процесу відповідно до стандартів міжнародного права прав людини та Конституції України. Це, зокрема, передбачає також створення додаткових і захист наявних шляхів і механізмів для подання скарг військовослужбовцями на дії осіб, що перебувають вище за них у ланцюжку командування, а також належний розгляд таких скарг, що здатний призвести до належного результату.

Рекомендації

ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

1. Щодо законодавчих змін в частині відповідальності за непокору та невиконання наказу

Звіт показує, що одним із найбільш поширених військових злочинів з моменту повномасштабного вторгнення є злочин за ст. 402 КК України («Непокора»), тобто відкрита відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу.

Найбільша складність у цьому військовому злочині – це встановити чи дійсно мав місце наказ за своєю формою та змістом та, чи був цей наказ адекватним з точки зору, зокрема бойової обстановки, реальності виконання, наявності об'єктивних причин, що перешкоджали підлеглому виконати наказ командира тощо.

До прикладу, не можливо не погодитися з тим, що кардинально різними є дві ситуації, коли в одній ситуації військовослужбовець відмовився виконати наказ через страх, низькі моральні якості, тобто суб'єктивні причини, та ситуацію, коли, наприклад, командир у стані алкогольного сп'яніння відправляє підпорядкований підрозділ на бойове завдання, заздалегідь розуміючи, що співвідношення сил та засобів, бойова обстановка, кількісна перевага противника, невідповідність та нездатність наявної зброї підлеглих протистояти важкій техніці ворога однозначно та безповоротно призведуть до невиправданих втрат серед особового складу. Наведений приклад показує необхідність чіткого розуміння командирами та підлеглими критеріїв як законного, так і незаконного наказу.

Наразі ст. 42 КК України дає дуже узагальнене визначення «законного наказу» як наказу, який «відданий відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язаний з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина» та одночасно при цьому не дає визначення «явно кримінально протиправного наказу», який згадується у цій же статті.

Проект нового Кримінального кодексу³⁷ також не вирішує цю проблему. У тексті цього проекту пропонуються такі визначення:

- Законний наказ – наказ або розпорядження, якщо вони віддані уповноваженою особою у встановленому порядку та в межах її повноважень (прим. – автори прибрали формулювання «і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина»).
- Явно злочинний наказ – наказ або розпорядження вчинити:

37 – <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf>

- а) дію чи бездіяльність, що передбачена цим Кодексом як кримінальне правопорушення, завідомо для особи, яка віддала наказ або розпорядження, або для його виконавця;
- б) злочин геноциду або злочин проти людяності чи військовий злочин.

Спеціальне військове законодавство, зокрема, розділ «Порядок віддання й виконання наказів» ЗУ «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» також не додає правової визначеності у цьому питанні, оперуючи формулюванням «явно злочинного наказу», однак не пояснюючи який наказ є таким.

Варто наголосити, що під час воєнного стан покарання за непокору становить позбавленням волі на строк до десяти років, а отже для таких істотних наслідків кримінальний закон має мати максимально можливу юридичну визначеність для того, щоб військовослужбовець без юридичної освіти міг розуміти, за що він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, а за що ні.

Ба більше, ст. 402 КК України також не розрізняє значущість наказу, чим фактично створює ситуацію, коли в умовах воєнного стану можна бути притягнутим до кримінальної відповідальності і за відкриту відмову виконати наказ виступити на позиції та вступити в бій з ворогом, і за відкриту відмову виконати наказ прибрати на території.

У цій частині рекомендується додати до ст. 402 КК України примітку, в якій надати законодавче визначення наказу для цілей КК України, а також визначення «явно незаконного наказу», як такого, що у тому числі не очевидно відповідає бойовій обстановці.

Рекомендація зумовлена тим, що на практиці сторонній особі без спеціальних військових знань важко оцінити наскільки законним був наказ командира, особливо в умовах бойової обстановки.

Для цього рекомендується доповнити ч. 2 ст. 242 КПК України такою підставою для обов'язкового призначення експертизи як встановлення відповідності наказу бойовій обстановці. Така обов'язкова експертиза може бути реалізована шляхом проведення судової військової експертизи, яка вже існує та визначена у розділі IX «Військова експертиза» наказу Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень».

Така обов'язкова експертиза може стати запобіжником у випадках безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності військовослужбовців, які відмовилися виконувати наказ, який очевидно не відповідав бойовій обстановці та виконання якого могло потягнути завідомо безпідставні та немінучі втрати особового складу

Рекомендації

ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

2. Щодо уточнення строку самовільного залишення місця служби

Як вже зазначалося у цьому звіті, недоліки законодавчої техніки у ч. 4 та ч. 5 ст. 407 КК України спричинили ситуацію, коли в умовах в умовах особливого періоду, воєнного стану та бойової обстановки злочином за цією статтею може бути визнана відсутність військовослужбовця будь-якої тривалості.

Для того, щоб остаточно усунути цю проблему і більше ніколи до неї не повертатися, достатньо внести дуже прості законодавчі зміни у вказані частини, а саме:

ДІЮЧА РЕДАКЦІЯ

РЕКОМЕНДОВАНІ ЗМІНИ

Стаття 407. Самовільне залишення військової частини або місця служби

1. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю понад три доби, але не більше місяця, –

караються триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової служби), а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад десять діб, але не більше місяця, або хоч і менше десяти діб, але більше трьох діб,

Стаття 407. Самовільне залишення військової частини або місця служби

1. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю понад три доби, але не більше місяця, -

караються триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової служби), а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад десять діб, але не більше місяця, або хоч і менше десяти діб, але більше трьох діб,

ДІЮЧА РЕДАКЦІЯ

вчинені повторно протягом року, —

караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або службовим обмеженням на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

3. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад один місяць, вчинене особами, зазначеними в частинах першій або другій цієї статті, —

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

4. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, вчинене особами, зазначеними в частинах першій або другій цієї статті, —

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

5. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин військовослужбовцем, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

РЕКОМЕНДОВАНІ ЗМІНИ

вчинені повторно протягом року, —

караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або службовим обмеженням на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

3. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад один місяць, вчинене особами, зазначеними в частинах першій або другій цієї статті, —

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

4. Дії, зазначені в частинах першій або другій цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, —

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

5. Дії, зазначені в частинах першій або другій цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Ці зміни дозволять додати юридичної визначеності щодо строків та повернути правозастосування до однозначного розуміння давно існуючих конкретних строків: (1) від 3 діб для військовослужбовців строкової служби та (2) від 10 днів для всіх інших військовослужбовців.

Рекомендації

ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ ТА МІНІСТЕРСТВУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

4. Щодо запровадження єдиного вікна для повідомлень військовослужбовців

Враховуючи, що військовослужбовці, повідомляючи про правопорушення з боку командирів, мають не менші, ніж у викривачів корупції (а подекуди й значно більші), ризики заходів негативного впливу, необхідно забезпечити для них безпечний, ефективний та єдиний канал для подібних повідомлень.

Розгляд повідомлень, отриманих через таке єдине вікно, має регулюватися спеціальним порядком, який можливо розробити та прийняти на рівні підзаконного акта.

Військовослужбовець, який повідомляє про правопорушення у своєму підрозділі через таке єдине вікно, має мати право на конфіденційність, яка не має заважати прийняттю повідомлення до розгляду та вжиття дієвих заходів реагування.

Через таке єдине вікно військовослужбовець також має мати змогу залишити заявку на правову допомогу, яка може передаватися до системи безоплатної правової допомоги, а також на психологічну допомогу.

Виконавець, який отримує в роботу таку заяву має вжити заходів щодо її перевірки та при цьому організувати їх таким чином, щоб безпосереднє командування військовослужбовця-заявника не могло встановити його особу.

Крім того, якщо виконавець, який перевіряє заяву бачить підстави для забезпечення безпеки військовослужбовця через його переведення до іншого підрозділу, то він має ініціювати таке переведення та забезпечити його своєчасність та оперативність.

Рекомендації

МІНІСТЕРСТВУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

5. Щодо розробки детальної інструкції проведення службового розслідування зі стандартизованими зразками документів бовців

Практика показує, що хоч і існує Порядок проведення службового розслідування у Збройних Силах України, затверджений наказом Міністерства оборони України від 21.11.2017 № 608, кожна військова частина має свої підходи до реалізації цього порядку, своє бачення щодо змісту та форми документів, які складаються під час службового розслідування тощо.

Така ситуація та відсутність єдиного підходу створює певний хаос на місцях, тому ми рекомендуємо усунути цю проблему шляхом розробки та затвердження детальної інструкції проведення службового розслідування, яка б регулювала кожен етап та етап такого розслідування, встановлювала конкретні строки для кожного етапу розслідування, а головне затвердила єдині форми типових документів, які складаються під час службового розслідування.

Рекомендації

**ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ, КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ,
МІНІСТЕРСТВУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

6. Щодо повернення військовослужбовцям права на більш м'яке покарання та звільнення від покарання

У січні цього року набув чинності ЗУ «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці».

Цей закон позбавив військовослужбовців можливості на призначення більш м'якого покарання та звільнення від відбування покарання шляхом внесення до ст. ст. 69, 75 КК України таких змін: «кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією» доповнити словами та цифрами «кримінальне правопорушення, передбачене статтями 403, 405, 407, 408, 429 цього Кодексу, вчинене в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці».

На нашу думку, ці дискримінаційні зміни у довгостроковій перспективі не розв'язуватимуть проблему обороноздатності країни, а, навпаки, лише ще більше відлякуватимуть від військової служби, оскільки у випадку зловживання командуванням та/або органами правопорядку, ціна таких зловживань це роки, які військовослужбовець проведе за ґратами.

Правозахисна практика у військовій сфері як раз показує, що такі статті КК України як 403 та 407 дуже часто використовуються недобросовісними командирами як засіб помсти та тиску на військовослужбовців, які скаржаться на зловживання та недбалість командирів. Таким чином, вказані зміни лише сприятимуть латентності правопорушень самих командирів, оскільки рядовий склад буде боятися повідомляти про них.

Варто звернути увагу й на те, що ці зміни не торкнулися таких «командирських статей» як, зокрема 426-1 («Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень») та 426 («Бездіяльність військової влади»).

Так само ці зміни не сприяють швидкому та неупередженому слідству й судовому розгляду, адже кожна ситуація індивідуальна, і у випадках, де реально можливо було б перейти на угоду про визнання винуватості з покаранням у вигляді штрафу, тепер це зробити неможливо.

Ми рекомендуємо суб'єктам законодавчої ініціативи переглянути реальну доцільність та обгрунтованість таких змін, а також повернути військослужбовцям право на більш м'яке покарання та звільнення від покарання.

Рекомендації

ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

7. Щодо формування органу досудового розслідування у вигляді військової поліції

Ми переконані, що в умовах війни Україна потребує окремого спеціалізованого органу досудового розслідування у вигляді органів Військової поліції, які будуть мати змогу зосередитися на виявленні, попередженні, припиненні та розслідуванні правопорушень військовослужбовців.

При чому такий повноцінний військовий орган досудового розслідування можливо створити на існуючій матеріально-технічній та кадровій базі Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, яка наразі фактично є військовою квазі-поліцією, яка не має повноважень розслідувати військові злочини.

Створення органів Військової поліції має також передбачати внесення змін до ст. 216 КПК України, а саме забрати військові злочини з підслідності Державного бюро розслідувань та повністю передати таку категорію злочинів до слідчих підрозділів новостворених органів військової поліції.

Така зміна підслідності, у тому числі дозволить розвантажити слідчих Державного бюро розслідувань та зосередити їх увагу на інших суттєвих категоріях злочинів. У іншому випадку, без передання підслідності військових злочинів з ДБР до Військової поліції, ми ризикуємо ще більше ускладнити систему військових органів кримінальної юстиції, оскільки матимемо і ДБР, і Військову поліцію, замість одного єдиного військового органу досудового розслідування з чіткими повноваженнями.

Рекомендації

**ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ, КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ,
ПРЕЗИДЕНТУ УКРАЇНИ**

8. Щодо законодавчих ініціатив з приводу повернення військової прокуратури

На наше переконання існуючої системи цивільних спеціалізованих прокуратур у сфері оборони достатньо для здійснення ефективного та вузькоспеціалізованого прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва за розслідуванням військових злочинів.

Повернення до формату військових прокурорів, створює ситуацію, за якої прокурор буде фактично керуватися двома різними та подекуди взаємосуперечливими присягами (прокурора та військовослужбовця).

Крім того, такі принципи та особливості військової служби як єдиноначальність, беззастережне виконання наказів командира, сувора військова дисципліна та жорстка вертикальна субординація становлять реальну загрозу засаді незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків.

Щодо нібито проблеми обмеженості повноважень прокурорів під час здійснення ними процесуальних дій на режимних об'єктах, в зоні бойових дій тощо, то для її вирішення ми рекомендуємо внести відповідні зміни до ЗУ «Про прокуратуру», якими розширити повноваження прокурора та передбачити серед них безперешкодний доступ прокурора за посвідченням до військових об'єктів, зон бойових дій тощо під час здійснення прокурором процесуальних дій в межах кримінального провадження та під час виконання інших функцій прокуратури.

Рекомендації

ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

9. Щодо запровадження військової спеціалізації суддів

Наразі ми маємо ситуацію, в якій існує спеціалізована прокуратура у сфері оборони, яка потенційно здатна забезпечити вузькоспеціалізоване та ефективне процесуальне керівництво та підтримання державного обвинувачення у справах про військові злочини.

Водночас ми не маємо спеціалізованих суддів, які мають достатній досвід знання та кваліфікацію у великому та складному пласті військового законодавства, а також розуміють специфіку та особливості військової служби.

Ми не рекомендуємо створювати військові суди, оскільки це створює ту ж саму проблему одночасної дії двох присяг, що й у випадку з військовими прокурорами, а також створює загрозу реальної незалежності таких суддів.

Так само ми не рекомендуємо створювати окремий спеціалізований Вищий військовий суд, до виключної підсудності якого могли б належати справи про військові злочини, оскільки на наше переконання судочинство у справах про військові злочини має бути максимально територіально доступним для учасників кримінального провадження.

З огляду на вищенаведене, а також те, що найбільша кількість військових злочинів вчиняється у зоні бойових дій на сході та півдні України, пропонується запровадити у складі звичайних місцевих судів посади спеціалізованих суддів у військовій сфері, зайняття яких має відбуватися за окремою специфічною процедурою. Така специфічна процедура добору може передбачати одну особливу вимогу до кандидатів, а саме – обов'язковий досвід військової служби, у тому числі в зоні бойових дій. На нашу думку, такими спеціалізованими суддями мають бути звільнені в запас офіцери, які мають реальний бойовий досвід, що дозволить їм, будучи цивільними, мати при цьому необхідні знання та досвід для вирішення військових справ. Ми також переконані, що така вимога до статусу таких спеціалізованих суддів буде підвищувати довіру до них з боку військовослужбовців-учасників кримінального провадження, які будуть розуміти, що їх долю вирішують судді, які, хоч і є цивільними, однак добре знають що таке військова служба та розуміють її специфіку, специфічну термінологію військового законодавства та практику його правозастосування.

Реалізація цієї рекомендації може бути здійснена через внесення змін до ЗУ «Про судоустрій та статус судів». Цими змінами необхідно передбачити, що у складі місцевих судів в районах постійної дислокації військових частин має бути передбачена одна посада спеціалізованого судді у військовій сфері, а у прифронтових районах від до від 3 до 5 посад таких суддів з огляду на значну завантаженість такою категорією справ. Так само змінами у цей Закон можливо передбачити вимогу до таких суддів мати досвід військової служби.

Рекомендації

ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

10. Щодо розширення прав адвокатів, які здійснюють захист військовослужбовців

Звертаємо увагу, що під час дискусії про те, що наразі прокурори обмежені у доступі на військові об'єкти та в зону бойових дій, то поза увагою залишається також аналогічна проблема в адвокатів, які захищають військовослужбовців у кримінальних провадженнях.

Пропонуємо внести зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», які б передбачали право адвоката, який здійснює захист військовослужбовця у кримінальному провадженні мати безперешкодний доступ до нього у будь-який час на території військової частини у спеціальному приміщенні (на кшталт того, як це реалізовано в місцях попереднього ув'язнення) за наявності відповідних повноважень захисника.

Також, необхідно передбачити, що адвокат, який здійснює захист військовослужбовця у кримінальному провадженні, має право брати участь у слідчих діях (наприклад, огляд місця події, слідчий експеримент тощо), якщо такі слідчі дії здійснюються у зоні бойових дій та на військових об'єктах, а також що слідчий та/або прокурор зобов'язані забезпечити таку участь захисника та створити для неї всі належні умови.

Крім того, правозахисна практика показує вкрай негативну тенденцію з можливістю адвоката отримувати від військових частин, установ інформацію на адвокатський запит. Варто передбачити, що на адвокатський запит можливо отримати і інформацію з обмеженим доступом, якщо вона стосується військовослужбовця-клієнта та виключно у частині такого військовослужбовця-клієнта.

Крім того, у нас є окрема рекомендація для Міністерства оборони України та Генерального штабу України видати накази, якими довести до підпорядкованих військових підрозділів інформацію та наголосити на необхідності неухильно дотримуватися ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у частині повної та своєчасної відповіді на адвокатські запити, у тому числі ті, які подані на електронні пошти військових частин та установ із кваліфікаційним електронним підписом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
4. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
5. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 551-XIV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text>
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
7. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>
8. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
9. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>
10. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 № 3099-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text>
11. Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі: Закон України від 03.10.2019 № 160-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-20#Text>
12. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування у Збройних Силах України: Наказ від 21.11.2017 № 608. Міністерство оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1503-17#Text>
13. Про затвердження Інструкції зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення: Наказ від 23.10.2021 № 329. Міністерство оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1622-21#Text>
14. Про затвердження переліку озброєння, зброї та боєприпасів до неї, нестача або розкрадання яких відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до їх вартості: Постанова від 15.07.2020 № 604. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604-2020-%D0%BF#Text>

Публікації

1. Niebytov, V Matviychuk, O Mykytchuk, O Slavna, 'Military Justice of Ukraine: Problems of Determining the Bodies that Govern the Construction of Its System' 2022 3(15) Access to Justice in Eastern Europe 203–218, link: att_1660495710.pdf (ajee-journal.com)
2. Mindia Vashakmadze, Understanding Military Justice Guidebook, link: <https://www.dcaf.ch/>

sites/default/files/publications/documents/Milit.Justice_Guidebook_ENG.pdf

3. Benjamin Heng, «Military Justice in a Comparative and International Perspective: A View from the Asia Pacific», *Journal of International Peacekeeping*, 20 (2016) 133-142.

4. Hans Born and Ian Leigh, «Discipline and Military Justice, Handbook on Human Rights and Fundamental Freedoms of Armed Forces Personnel» (Geneva: OSCE and DCAF, 2008).

5. Resolution adopted by the Human Rights Council 25/4, Integrity of the judicial system, March 2014 A/HRC/RES/25/4 paras. 2, 10, link: <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-res-25-4/>

6. Draft Principles Governing the Administration of Justice Through Military Tribunals, U.N. Doc. E/CN.4/2006/58 at 4 (2006), Report submitted by the Special Rapporteur of the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Emmanuel Decaux to the UN Commission on Human Rights in 2006 [Decaux Principles], link: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/DecauxPrinciples.html>

7. Military Justice Fundamentals, National Institute of Military Justice and DCAF.

8. The United Kingdom and NATO. NATO, link: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162351.htm.

9. Canada and NATO. NATO, link: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_161511.htm.

10. Türkiye and NATO. NATO, link: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_191048.htm?selectedLocale=en.

11. Lithuania's membership in NATO. Ministry of National Defence Republic of Lithuania, link: <https://kam.lt/en/lithuanias-membership-in-nato/>.

12. NATO Member Countries. NATO, link: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm#founding.

13. Mediterranean Dialogue, link: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm

14. The Turkish Military: In Numbers, 6 березня 2020, link: <https://www.forces.net/world/turkish-military-numbers>

15. 2023 Israel Military Strength, link: https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=israel

16. National Statistics, Quarterly service personnel statistics 1 July 2022, оновлено 15 грудня 2022 року, link: <https://www.gov.uk/government/statistics/quarterly-service-personnel-statistics-2022/quarterly-service-personnel-statistics-1-july-2022>

17. Ministerial Transition Material: Department of National Defence, Defence 101 – Transition binder 2020, link: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/reports-publications/transition-materials/defence-101/2020/03/defence-101/caf-101.html>

18. Lithuania. NATO, link: <https://shape.nato.int/lithuania2>. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Іноземні нормативно-правові акти

1. 'R. v. Génereux, [1992] 1 S.C.R. 259', Canada Supreme Court Reports, No. 1 (13 February 1992), 259.

2. Кримінальний кодекс Республіки Литва, затверджений Законом № VIII-1968 від 26 вересня 2000 р.

3. Установчий Закон Туреччини # 2709

ДОДАТКИ

Додаток 1. Огляд судової практики у кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення

Кримінальні правопорушення

Стаття 402. Непокора

1. Непокора, тобто відкрита відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу - карається службовим обмеженням на строк до двох років або триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно вчинено групою осіб або спричинило тяжкі наслідки, - карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

3. Непокора, вчинена в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до семи років.

4. Непокора, вчинена в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Примітка. Під бойовою обстановкою в розділі XIX цього Кодексу слід розуміти обстановку наступального, оборонного чи іншого загальновійськового, танкового, протиповітряного, повітряного, морського тощо бою, тобто безпосереднього застосування військової зброї і техніки стосовно військового супротивника або військовим супротивником. Обстановка бою, в якому бере участь військове з'єднання, частина (корабель) або підрозділ, розпочинається і закінчується з наказу про вступ у бій (припинення бою) або з фактичного початку (завершення) бою.

ОГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ:

СПРАВА № 207/1733/22 (Вирок Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 13.07.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105224929>

Обставини справи: 4.03.2022 громадянин прибув до ТЦК та СП для постановки на військовий облік, при цьому усвідомлював, що в Україні введений з 24.02.2022 воєнний стан у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та можливість за потреби бути призваним по мобілізації до лав Збройних Сил України.

В той же день громадянина направлено на військово-лікарську комісію (далі ВЛК), яку останній пройшов впродовж дня та отримав довідку ВЛК про те, що він за станом здоров'я придатний до військової служби.

04.03.2022 солдата направлено для подальшого проходження військової служби у розпорядження військової частини Збройних Сил України.

Наказом командира військової частини Збройних Сил України № 6 від 04.03.2022 солдата призначено на посаду стрільця, зараховано до списків особового складу військової частини Збройних Сил України та солдат вважається таким, що з 04.03.2022 справи та посаду прийняв і приступив до виконання обов'язків.

З моменту відправлення до військової частини Збройних Сил України, тобто з 04.03.2022 солдат набув статусу військовослужбовця Збройних Сил України.

06.03.2022 солдат військової частини Збройних Сил України прийняв присягу на вірність народу України.

У період з 07.03.2022 по 26.04.2022 солдат військової частини Збройних Сил України пройшов базову вогневу підготовку.

Відповідно до вимог ст. 29 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України начальник групи персоналу військової частини Збройних Сил України майор за посадою та військовим званням являється начальником стосовно стрільця, солдата, який в силу приписів ст.ст. 29, 35, 37 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України зобов'язаний неухильно виконувати відданий йому наказ у зазначений начальником

термін.

Незважаючи на викладене, військовослужбовець Збройних Сил України військової частини Збройних Сил України, солдат, вчинив тяжке кримінальне правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби за наступних обставин:

09.05.2022 у період часу з 10 год. 00 хв. до 10 год. 10 хв. під час шикування особового складу стрілецької роти військової частини Збройних Сил України за місцем тимчасового розташування військової частини начальником групи персоналу військової частини Збройних Сил України майором, який є начальником за посадою та військовим званням відносно військовослужбовця військової частини Збройних Сил України солдата, доведено для виконання письмовий наказ № 26 ДСК від 07.05.2022 командира військової частини Збройних Сил України підполковника на безпосереднє виконання вимог бойового розпорядження від 24.04.2022, бойового розпорядження Головнокомандуючого Збройних Сил України від 23.04.2022, бойового розпорядження Начальника РУ сил ТрО від 24.04.2022, наказу командира військової частини від 25.04.2022, наказу командира військової частини від 25.04.2022 здійснити марш за маршрутом Костянтинівка-Бахмут-Бахмутське та зайняти оборону у визначеному місці Донецької області з завданням недопущення прориву противником та нанесення йому максимальних втрат в живій силі та техніці противника.

Однак, військовослужбовець, солдат, будучи військовослужбовцем Збройних Сил України, призваним на військову службу під час мобілізації на посаду стрільця, будучи обізнаним із порядком проходження, несення внутрішньої служби, порядком віддання, виконання наказів військовослужбовцями, в порушення вимог ст. ст. 17, 65 Конституції України, ст.ст. 11, 29, 35, 37, 49, Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, ст.ст. 4, 6 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, ст.ст. 1, 11, 17 Закону України «Про оборону України», діючи умисно, тобто усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно-небезпечні наслідки, свідомо бажаючи їх настання, в умовах воєнного стану, 09.05.2022 о 10.10 год., перебуваючи на шикуванні особового складу підрозділу вказаної військової частини, відкрито відмовився виконати наказ начальника командира окремого батальйону територіальної оборони військової частини Збройних Сил України підполковника від 07.05.2022, який йому доведено начальником групи персоналу військової частини Збройних Сил України, майором, здійснити марш за маршрутом Костянтинівка-Бахмут-Бахмутське та зайняти оборону у визначеному місці Донецької області з завданням недопущення прориву противником та нанесення йому максимальних втрат в живій силі та техніці противника, про що особисто повідомив майора та командира роти військової частини Збройних Сил України, чим вчинив непокору – відкрито відмову виконати наказ начальника, вчинену в умовах воєнного стану, тобто кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 402 КК України.

Запобіжний захід: застава

Докази та інші обставини, що були враховані судом:

- щире каяття обвинуваченого;
- сприяння розкриттю справи;
- укладання угоди про визнання винуватості між обвинуваченим та прокурором.

Висновки та рішення суду:

У судовому засіданні було встановлено, що військовослужбовець обґрунтовано обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 402 КК України, яке згідно зі ст. 12 КК України є тяжким злочином.

Також суд врахував обставини, що пом'якшують покарання обвинуваченого згідно зі ст. 66 КК України, а саме щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину. Обставин, які обтяжують покарання обвинуваченого судом не встановлено.

Затверджено укладену 13 липня 2022 року угоду про визнання винуватості між прокурором Маріупольської спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері об'єднаних сил та обвинуваченим у присутності захисника адвоката у кримінальному провадженні.

Визнати військовослужбовця винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 402 КК України і призначити ОСОБА_4 покарання – із застосуванням ст.ст. 58, 69 КК України у вигляді 2

(двох) років службового обмеження для військовослужбовців та із суми грошового забезпечення відраховувати в дохід держави 20 % (двадцять) відсотків.

Заставу повернено заставодавцю.

СПРАВА № 468/1586/22-К (Вирок Центрального районного суду м. Миколаєва від 28.12.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108160428>

Обставини справи: 3 11 травня 2022 року військовослужбовець проходить військову службу за призовом під час мобілізації на особливий період.

Наказом командира військової частини від 11 травня 2022 року він був зарахований до списків особового складу цієї військової частини та поставлений на всі види забезпечення.

Наказом командира цієї ж частини від 21 серпня 2022 року його було призначено на посаду стрільця-помічника гранатометника 2 механізованого взводу 5 механізованої роти 2 механізованого батальйону цієї військової частини.

Наказом командира цієї ж частини від 22 серпня 2022 року його залучено до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації на території Миколаївської області.

14 вересня 2022 року близько 18:00 години військовослужбовець, перебуваючи поблизу с. Мурахівка Баштанського району Миколаївської області, отримав наказ до 22.00 години 14 вересня 2022 року зайняти район оборони Т-подібного перехрестя польових доріг за координатами х(28379) у(12049) та Т-подібного перехрестя польових доріг за координатами х(25756) у(10502); приступити до інженерного обладнання переднього краю, створити систему вогню з метою не допустити прориву противника у напрямку населених пунктів Брускінське та Білогорівка та заволодіння противником Білогорівкою.

Проте військовослужбовець прямо висловив небажання виконувати цей наказ, відкрито висловивши негативне ставлення до нього.

25 вересня 2022 року близько 14:00 години військовослужбовець, перебуваючи поблизу с. Мурахівка Баштанського району Миколаївської області, отримав наказ зайняти район оборони Т-подібного перехрестя польових доріг за координатами х(28379) у(12049) та Т-подібного перехрестя польових доріг за координатами х(25756) у(10502); приступити до інженерного обладнання переднього краю, створити систему вогню з метою не допустити прориву противника у напрямку населених пунктів Брускінське та Білогорівка та заволодіння противником Білогорівкою.

Проте військовослужбовець прямо (усно та письмово) висловив небажання виконувати цей наказ, відкрито висловивши негативне ставлення до нього.

Докази, що були використані:

- Під час підготовчого провадження – 23 грудня 2022 року – між обвинуваченим та прокурором була укладена угода про визнання винуватості.
- Доказів на спростування факту вчинення злочину обвинуваченим сторонами кримінального провадження, зокрема, захистом, суду не надано.

Висновки суду та рішення:

Суд вважає вину обвинуваченого у вчиненні злочинів за встановлених судом обставин доведеною.

Як обставини, що пом'якшують покарання обвинуваченого, суд, відповідно до частини 1 статті 66 Кримінального Кодексу України та змісту укладеної угоди врахував його щире каяття та активне сприяння у розкритті злочину. Також, судом враховано молодий вік обвинуваченого (23 роки).

Щодо обставин, що обтяжують покарання: усі вчинювані обвинуваченим діяння як не є повною мірою,

то тісно межують з одним ускладненим продовжуваним злочином.

Враховуючи наведені обставини, суд вважає, що в цьому випадку повторність вчинення актів непоко-ри не потягла за собою підвищення суспільної небезпеки вчинених обвинуваченим діянь або його особи.

За такого суд вважає за можливе не враховувати цю обставину, як таку, що обтяжує відповідальність.

Затверджено угоду про визнання винуватості. Військовослужбовця визнано винуватим. Призначено покарання у вигляді арешту строком на 04 місяці.

Судові витрати та речові докази у справі відсутні.

Цивільний позов в межах цього кримінального провадження не заявлявся.

Зараховано у строк відбуття покарання час його попереднього ув'язнення, а саме період з 25 вересня 2022 року до моменту набрання чинності цим вироком з розрахунку 1 день попереднього ув'язнення за 1 день арешту.

СПРАВА № 233/2394/22 (Вирок Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 15.05.2023)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110861932>

Обставини справи: Військовослужбовець військової служби за призовом під час мобілізації на осо-бливий період та проходячи її на посаді старшого стрільця 2 механізованого відділення 1 механізованого взводу 8 механізованої роти 3 механізованого батальйону 17.10.2022, близько 12 год. 32 хв. перебуваючи за місцем тимчасової дислокації військової частини, отримавши законний усний наказ свого прямого началь-ника – командира 8 механізованої роти 3 механізованого батальйону капітана, виданий на підставі бойово-го розпорядження № 7 від 16.10.2022 складеного капітаном на підставі письмового бойового розпоряджен-ня командира військової частини від 16.10.2022 про необхідність висунання на взводний опорний пункт для його підсилення та оборони із завданням не допустити прориву противника на вказаному напрямку, від-крито відмовився виконати зазначений наказ начальника, чим підірвав бойову готовність та боєздатність підрозділу, що могло призвести до прориву російсько-окупаційними військами оборони Збройних Сил України на зазначеній ділянці оборони.

Допитаний в судовому засіданні обвинувачений свою вину в скоєнні інкримінованого кримінального правопорушення не визнав. Пояснив, що 17 жовтня 2022 року до обіду, можливо об 11 годині, приїхав коман-дир, зачитав з аркуша наказ. Суть оголошеного наказу для нього була зрозумілою, потрібно було висуну-тись на опорний пункт, перебувати там і стримувати противника. Після цього запитав, хто і з яких причин відмовляється його виконувати. Із 8 військовослужбовців присутніх при оголошенні наказу 4 відмовились від його виконання, у тому числі і він, за станом здоров'я. Командир особисто підходив до кожного щоб з'ясувати причину відмови виконувати наказ. Він сказав, що відмовляється виконувати наказ за станом здоров'я, йому завадив виконувати наказ зубний біль та опухла щока. Те, що у нього проблеми з зубами командуванню було відомо і до оголошення наказу. Вважає, що на той час у нього були поважні підстави для невиконання наказу. Йому відомо, що замість нього хтось із інших військовослужбовців направився виконувати наказ. Тих, хто не виконав наказ відвезли до ДБР та допитували. Обвинувачений повідомив, що за інших обставин (відсутність зубного болю) він би виконав наказ.

Зазначив, що перед цим бойовим розпорядженням виконував попереднє, перебував у Зайцевому, останні 3 дні на холоді під дощем і без теплих речей, після чого у нього почали боліти зуби. Доповів ко-мандуванню, що у нього немає теплих речей, оскільки вони залишились на позиціях. З приводу зубного болю він звертався до взводного, той давав йому пігулки, коли пігулки не допомагали, кололи уколи. Потім взводний сказав, що ліміт ліків вичерпаний, бо похолодало і всі почали хворіти, і щоб він купував ліки за власний рахунок.

Повідомив, що його з групою військовослужбовців возили для проходження ВЛК в м. Добропілля, там знаходились тиждень без одного дня. В Добропіллі приблизно 13 числа звертався до приватного стоматоло-га, лікар зробив огляд та записав, що потрібно зробити протезування та лікування зубів, сказав знеболю-вати та порадив пігулки. Додав, що за висновком ВЛК придатний, але здоровий та придатний це різні речі.

Після повернення до Костянтинівка біль посилювався, щока опухла більше, знеболюючі не допомагали

та не міг спати ночами.

В Костянтинівці звернувся до взводного лікаря, нині вже покійного, він давав йому пігулки, але вони не допомагали, а потім колов уколи. В Костянтинівці до приватного стоматолога не звертався, оскільки є військовослужбовцем і в обхід командування самостійно пересуватись по місту не міг. Зі своєю проблемою звертався до медика роти, той направив до медичної частини Костянтинівки, в медичній частині очікував стоматолога з ранку до 16.00, але тоді сталося ЧП під Бахмутом і лікарі були на виїзді, допомогу йому так і не надали, це було за день до його арешту. Про звернення за медичною допомогою вносились дані до зошита в медичній роті.

Додав, що проблему з зубним болем вирішив лише під час перебування на гауптвахті. Після 18 жовтня 2022 року він звернувся до медиків гауптвахти з проханням відвезти до зубного лікаря, однак одного не везуть, тому прийшлося чекати поки збереться група. З метою знеболити зубний біль звертався до медичної частини з приводу отримання знеболювального, йому надавали таблетки, а потім й уколи робили. Інформацію про отримання ліків та уколів вносили до медичного журналу гауптвахти. В період з 18 по 30 жовтня 2022 року точної дати не пам'ятає його відвезли до державного стоматолога (1 поверх багатоповерхівки в м. Павлоград) і видалили зуб який у нього болів (права сторона нижній кореневий зуб). Після видалення зубу через два тижні їздив в ту ж лікарню на пломбування зубу.

Докази, які були досліджені судом:

- Допит у судовому засіданні свідка (капітана, командира обвинуваченого): Він зазначив, що ті військовослужбовці які погодились виконувати розпорядження отримали зброю та екіпіровку та висунулись на опорний пункт. Обвинувачений вийшов на крок вперед зі строю та сказав, що фізично не може виконати наказ за станом здоров'я та морально психологічним станом. Зазначив, що його тривожить зубний біль. Чи говорив він про це раніше не пам'ятає. Йому було оголошено, що за довідкою ВЛК він придатний для проходження військової служби. Наслідки невиконання бойового розпорядження роз'яснювались всім особисто ним, представниками ВСП та командиром взводу. Наслідками дій обвинуваченого міг бути підрив бойового духу, не утримання позицій, загибель інших військовослужбовців. Обставини оголошення наказу фіксували на телефон, здійснювали відеозапис оголошення наказу для фіксації відання наказу та осіб які могли відмовитись його виконувати. Поряд з ним під час оголошення бойового розпорядження були інші військовослужбовці, а також військовослужбовець який здійснював фіксацію на камеру. До оголошення наказу йому не було відомо, чи відмовиться обвинувачений його виконувати. Деякі військовослужбовці вагались, їм давали час подумати. Обвинувачений відмовився виконувати наказ вперше, раніше виконував бойові розпорядження. За фактом відмови було повідомлено ВСП та військову прокуратуру та доставлено даних військовослужбовців, у тому числі і обвинуваченого до ДБР. Додав, якщо б до нього звертався військовослужбовець і скаржився на хворобливий стан, максимум, що він міг зробити, це відправити його до медичного пункту, якщо там не могли надати допомогу фіксували це в книзі та відправляли в госпіталь. Коли у обвинуваченого напухла щока і він скаржився на зубний біль, виходячи з обстановки яка склалась не зміг сказати як правильно він повинен був діяти. Теоретично, напухлої щоки у військовослужбовця було би достатньо, щоб відправити його до медичного пункту, але на той момент медичний пункт був на виконанні завдання - возив поранених, крім того розпорядження було негайного виконання.
- Допит іншого свідка, під час якого останній зазначив: Фізично обвинувачений виглядав задовільно, на що саме він скаржився, не пам'ятає. При оголошенні він стояв зліва від військовослужбовців паралельно їм. Йому було чутно відповідь військовослужбовців які відмовились виконувати бойове розпорядження. На той час чув відповідь обвинуваченого, але зараз дослівно не пам'ятає її. Тих хто відмовився виконувати наказ відвезли до ДБР.
- Допити ще трьох свідків, два з яких підтвердили наявність зубного болю в обвинуваченого протягом тривалого періоду часу.
- Письмові докази:
- повідомлення про виявлення кримінального правопорушення в порядку ст. 214 КПК України;
- Пояснення свідків;
- Військовий квиток обвинуваченого;

- Витяг з наказу командира військової частини від 24.02.2022 стосовно обвинуваченого, якого слід вважати таким, що приступив до виконання службових обов'язків за посадою на підставі мобілізаційної директиви Головнокомандуючого ЗСУ від 24.02.2022 №32/321/13т, Указу Президента України від 24 02 2022 «Про введення воєнного стану в Україні»;
- Довідка № 9254/11 від 16 10.2022 видана обвинуваченому про те, що він перебуває на військовій службі у військовій частині;
- Витяг з наказу № 156 від 22.06.2022 стосовно капітана, якого слід вважати таким, що приступив до виконання службових обов'язків командира 8 механізованої роти 3 механізованого батальйону на підставі наказу Командувача військ оперативного командування від 08 травня 2020 року № 134.
- Відповідь командира в/ч на запит;
- Довідка військово-лікарської комісії №2058 від 13 жовтня 2022 р. щодо обвинуваченого, з якої вбачається, що 13 жовтня 2022 р. проведено медичний огляд військово-лікарською комісією. Згідно з довідкою поставлено діагноз - суб'єктивний шум, так пов'язано з проходженням військової служби, медіальний прикус - часткова адентія верхньої та нижньої щелепи, захворювання не пов'язане з проходженням служби, на підставі ст. 49 «а» графі II Розкладу хвороб, графі ТДВ - придатний до військової служби;
- Бойове розпорядження командира танкового батальйону;
- Бойове розпорядження командира танкового батальйону від 16.10.2022;
- Протокол зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису від 17 жовтня 2022 року щодо видання наказу командиром 8 механізованої роти 3 механізованого батальйону військової частини капітаном та відмови виконувати наказ військовослужбовцями, у тому числі обвинуваченим;
- Протокол проведення слідчого експерименту з капітаном;
- Протоколи проведення слідчого експерименту з іншими свідками;
- Медична характеристика обвинуваченого;
- Відповіді начальника Лугансько-Павлоградського Зонального відділення № 2123 від 12.04.2023;
- Лист КНП «Павлоградська міська лікарня №1» № 622 від 12.05.2023.

Висновки та рішення суду:

Судом не встановлено підстав, які б вказували на те, що обвинувачений відмовився виконати бойове розпорядження, неодноразово виконував бойові завдання, мотивом невиконання наказу 17 жовтня 2022 року був незадовільний стан здоров'я, а саме напухла щока та зубний біль, які впливали на його працездатність, боєготовність у фізичному розумінні.

Відповідно до відеозапису, обвинувачений зазначив на причину не виконання наказу – опухла щока, зубний біль та не надання напередодні медичної допомоги через відсутність на день його звернення у медичній роті лікарів. Отже військовослужбовець діяв відповідно до статті 254 Статуту ЗСУ, за приписами якої військовослужбовці зобов'язані негайно повідомити про захворювання безпосередньому начальникові, який зобов'язаний направити хворого до медичного пункту частини.

Відповідно до ст. 14, 18 Статуту із службових та особистих питань військовослужбовець повинен звертатися до свого безпосереднього начальника, а якщо він не може їх вирішити – до наступного прямого начальника. Військовослужбовці перебувають під захистом держави і мають усю повноту прав і свобод, закріплених Конституцією України

Разом з цим, статтею 58 Статуту передбачені обов'язки командирів (начальників): виявляти чуйність та бути уважним до підлеглих, поєднувати вимогливість і принциповість з повагою до їх честі і гідності, вникати в проблеми їх побуту, забезпечувати соціальну та правову захищеність, у разі необхідності клопотати за них перед старшими командирами (начальниками); знати потреби і запити особового складу, приймати рішення за його заявами, скаргами та іншими зверненнями; організовувати своєчасну видачу всіх видів забезпечення та перевіряти його повноту; організовувати культурно-освітню роботу, створювати умови для зміцнення здоров'я та фізичного розвитку;

З наданих суду матеріалів, а саме довідки військово-лікарської комісії №2058 від 13 жовтня 2022 р., вбачається наявність в обвинуваченого захворювання – медіальний прикус, часткова адентія верхньої та нижньої щелепи.

Відповідно до довідника захворювань адентія – захворювання з області стоматології, які характеризується повним або частковим відсутністю зубного ряду (повна і часткова адентія). Адентія може бути як вродженою, так і придбаною протягом життя. Дане захворювання надає сильний дискомфорт у повсякденному житті, призводить до западання губ, формування неправильного прикусу і атрофії щелеп, тому адентія потребує серйозного стоматологічного лікування.

Також, в ході допиту у судовому засіданні 30 січня 2023 року, свідок (капітан) підтвердив, що обвинуваченого тривожив зубний біль, додав, що обвинувачений раніше виконував бойові розпорядження, цей раз відмовився виконувати вперше, саме через хворобу зубів.

Під час судового засідання задоволено клопотання обвинуваченого щодо витребування медичних документів з гауптвахти щодо хвороби зубів. Так, начальник гауптвахти повідомив, що 25 жовтня 2022 року останній був направлений до лікаря стоматолога в м. Павлоград та отримав консультацію, 7 листопада 2022 року було повторно надано медичну допомогу. З медичної документації наданої лікарнею встановлено, що обвинуваченому 24.10.2022 року видалено зуб.

Більшість допитаних в ході судового розгляду свідків вказали, що відмова обвинуваченим виконати бойове розпорядження мотивована незадовільним станом здоров'я, хворобою зубів.

Вказане свідчить про те, що дії обвинуваченого спрямовані на реалізацію соціальних прав військовослужбовця, а саме на отримання медичної допомоги здійснене обвинуваченим виходячи не з власних злочинних намірів, а виключно хворобливим станом здоров'я.

При цьому жоден зі свідків не повідомив суду відомостей, які змогли б прямо чи непрямо підтвердити версію прокурора про злочинний умисел обвинуваченого на небажання виконувати свій конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни і будь-якими іншими доказами такий намір також не підтверджується.

Проте, хворобливий стан здоров'я обвинуваченого не був перевірений ані командуванням частини, ані правоохоронними органами, які були обізнані про причини відмови виконати бойовий наказ, виходячи з відеозапису його оголошення. Разом з цим, допитаний в судовому засіданні командир сказав про те, що теоретично напухлої щоки військовослужбовця було достатньо для того, щоб направити його до медичного пункту, однак медичний пункт на той час виконував бойове розпорядження. Такі дії командира свідчать про те, що він не здійснив заходів щодо надання медичної допомоги обвинуваченому, не пересвідчився, що військовий міг за станом здоров'я виконувати наказ, проте направив до правоохоронних органів ДБР.

З огляду на вищевикладене не прослідковується злочинного наміру (бажання) обвинуваченого ухилитись від виконання свого обов'язку щодо захисту Вітчизни у безпосередньому зіткненні з противником в умовах воєнного стану, а тому суд констатує відсутність ознак суб'єктивної сторони складу інкримінованого обвинуваченому злочину.

Зібраними по справі доказами доведено, що обвинувачений, отримавши наказ командира, доповів про неможливість його виконання та вказав поважну причину невиконання вказаного наказу безпосередньо керівнику, не порушував відносин підлеглості та військової честі, навіть попросив вибачення у командира при повідомленні про хворобу зубу. Такі дії обвинуваченого не ставлять під загрозу охоронюваний цією нормою об'єкт.

Таким чином, отримавши на два з поставлених вище питань негативну відповідь, суд дійшов висновку про відсутність в діях обвинуваченого ОСОБА_5 усіх ознак складу інкримінованого йому злочину, передбаченого ч. 4 ст. 402 КК України.

Військовослужбовця визнано невинуватим у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 4 ст. 402 КК України та виправдано у зв'язку з відсутністю у його діях складу кримінального правопорушення. Запобіжний захід скасовано та звільнено з-під варти негайно.

За період, починаючи з 01.01.2019, відсутня практика ВС щодо застосування цієї статті.

Стаття 405. Погроза або насильство щодо начальника

1. Погроза вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв начальника, або знищенням чи пошкодженням його майна у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби -

карається триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв або вчинення інших насильницьких дій щодо начальника у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби -

карається позбавленням волі на строк від двох до семи років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені групою осіб, або із застосуванням зброї, або в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

ОГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ:

У часто виразах застосовується укладання угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим.

СПРАВА № 335/4568/22 (Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 30.08.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105977195>

Обставини справи: Наказом командира військової частини від 26 лютого 2022 року військовослужбовця 1 (солдата) зараховано до списків особового складу військової частини та призначено на посаду водія 1 відділення охорони взводу охорони роти забезпечення боєприпасами батальйону логістики.

Наказом командира військової частини іншого військовослужбовця призначено на посаду начальника служби ракетно-артилерійського озброєння технічної частини цієї ж військової частини.

Наказом командира військової частини від 29 грудня 2019 року військовослужбовцю 2 присвоєне військове звання «майор».

Наказом командира військової частини військовослужбовця 3 призначено на посаду заступника командира роти забезпечення боєприпасами з озброєння батальйону логістики цієї ж військової частини.

Наказом МОУ №226 від 19.06.2021 військовослужбовцю 3 присвоєне військове звання «лейтенант».

Відповідно до ст.ст. 29-32 Статуту внутрішньої служби Збройних сил України майор, перебуваючи на посаді начальника служби ракетно-артилерійського озброєння технічної частини військової частини, являється начальником за посадою та військовим званням для солдата, водія 1 відділення охорони взводу охорони роти забезпечення боєприпасами батальйону логістики військової частини.

Відповідно до ст.ст. 29-32 Статуту внутрішньої служби Збройних сил України лейтенант, перебуваючи на посаді заступника командира роти забезпечення боєприпасами з озброєння батальйону логістики військової частини, являється начальником за посадою та військовим званням солдата, водія 1 відділення охорони взводу охорони роти забезпечення боєприпасами батальйону логістики військової частини.

Солдат, достовірно знаючи свої обов'язки, передбачені законодавством, яке регламентує порядок виконання військового обов'язку і проходження військової служби, та маючи можливість належно їх виконувати, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, тобто діючи з прямим умислом, свідомо допустив їх порушення та вчинив військовий злочин проти встановленого порядку проходження військової служби.

08 липня 2022 року на території, де виконуються бойові завдання військовослужбовцями військової частини, солдатом на адресу майора була висловлена погроза вбивством у зв'язку з виконанням останнім обов'язків військової служби.

Так, 06 липня 2022 року виконуючи свої обов'язки з бойової та мобілізаційної готовності, бойової підготовки, виховання, військової дисципліни і морально-психологічного стану особового складу, майор надав розпорядження (наказ) особовому складу військової частини про проведення тренувань з відбиття умовного нападу противника (заняття з кругової оборони), в ході яких солдат висловлював прилюдне невдоволення наказом командира та небажання його виконувати.

У подальшому, 08 липня 2022, близько 18 години, на території, де військовослужбовцями військової частини виконуються бойові завдання, солдат перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, рухаючись до приміщення служби ракетно-артилерійського озброєння, де дислокувався особовий склад вказаного підрозділу, усвідомлюючи протиправний та позастатутний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, достовірно знаючи, що майор є його начальником за посадою та військовим званням, реалізуючи прямий умисел, що виник напередодні, направлений на погрозу вбивством начальника служби ракетно-артилерійського озброєння технічної частини військової частини майора, у зв'язку із виконанням останнім обов'язків з військової служби, щодо бойової та мобілізаційної готовності, бойової підготовки, виховання, військової дисципліни і морально-психологічного стану особового складу, витягнув з карману власних штанів гранату Ф-1, вийняв з неї чеку, привівши її в бойове положення, побачивши майора висловив йому погрозу вбивством, шляхом підриву вищевказаної гранати.

Крім того, 08 липня 2022 року на території, де виконуються бойові завдання військовослужбовцями військової частини, солдатом на адресу лейтенанта була висловлена погроза вбивством у зв'язку з виконанням останнім обов'язків військової служби.

Так, 08 липня 2022 року, близько 18 години 05 хвилин до лейтенанта надійшла інформація про те, що солдат, висловив погрозу вбивством майору. У зв'язку із вказаним лейтенантом було прийнято рішення про пошук, перевірку та вилучення зброї, яка закріплена за солдатом, з метою недопущення нових протиправних дій останнього та уникнення негативних наслідків у вигляді заподіяння шкоди життю та здоров'ю наявного особового складу. Реалізуючи вказане, виконуючи свої обов'язки з забезпечення належного порядку, організацію технічно правильної експлуатації озброєння, вивчення ділових та морально-психологічних якостей механіків-водіїв (водіїв) бойових та інших машин, лейтенант зайшов до приміщення тимчасового мешкання солдата на території розташування військової частини з метою пошуку, перевірки та вилучення автомату АК-74, що закріплений за солдатом.

У подальшому, 08 липня 2022 року близько 18 години 15 хвилин, на території, де виконуються бойові завдання, солдат, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, зайшовши до приміщення, де він тимчасово проживає, побачивши лейтенанта, усвідомлюючи протиправний та позастатутний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, достовірно знаючи, що лейтенант є його начальником за посадою та військовим званням, діючи повторно, реалізуючи прямий умисел, що виник раптово, направлений на погрозу вбивством заступника командира роти забезпечення боєприпасами з озброєння батальйону логістики військової частини, у зв'язку із виконанням останнім обов'язків з військової служби, щодо забезпечення належного порядку, організації технічно правильної експлуатації озброєння, вивчення ділових та морально-психологічних якостей механіків-водіїв (водіїв) бойових та інших машин, підбігши до автомобіля УРАЛ-43202, дістав з його кабіни автомат АК-74, що закріплений за військовослужбовцем військової частини, дослав патрон в патронник та здійснив три одиночних постріли вгору. Після чого, тримаючи у руках вищезазначений автомат, у зарядженому стані, солдат, рухаючись у сторону лейтенанта, висловив йому погрозу вбивством, шляхом пострілу з вищевказаного автомату.

Умисні дії солдатом кваліфікуються ч. 4 ст. 405 КК України – погроза вбивством начальникові, у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби, вчинені в умовах воєнного стану.

Докази, що були використані:

- Під час досудового розслідування 28.07.2022 року між прокурором Запорізької спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері Південного регіону і обвинуваченим за участю захисника укладена угода про визнання винуватості.
- Потерпілий №1 надав письмову згоду на укладення угоди про визнання винуватості та згоден із запропонованим видом та мірою покарання що буде призначено останньому. Потерпілому роз'яснені його права передбачені ст. 394,424,473 КПК України.
- Потерпілий №2 надав письмову згоду на укладення угоди про визнання винуватості та згоден із

запропонованим видом та мірою покарання що буде призначено останньому. Потерпілому роз'яснені його права передбачені ст. 394,424,473 КПК України.

- автомат АК-74 із маркуванням №1;
- автомат АК-74 із маркуванням №2;
- граната РГД-5 пісочного кольору із запалом;
- гранату Ф-1 пісочного кольору із запалом

Висновки та рішення суду:

Суд шляхом проведення опитування сторін кримінального провадження переконався, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дій будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. При цьому, судом з'ясовано, що обвинувачений повністю усвідомлює зміст укладеної з прокурором угоди про визнання винуватості, характер обвинувачення, щодо якого визнає себе винуватим, цілком розуміє свої права, визначені ст. 474 ч. 4 п.1 КПК України, а також наслідки укладення, затвердження даної угоди, передбачені ст. 473 ч. 2 КПК України, та наслідки її не виконання, передбачені ст. 476 КПК України.

Затверджено угоду про визнання винуватості. Військовослужбовця визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 405 КК України та призначено військовослужбовцю узгоджене сторонами угоди покарання за ч. 4 ст. 405 КК України із застосуванням ст. 69 КК України, у вигляді 4 (чотирьох) місяців арешту на гауптвахті.

Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до набрання вироком законної сили залишено без змін.

Строк покарання військовослужбовцю рахувати з моменту фактичного затримання, з 28 липня 2022 року.

На підставі ч. 5 ст. 72 КК України в строк призначеного судом покарання військовослужбовцю, слід зарахувати термін його попереднього ув'язнення з моменту його затримання, тобто з 28.07.2022 по дату набрання вироком законної сили, з розрахунку один день попереднього ув'язнення за один день арешту.

СПРАВА № 344/7898/22 (Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 20.07.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105322733>

Обставини справи: 25.04.2022 близько 12 години 10 хвилин солдат, який проходить військову службу за призовом під час мобілізації на посаді стрільця 2 відділення охорони 3 взводу охорони 1 роти охорони 4 батальйону охорони військової частини, перебуваючи у приміщенні коридору приймального відділення, у порушення вимог ст.ст. 11, 16, 30, 37, 49 Статуту внутрішньої служби Збройних сил України, ст. 4 Дисциплінарного статуту Збройних сил України, діючи умисно, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, в умовах воєнного стану, в присутності військовослужбовців військової частини, у порушення порядку проходження військової служби, відносин підлеглості, військової честі та дисципліни, прагнучи продемонструвати начальнику свою удавану перевагу, принизити його честь та гідність, тим самим утвердивши власний авторитет у військовому колективі, вступив у суперечку із прямим начальником – командиром 2 роти охорони 4 батальйону охорони військової частини, капітаном, після чого наніс останньому один удар кулаком правої руки в ділянку обличчя та правою ногою один удар в коліно правої ноги останнього, внаслідок чого потерпілий отримав тілесні ушкодження у вигляді садна в ділянці голови, що відноситься до легких тілесних ушкоджень.

У судовому засіданні обвинувачений свою вину у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення визнав повністю, підтвердив обставини вчиненого кримінального правопорушення відповідно до викладеного в обвинувальному акті. Суду пояснив, що 25.04.2022 близько 12 год 10 хв у зв'язку з проведенням освідування на стан алкогольного сп'яніння знаходився ОНД по вул. Млинарська, 21 у м. Івано-Фран-

ківську. Капітан, що є його прямим начальником, затребував надати паспорт громадянина України для оформлення документів. Будучи у стані сильного алкогольного сп'яніння (3 проміле), знаючи, що у капітана є його військовий квиток, відмовився виконати вимогу начальника. Тоді капітан підійшов ближче і повторив наказ надати паспорт. На цю вимогу відреагував некоректно, вдаривши потерпілого правою рукою в обличчя та правою ногою орієнтовно у коліно правої ноги. Військовослужбовці, які були присутні при цьому, припинили правопорушення. Розкаювся у вчиненому, відшкодував потерпілому моральну шкоду та вибачився перед ним. Просив призначити більш м'яке покарання, ніж позбавлення волі, що запропоноване прокурором. Має намір у подальшому продовжити проходити військову службу.

Потерпілий у судові засідання не з'явився, хоча належним чином повідомлявся судом про час та місце розгляду кримінального провадження. Подав письмову заяву про проведення судового розгляду без його участі, зазначивши, що будь-яких майнових та немайнових претензій до солдата не має.

Докази, що були використані:

- з 25.04.2022 до 27.04.2022 обвинувачений перебував на стаціонарному лікуванні в КНП «Прикарпатський наркологічний центр»;
- в 2021 році обвинувачений перебував на стаціонарному лікуванні в КНП «ПОК ЦПЗ ІФ ОР» з діагнозом: «Дисоціальний розлад особистості. Психічні і поведінкові розлади, викликані вживанням алкоголю, інтоксикаційний синдром».
- Згідно з висновком судово-психіатричного експерта від 13.06.2022 обвинувачений будь-якими психічними розладами не страждає та не страждав на період часу, що відноситься до інкримінованих йому протиправних дій, перебував в стані простого алкогольного сп'яніння, що згідно з МКХ-10 F10.0 – внаслідок вживання алкоголю, гостра інтоксикація ускладнена; на період часу, що відноситься до інкримінованого йому злочину перебував у стані та перебуває на даний час, при якому здатний у повній мірі усвідомлювати свої дії та керувати ними, застосування примусових заходів медичного характеру не потребує;

Обставини, що пом'якшують покарання: щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, що підтверджено прокурором у судовому засіданні, добровільне відшкодування завданих збитків як обставини

Обставини, що обтяжують покарання: вчинення кримінального правопорушення особою, що перебувала у стані алкогольного сп'яніння.

Висновки та рішення суду:

З огляду на викладене, враховуючи наведені обставини щодо тяжкості кримінального правопорушення, особу винного та інші обставини кримінального провадження, відсутність судимостей, щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, добровільне відшкодування завданих збитків, позицію прокурора, що просив призначити обвинуваченому покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років, позицію потерпілого, який повідомив про відсутність будь-яких майнових та немайнових претензій до солдата, позицію обвинуваченого та його захисника, які просили призначити обвинуваченому більш м'яке покарання, не пов'язане з позбавленням волі обвинуваченого, суд вважає, що обвинуваченому слід призначити покарання за ч. 4 ст. 405 КК України у межах санкції вказаної статті у виді позбавлення волі. Зважаючи на викладене, виправлення обвинуваченого можливе без ізоляції від суспільства, а тому слід застосувати до обвинуваченого ст. 75 КК України, звільнивши його від відбування основного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням, поклавши на нього відповідні обов'язки.

Солдата визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 405 КК України, та призначено йому покарання – позбавлення волі на строк п'ять років. На підставі ст. 75 КК України звільнено солдата від відбування призначеного основного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням, встановивши іспитовий строк тривалістю один рік.

Відповідно до ч. 1 ст. 76 КК України покладено на солдата наступні обов'язки: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання.

Згідно ч. 4 ст. 76 КК України, нагляд за солдатом в період дії іспитового строку покладено на командира

військової частини за місцем проходження солдатом військової служби, а у випадку звільнення – на уповноважений орган з питань пробації за місцем проживання солдата.

Цивільний позов потерпілим не заявлявся. Процесуальні витрати та речові докази у кримінальному провадженні відсутні. Запобіжний захід не обирався.

Стаття 407. Самовільне залишення військової частини або місця служби

1. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрадження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю понад три доби, але не більше місяця, -

караються триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової служби), а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад десять днів, але не більше місяця, або хоч і менше десяти днів, але більше трьох днів, вчинені повторно протягом року, -

караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або службовим обмеженням на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

3. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад один місяць, вчинене особами, зазначеними в частинах першій або другій цієї статті, -

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

4. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, вчинене особами, зазначеними в частинах першій або другій цієї статті, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

5. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин військовослужбовцем, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

ОГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ:

СПРАВА № 553/538/22 (Вирок Ленінського районного суду м.Полтави від 29.03.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103782325>

Обставини справи: Наказом в.о. начальника від 03.09.2021 «Про особовий склад» старшого сержанта призначено на посаду інспектора прикордонної служби 3 категорії 3 групи інспекторів прикордонного контролю відділення інспекторів прикордонної служби (Тип А) відділу прикордонної служби.

Відповідно до приписів ст.ст. 2, 4, 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», на момент вчинення злочину, старший сержант являвся військовослужбовцем, який проходить військову службу за контрактом.

Так, старший сержант, будучи військовослужбовцем військової служби за контрактом, перебуваючи на посаді інспектора прикордонної служби 3 категорії 3 групи інспекторів прикордонного контролю відділення інспекторів прикордонної служби (Тип А) відділу прикордонної служби, реалізуючи свій злочинний умисел, з мотивів небажання виконувати обов'язки військової служби та з метою незаконно ухилитися від неї, маючи об'єктивні можливості своєчасно прибути до цієї частини, в умовах воєнного стану, у порушення вимог ст.ст. 65, 68 Конституції України, ст. 17 Закону України «Про оборону України», ст.ст. 1, 2, 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», ст.ст. 11, 16, 49 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 1-4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, не одержавши дозволу від-

повідних командирів або начальників, за відсутності поважних причин, 24.02.2022 не з'явився вчасно до місця дислокації відділу прикордонної служби та проводив час на власний розсуд, не пов'язуючи його з виконанням обов'язків військової служби.

24.03.2022 старший сержант добровільно та з власної ініціативи прибув до Харківської спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері (м. Полтава, майдан Незалежності, 1 «б»).

Отже, старший сержант незаконно був відсутній на місці служби у відділі прикордонної служби у період з 24.02.2022 по 24.03.2022, чим вчинив злочин, передбачений ч. 5 ст. 407 КК України, а саме, нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчиненому в умовах воєнного стану, вчиненому особою, зазначеною в частині другій статті 407 КК України, тобто військовослужбовцем (крім строкової служби).

Докази, що були використані судом:

24.03.2022 року між прокурором Харківської спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері об'єднаних сил та обвинуваченим, в присутності захисника-адвоката була укладена угода про визнання винуватості у відповідності до вимог ст. 468 КПК України, згідно з якою сторони угоди дійшли згоди щодо правової кваліфікації дій обвинуваченого за ч. 5 ст. 407 КК України, та застосування норми ст. 69 КК України перейшовши до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за це кримінальне правопорушення та погодилися на призначення останньому покарання у виді штрафу в розмірі 1800 (тисяча вісімсот) неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 30600 грн.

Висновки та рішення суду:

Судом встановлено в судовому засіданні, що обвинувачений обґрунтовано обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, яке відноситься до тяжких злочинів, сторони добровільно уклали угоду, зміст угоди відповідає вимогам ст. 471 КПК України та закону.

При обранні міри і виду покарання суд враховує ступінь тяжкості вчиненого, дані про особу обвинуваченого та умови угоди про визнання винуватості між обвинуваченим та прокурором, відповідно до якої враховано особу обвинуваченого, який раніше не судимий, позитивно характеризується за місцем проживання та місцем роботи, має на утриманні малолітню дитину та обставин, що пом'якшують його покарання у вигляді з'явлення із зізнанням, щирого каяття та активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення, беззастережне визнання своєї винуватості, тобто наявність передбачених ст. 66 КК України обставин, що пом'якшують покарання та відсутність тих, які його обтяжують, та із застосуванням ст. 69 КК України, що погодили сторони кримінального провадження, перейти до іншого більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції ч. 5 ст. 407 КК України та призначити обвинуваченому покарання у виді штрафу в розмірі 1800 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 30600 гривень.

Угоду про визнання винуватості – затверджено. Старшого сержанта визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України із застосуванням ст.ст. 53, 69 КК України та призначено йому покарання у виді штрафу в розмірі 1800 (тисяча вісімсот) неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 30600 грн. (тридцять тисяч шістьсот гривень).

СПРАВА № 462/1623/23 (Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 26.04.2023)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110449904>

Обставини справи: Сержант під час проходження військової служби за призовом під час мобілізації у військовій частині, у порушення вимог ст. 17 Закону України «Про оборону України», ч. 1 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», ст.ст. 11, 16, 129, 130, 199 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України та ст. 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, діючи з прямим умислом, тобто усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій та передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, не маючи наміру назавжди ухилитись від проходження військової служби, в умовах воєнного стану, не отримавши дозволу відповідного командира, 14.11.2022 близько 12.00 год. самовільно залишив військову частину та перебував поза межами її розташування до моменту добровільної явки, а саме 02.02.2023 до Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого в

місті Львові, що за адресою: вул. М. Кривоноса, 6, м. Львів.

Дії сержанта кваліфіковано за ч. 5 ст. 407 КК України.

Докази, що були використані судом:

В судовому засіданні допитаний обвинувачений свою вину у вчиненні злочину, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України визнав повністю. Пояснив, що після повернення у військову частину із місць ведення бойових дій просив командира про відпустку, однак йому відмовили. У зв'язку із складними сімейними обставинами, він самостійно вирішив залишити військову частину. Після того, як він владнав свої сімейні справи, вирішив повернутися в частину, але там йому повідомили, що він зможе це зробити після отримання відповідного рішення суду. Обвинувачений зазначив, що після цього він співпрацював із слідством, щиро кається у вчиненому, та вважає, що зможе виправитись без призначення йому покарання у виді позбавлення волі, оскільки планує продовжувати військову службу у місцях ведення бойових дій разом із своїми товаришами.

Відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК України інші докази кримінального провадження судом не досліджувались. Суд визнав недоцільним дослідження інших доказів, оскільки обвинувачений в судовому засіданні не оспорював факту вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України при вищезазначених обставинах, учасники судового провадження проти цього не заперечували.

Висновки та рішення суду:

Суд прийшов до переконання, що вина сержанта доведена повністю, дії обвинуваченого органом до судового розслідування кваліфіковано вірно за ч. 5 ст. 407 КК України, так як обвинувачений вчинив самовільне залишення військової частини, вчинене в умовах воєнного стану.

Вчинене сержантом кримінальне правопорушення є тяжким злочином.

Обтяжуючих вину обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення обставин, передбачених ст. 67 КК України, немає.

Обставинами, які пом'якшують вину обвинуваченого та передбачені ст. 66 КК України, суд визнає щире каяття та активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення.

Призначаючи покарання обвинуваченому, суд враховує ступінь тяжкості скоєного кримінального правопорушення, дію на території України воєнного стану у час вчинення кримінального правопорушення, особу винного, який на обліку в психоневрологічному диспансері не перебуває, перебуває на обліку у лікаря нарколога, якому не встановлено інвалідності, а тому вважає, що сержанту слід обрати покарання у виді позбавлення волі.

Військовослужбовця визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України, та призначити йому покарання у виді позбавлення волі строком 5 (п'ять) років.

На підставі статті 75 КК України звільнено від відбування покарання у виді позбавлення волі з випробуванням, встановивши йому іспитовий строк тривалістю 3 (три) роки.

Відповідно до ч. 4 ст. 76 КК України нагляд за військовослужбовцем, звільненим від відбування покарання з випробуванням, покладено на командира Військової частини, у разі зміни місця служби командира військової частини за новим місцем служби, а у разі звільнення з військової служби контроль за виконанням вироку покласти на уповноважений орган з питань пробації.

У разі звільнення з військової служби зобов'язати військовослужбовця згідно з ч. 1 ст. 76 КК України: повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи та навчання; періодично з'являтися в уповноважений орган з питань пробації для реєстрації.

Запобіжний захід не обирався. Цивільний позов у кримінальному провадженні не заявлено. Питання про долю речових доказів вирішено у відповідності до ст. 100 КПК України.

Стаття 408. Дезертирство

1. Дезертирство, тобто самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведен-

ня, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу -

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Дезертирство із зброєю або за попередньою змовою групою осіб -

карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

3. Діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті, вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, -

карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

4. Діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті, вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, -

карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

ОГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ:

СПРАВА № 465/1056/22 (Вирок Франківського районного суду м. Львова від 04.03.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103610896>

Обставини справи: Військовослужбовець військової служби за контрактом Збройних Сил України, проходячи військову службу у військовій частині – польова пошта, в порушення вимог ст.ст.17,65 Конституції України, ст. 17 Закону України «Про оборону України», ч.1 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», ст. 11, 16, 129, 130, 199 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України та ст. 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, діючи умисно, а саме усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, з метою ухилитись від несення обов'язків військової служби та з мотивів небажання переносити труднощі військової служби через особисту недисциплінованість та несумлінне ставлення до виконання службових обов'язків, в умовах особливого періоду, о 08 год. 00 хв. 19.10.2017 року самовільно залишив військову частину польова пошта та на момент розгляду справи обов'язки військової служби не виконує.

У судовому засіданні військовослужбовець вину у вчиненому визнав повністю, та пояснив, що 19.10.2017 року самовільно залишив місце служби та не виконує обов'язки військової служби по даний час. У вчиненому щиро розкаюється та просить суворо не карати.

Докази:

Крім повного визнання своєї вини обвинуваченим, його вина підтверджується зібраними по справі доказами, дійсність та достовірність яких учасниками судового розгляду не оспорується.

Висновки та рішення суду:

Дії обвинуваченого суд кваліфікує за ч. 3 ст. 408 КК України, як самовільне залишення військової частини з метою ухилитись від військової служби, вчинене в умовах особливого періоду.

Призначаючи покарання обвинуваченому, суд враховує ступінь тяжкості вчиненого ним кримінального правопорушення, яке є тяжким, особу обвинуваченого, який є особою молодого віку, на обліках в наркологічному та психоневрологічному диспансерах не перебуває, за місцем несення служби характеризується позитивно.

Обставинами, які пом'якшують покарання, суд визнає щире каяття обвинуваченого.

Обставин, що обтяжують покарання, судом не встановлено.

З урахуванням обставин вчиненого та даних про особу обвинуваченого, суд вважає за необхідне призначити йому покарання у виді позбавлення волі, оскільки на думку суду, саме таке покарання є необхідним та достатнім для виправлення обвинуваченого та запобігання вчиненню ним нових кримінальних правопорушень.

Разом з тим, враховуючи, що військовослужбовець вперше притягується до кримінальної відповідаль-

ності, відсутність обтяжуючих обставин, суд вважає, що виправлення та перевиховання обвинуваченого можливе без ізоляції від суспільства, а тому відповідно до вимог ст. 75 КК України слід звільнити його від відбування покарання з випробуванням та встановленням іспитового строку з покладанням обов'язків, передбачених ст. 76 КК України.

Військовослужбовця визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 408 КК України та призначити йому покарання у виді позбавлення волі строком на 5 (п'ять) років.

На підставі ст. 75 КК України, засудженого від відбування призначеного покарання у виді позбавлення волі звільнено, якщо він протягом 1 (одного) року іспитового строку не вчинить нового кримінального правопорушення та виконає покладені на нього обов'язки.

На підставі ст. 76 КК України зобов'язано засудженого періодично з'являтися для реєстрації до військової частини (установи), де він проходить військову службу, а у разі звільнення – до уповноваженого органу з питань пробації;

- повідомляти командира (начальника) військової частини (установи), де він проходить військову службу, а у разі звільнення із військової служби – уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання.

Згідно з положеннями ч. 3 ст. 76 КК України нагляд за поведінкою засудженого покласти на командира (начальника) військової частини (установи), де він проходить військову службу, а у разі його звільнення з військової служби на уповноважений орган з питань пробації за місцем проживання.

СПРАВА № 335/3204/22 (Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 05.01.2023)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108266407>

Обставини справи: військовослужбовець, проходячи військову службу за контрактом на посаді навідника відділення охорони взводу охорони роти охорони, 26 лютого 2022 року, перебуваючи в умовах воєнного стану, діючи умисно, з метою ухилення від проходження військової служби, в порушення статутних вимог, самовільно залишив місце служби – розташування польового артилерійського складу та ухилився від військової служби.

Так, 28 листопада 2019 року обвинуваченого було призвано на строкову військову службу.

Згідно з наказом т.в.о. командира військової частини від 06 серпня 2020 року обвинуваченого зараховано до списків особового складу та поставлено на всі види забезпечення.

Відповідно до наказу т.в.о. командира військової частини від 21 серпня 2020 року обвинуваченого було призначено на посаду навідника взводу охорони роти охорони військової частини.

Згідно з наказом командира військової частини від 30 вересня 2020 року з обвинуваченим було укладено контракт про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України на посадах осіб рядового складу строком на 3 (три) роки та прийнято на військову службу за контрактом осіб рядового складу.

З 27 липня 2021 року солдата згідно з наказами командира військової частини було відряджено для подальшого проходження служби до польового артилерійського складу №2.

Проходячи військову службу, 26 лютого 2022 року, солдат, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, вирішив ухилитись від проходження військової служби та самовільно залишити місце служби.

Реалізуючи свій умисел, солдат, перебуваючи в умовах воєнного стану, діючи умисно, маючи на меті ухилитись від військової служби, в порушення статутних вимог, 26 лютого 2022 року, приблизно о 12 годині самовільно залишив місце служби – розташування польового артилерійського складу №2 та ухилився від військової служби.

З 26 лютого 2022 року солдат обов'язки військової служби не виконував, до місця служби безпідставно не прибував, проводячи час на власний розсуд. При цьому, він не вживав жодних заходів для з'явлення у військову частину, звернення до правоохоронних або інших державних органів чи органів військового

управління, за наявності реальної можливості для цього.

Таким чином, 26 лютого 2022 року солдат, будучи військовослужбовцем, в порушення вимог ст.ст. 11, 16 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, перебуваючи в умовах воєнного стану, діючи з метою ухилення від проходження військової служби, без поважних причин, самовільно залишив місце служби з метою ухилитися від військової служби, тобто вчинив дезертирство.

Допитаний у судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_5 пояснив, що вину у вчиненні кримінального правопорушення, він не визнає. При цьому, обвинувачений повідомив, що йому зрозуміло обвинувачення, права, передбачені КПК України, він погоджується із обставинами, зазначеними у обвинувальному акті в частині того, що він самовільно залишив місце служби, проте не визнає, що залишив місце служби умисно. Пояснив, що рятував своє життя.

Під час допиту в судовому засіданні обвинувачений пояснив, що 26.02.2022 року була повна плутанина, вони були у стані бойової готовності, бачили вдаліні як танки по полю їдуть, біля складів у безпосередній близькості від них, потім почалися артилерійські обстріли поруч. Усі сказали, що вони відступають на територію медскладів з метою евакуації. Вони туди рушили. Він транспорту на складах взагалі не бачив, водії відмовилися їхати, була плутанина, ніхто не знав що робити, і він побачив, як командир роти скидає бронезилет та перевдягається у цивільний одяг та уходить у невідомому напрямку. Він ще декілька годин простояв, не знав, що робити, бачив ворожу техніку, яка прострілювала поле, прибігав прапорщик і не знав, що робити. Через це солдатом було прийнято рішення спасати своє життя і він перевдягнувся у цивільний одяг та пішов. Не було у нього мети ухилитися від служби, не було належного бойового досвіду та навичок. Він їхав з м. Мелітополя у м. Херсон, його зупинили на блок-посту і під час перевірки, у телефоні знайшли номери, затримали російські військові. На допиті йому сказали, що він повинен казати. Морально тиснули на нього, погрожували, текст йому було надано, працівники ФСБ змусили сказати те, що йому потрібно сказати.

На уточнюючі питання учасників процесу солдат надав пояснення, що так, дійсно, він частково визнає вину, що покинув частину самовільно, проте у нього не було мети ухилитися від служби. Службу він несе з 2020 року, порядок несення служби йому відомий. Жодних наказів 26.02.2022 він не чув. З 26.02.2022 він шукав у м. Токмаку квартиру, через знайомих знайшов місце проживання, там був тижні два. Потім вирушив у м. Мелітополь, там був 1 день, потім в Херсонську область, їхав в саме місто Херсон через м. Миколаїв. На той момент не було автобусів у м. Запоріжжя. На пункті пропуску м. Генічеськ у бік м. Херсону його зупинили. Прямував спочатку в Херсон, потім у м. Миколаїв. Йому відомо було, що його військова частина була у м. Кривий Ріг. Він бажав виїхати з непідконтрольної території через м. Миколаїв. 26.02.2022 була бойова обстановка, один зі свідків йому казав, що буде евакуація. Він знає порядок дій військовослужбовця з виходу з непідконтрольної території, на той момент просто хотів зберегти своє життя. Не може пояснити чого його затримано на КПВВ. Також вказав, що бачив об'яву про перевозку в Інтернеті, це була просто об'ява про перевозку людей. Маршруту з м. Токмака в м. Запоріжжя не було. Нікому з командування він не дзвонив, не повідомляв про свою поїздку, тому що не подумав про це. Він думав, що командир своїми справами зайнятий, а тому йому і не дзвонив. Щодо інтерв'ю на телеканалі також зазначив, що репетирував цей текст тричі, тиснули на нього особи у військовій формі. Він дав інтерв'ю, його відразу відвезли на гауптвахту, потім допити, потім до інших військовополонених, потім його обміняли. Шлях до евакуації дізнався з мережі Інтернет, з будь-ким з частини він не зв'язувався щодо евакуації, він дзвонив іншому свідку, його ротному. Також підходив до першого свідка і він нікого конкретного не повідомив. До зустрічі з другим свідком у м. Токмаку, доповіді йому не робив. У нього не було бажання схватитися від військової служби, проте будь-яких дій він не вчиняв щодо сповіщення командира. Він був сам за себе у цій ситуації, тому нікому нічого не повідомляв. Перший свідок йому казав чекати евакуацію, однак він йому вже не вірив. Також повідомив, що він має виконувати накази, однак він рятував своє життя. 26.02.22 не було команди на залишення ПАСу, чітких наказів не було тримати оборону або відступати. У подальшому він бажав проходити військову службу. Крім того, вказав, що з 2019 року несе військову службу, строкова служба, у 2020 році підписав контракт. Уточнив, що знайомі підказали маршрут, інші знайомі його підвезли, їхав на мікроавтобусі у бік Криму та Херсона. У нього не було сенсу їхати у Крим, родичів у м. Москва він не має. Він рятував своє життя.

Докази:

- покази 4 свідків, відповідно до яких було встановлено:

Показаннями свідка, який у судовому засіданні 05.10.2022 року пояснив, що він є військовослужбовцем. З обвинувачений підтримує службові стосунки. 26.02.2022 зранку було спокійно, потім вони не знали розміщення військ, почався обстріл артилерії через Токмак, у зв'язку із чим усі перелякалися, а далі намагалися з'ясувати що робити. У народу почалася паніка, народ пішов на територію на медсклади, так як їм повідомляли, що там є транспорт, щоб вийти з оточення. Коли туди прийшли зрозуміли, що транспорту немає, нічого немає. Він подзвонив до капітана, спитав у нього чи їм уїжджати і що робити, капітан віддав наказ повертатися назад, не віддавав наказу відходити. Вони вийшли, об'явили усім хто там був, що всі повертаються назад. Коли повернулися, командири підрозділів перерахували особовий склад, не було з інших підрозділів людей, і безпосередньо обвинуваченого. Куди він подівся, вони не знають, потім до них почали під'їжджати підрозділи ССО, ТРО, вночі пішов противник колоною, ніч була відносно спокійною, а на ранок 27.02. почався обстріл території ідесь біля 12-13 години вони отримали наказ капітана покинути місце, переодягатися у цивільний одяг і виходити у місто, розосередитися. Свідок пояснив також, що особисто він знаходився під окупацією до 13 квітня. Потім повернувся у свою військову частину. Коли був у м. Токмак зустрів обвинуваченого у черзі, вони поздоровкалися і він у нього спитав, чому той не виїхав, коли була можливість, на що останній сказав, що у нього усе нормально, де проживає не сказав. Зі свідком був ще інший чоловік і проводив з обвинуваченим бесіду.

Після бою 27.02.2022 був один загиблий, один поранений. На території медскладів вже почали переодягатися у цивільний одяг. Вказівок не було, а капітан передав наказ повертатися назад. Обвинувачений там був на той час. На особистому транспорті частина військовослужбовців покинули склади після наказу про повернення назад.

Також, були встановлені інші обставини, які підтверджують обставини, зазначені вище.

- письмові докази, а саме:

- витяг із наказу командира військової частини (по стройовій частині від 06.08.2020 №149);
- витяг з наказу командира військової частини (по стройовій частині від 21.08.2020 №160);
- витяг з наказу командира військової частини (по стройовій частині від 26.07.2021, № 139);
- витяг з наказу командира військової частини (по стройовій частині від 25.10.2020, № 202);
- витяг з наказу командира військової частини (по стройовій частині від 28.10.2021 № 205);
- витяг з наказу командира військової частини (по особовому складу від 30.09.2020 року № 33-РС);
- матеріали службового розслідування стосовно солдата військової частини у зв'язку із самовільним залишенням місця несення служби;
- акт службового розслідування від 01.04.2022 року;
- витяг з наказу командира військової частини (з основної діяльності) від 02.04.2022 року № 42/вс/агд, про результати службового розслідування стосовно солдата у зв'язку із самовільним залишенням місця несення служби;
- протокол огляду від 25.05.2022 року та додатку до нього (інтерв'ю обвинуваченого в мережі інтернет щодо обставин проходження ним служби в Збройних силах України та подій, які мали місце після початку збройної агресії російської федерації проти України та подальшої здачі солдатом у полон);
- доповідь начальника від 04.05.2022 № 101/1033 на виконання запиту від 27.04.2022 №17-01-1230 щодо потрапляння та перебування солдата у полон та подальшого його звільнення із зазначенням дати та обставин звільнення;
- повідомлення про кримінальне правопорушення від 23.04.2022 №101/847.

Висновки та рішення суду:

Аналізуючи та оцінюючи показання свідків, суд вважає, що всі свідки надали взаємопов'язані і взаємодоповнюючі показання, які в повній мірі узгоджуються із зібраними у провадженні письмовими доказами, не містять суттєвих протиріч і містять в собі фактичні дані які в цілому підтверджують наявність в діях обвинуваченого інкримінованого йому складу злочину. Мотивів для обмови свідками обвинуваченого не

встановлено, всі свідчення надавалися під присягою, крім того, вказані свідки підтвердили і ті обставини, які не оспорується обвинуваченим щодо самовільного покидання місця служби.

Так, усі допитані свідки підтвердили, що обвинувачений самовільно залишив місце служби 26.02.2022 року до того, як був бій з противником 27.02.2022 року. Підтвердили про наказ командира повертатися з медскладів на територію ПАСу та можливість вийти на підконтрольну територію, обов'язок після повернення на підконтрольну територію з'явлення до місця дислокації своєї військової частини. Інший свідок підтвердив передання обвинуваченому наказу командира повернутися на територію ПАСу, та ті обставини, що під час спілкування з обвинуваченим у м. Токмак після залишення ним самовільно військової частини, останній заявив, що з командиром він не зв'язувався, повертатись не збирається, зброю викинув. Аналогічні за змістом пояснення викладені також і у рапорті, який долучено до акту службового розслідування від 01.04.2022 року. Свідок підтвердив оголошення на медскладах наказу командира про повернення на територію ПАСу. Капітан (свідок) підтвердив, що наказу залишити територію ПАСу 26.02.22 він не віддавав, після залишення місця служби на зв'язок обвинувачений не виходив.

Оцінюючи письмові докази з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність доказів з точки зору достатності та взаємозв'язку із показаннями свідків, суд вважає, що вищезазначені докази в повному обсязі доводять вину солдата у вчиненні злочину, за наведених у вирокі обставинах.

Доводи сторони захисту щодо невірною відмежування органом досудового розслідування складу кримінального правопорушення за ст. 408 КК України від подібного складу кримінального правопорушення, передбаченого відповідною частиною ст. 407 КК України, перевірялися судом і не знайшли свого підтвердження, оскільки в ході судового розгляду кримінального провадження судом встановлено достатньо підстав вважати, що обвинувачений усвідомлював, що незаконно залишає місце служби з метою повного ухилення від виконання обов'язків щодо військової служби, з безперервним ігноруванням обов'язків щодо військової служби, тобто діяв з прямим умислом на це, виходячи із такого.

На думку суду, обвинувачений в судовому засіданні намагається зменшити суспільну небезпеку своїх дій, своєю версією створивши у суду враження, що його дії необхідно кваліфікувати за менш тяжкою статтею Кримінального кодексу України, яка передбачає менш жорстке покарання.

З огляду на вказані обставини, письмове звернення матері обвинуваченого до його керівництва не спростовує та не виключає наявності умислу солдата на вчинення інкримінованого йому злочину.

Суд критично оцінює доводи обвинуваченого щодо відсутності умислу на ухилення від військової служби, як такі, що протирічать обвинуваченню та встановленим в суді обставинам його протиправних дій, оскільки такі показання не відповідають фактичним обставинам справи та спростовуються показаннями свідків, іншими дослідженими в судовому засіданні доказами в своїй сукупності.

Тим більше в діях обвинуваченого є доведеним наявність обставин, що є характерними лише для дезертирства, а саме: знищення, викидання ним військової форми, зброї (на що йому наказ не надавався, бо він це зробив ще до того, як наказ розосередитися по місту було віддано капітаном 27.02.2022 після бою і вже після самовільного залишення 26.02.2022 обвинуваченим місця служби), часта зміна місця проживання, спроба виїхати за кордон підконтрольної території, невжиття жодних заходів до повернення у військову частину, звернення до правоохоронних або інших державних органів чи органів військового управління, за наявності реальної можливості для цього.

Обставин, які пом'якшують покарання обвинуваченого згідно зі ст. 66 КК України та обставин, які обтяжують покарання згідно ст. 67 КК України судом не встановлено.

Оскільки клопотань про зміну запобіжного заходу від учасників провадження не надходило, суд вважає за необхідне до набрання вироком законної сили залишити без змін раніше обраний запобіжний захід у вигляді застави.

Визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 408 КК України і призначено покарання за ч. 4 ст. 408 КК України у вигляді 6 (шести) років позбавлення волі.

Строк відбування покарання рахувати з моменту приведення вироку до виконання.

Запобіжний захід у вигляді застави до набрання вироком законної сили залишити без змін, після набрання вироком законної сили – припинити.

Стаття 410. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем

1. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна або заволодіння ними шляхом шахрайства -

караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

2. Ті самі дії, вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або такі, що заподіяли істотну шкоду, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, розбій з метою заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими чи іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого, -

караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

ОГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ:

СПРАВА № 495/4211/22 (Вирок Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 05.07.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105092529>

Обставини справи: Обвинувачений, будучи військовослужбовцем військової служби за контрактом на посаді інспектора прикордонної служби 3 категорії – номер обслуги 4 секції мінометів вогневого відділення мінометної застави прикордонної комендатури швидкого реагування прикордонного загону Державної прикордонної служби України у військовому званні «сержант» в порушення ст.ст. 9, 11, 12, 14, 16 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України та ст. 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, в період часу з 15 годин 00 хвилин по 17 годин 00 хвилин 26 лютого 2022 року, більш точного часу в ході досудового розслідування не встановлено, перебуваючи поряд з автомобілем ГАЗ-53 на території військової частини під час здійснення охорони об'єкта, скориставшись тим, що залишився один біля не опечатаного ящика зі зброєю, який знаходився у кузові вказаного автомобіля та вільним доступом до вказаного ящика, впевнившись, що за його діями ніхто не спостерігає, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій та передбачаючи суспільно-небезпечні наслідки, бажаючи їх настання в умовах воєнного стану, таємно викрав зброю та бойові припаси, а саме: 2 пістолети марки ПМ калібру 9 мм та серії ПС 5334, 1967 року виготовлення, та 5 магазинів з набоями 9 мм: всього 40 одиниць.

У подальшому, в період часу приблизно з 17 годин 00 хвилин по 18 годин 00 хвилин 26 лютого 2022 року, більш точного часу досудовим розслідуванням не встановлено, перебуваючи на другому поверсі адміністративної будівлі військової частини, продовжуючи реалізацію злочинного умислу, скориставшись тим, що залишився один біля ящиків з бойовими припасами, які знаходились на підлозі та вільним доступом до не опечатаних та відкритих вказаних ящиків, впевнившись, що за його діями ніхто не спостерігає, в умовах воєнного стану таємно викрав бойові припаси, а саме: набой калібру 5,45 мм з маркуванням 38-88 в коробках, всього 48 одиниць, набой калібру 5,45 мм маркування 539-89 та 3-84 в коробках, всього 270 одиниць, сховавши викрадену зброю та бойові припаси за тумбочкою на другому поверсі адміністративної будівлі військової частини, тим самим отримав можливість розпорядитися викраденою зброєю та бойовими припасами на власний розсуд, тобто обвинувачений вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 410 КК України – викрадення військовослужбовцем зброї та бойових припасів, вчинене в умовах воєнного стану.

Не оспорюючи фактичні обставини кримінального правопорушення у судовому засіданні, обвинувачений свою провину у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 410 КК України визнав повністю та пояснив суду, що дійсно він уклав контракт із Державною прикордонною службою України та проходив службу за контрактом на посаді інспектора прикордонної служби 3 категорії – номер обслуги 4 секції мінометів вогневого відділення мінометної застави прикордонної комендатури швидкого реагування прикордонного загону Державної прикордонної служби України у військовому званні «сержант» та проходив службу у військовій частині.

26 лютого 2022 року приблизно 15 годин він знаходився на території вказаної військової частини біля автомобіля, де знаходилися ящики зі зброєю та бойовими припасами та скориставшись тим, що за його діями ніхто не спостерігає, викрав з ящика зі зброєю 2 пістолети ПМ та 5 магазинів з набоями, пізніше перебуваючи на другому поверсі вказаної військової частини від також скористався тим, що за його діями ніхто не спостерігає, викрав бойові припаси, а саме: набої. Все викрадене він сховав за тумбочкою на другому поверсі адміністративної будівлі військової частини, потім переніс викрадене до місця свого проживання, але після того як керівництво військової частини виявило зникнення зброї та боєприпасів добровільно їх повернув. У скоєному щиро розкався та просив суворо не карати.

Докази:

Суд, з'ясувавши думку сторін кримінального провадження, роз'яснив вимоги ч. 3 ст. 349 Кримінального процесуального кодексу України і наслідки обмеження обсягу доказів, визнає недоцільним дослідження інших доказів, крім допиту обвинуваченого відносно фактичних обставин кримінального правопорушення, оскільки вони ніким не оспорюються, та дослідженням доказів, які характеризують особистість обвинуваченого.

Обвинувачений погодився з тим, щоб судовий розгляд обмежився його допитом, та дослідженням доказів, які характеризують особистість обвинуваченого. Йому було роз'яснено, що в даному випадку він позбавляється права оспорювати в апеляційному порядку фактичні обставини кримінального правопорушення.

Речові докази по справі: 2 пістолети марки ПМ калібру 9 мм. та серії ПС 5334,1967 року виготовлення та 5 магазинів з набоями 9 мм. всього 40 одиниць, набої калібру 5,45 мм. з маркуванням 38-88 в коробках, всього 48 одиниць, набої калібру 5,45 мм. маркування 539-89 та 3-84 в коробках, всього 270 одиниць які згідно постанови про передачу на відповідальне зберігання речових доказів від 22.06.2022 року передані представнику військової частини слід залишити за належністю.

Висновки та рішення суду:

Дослідивши матеріали справи, заслухавши пояснення обвинуваченого, суд дійшов висновку про винуватість обвинуваченого у вчиненні інкримінованому йому кримінальному правопорушенні, передбаченому ч.4 ст. 410 КК України. Висновок суду підтверджується, зокрема, поясненнями обвинуваченого, який надав точні пояснення щодо того, як, коли та за яких обставин він вчинив злочин. Суд бере до уваги, що пояснення обвинуваченого не суперечать іншим об'єктивним доказам по справі та дозволяють достовірно встановити обставини скоєння злочину обвинуваченим.

Оцінюючи докази у сукупності, суд визнає винним обвинуваченого у інкримінованому йому кримінальному правопорушенні та кваліфікує його дії за ч. 4 ст. 410 КК України, тобто викрадення військовослужбовцем зброї та бойових припасів в умовах воєнного стану.

Відповідно до ст. 66 КК України до обставин, які пом'якшують покарання обвинуваченому ОСОБА_3 суд відносить щире каяття та активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення.

З урахуванням того, що обвинувачений щиро розкався в скоєному злочині, в умовах збройної агресії проти України приймає активну участь у її захисті та висловив твердий намір продовжувати боронити кордони держави, добровільно видав викрадену зброю та боєприпаси, суд погоджується з думкою сторони обвинувачення про те, що є підстави застосування до обвинуваченого статей 69, 69-1 КК України при призначенні покарання, а саме: призначити інший, більш м'який вид покарання, чим передбачений санкцією ч. 4 ст. 410 КК України, визнав обставини, наведені вище судом виключними по справі.

Призначено йому покарання, із застосуванням ст. 69 КК України, у вигляді штрафу на користь держави в розмірі 10 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що складає 170 000 гривень.

СПРАВА № 335/2010/22 (Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 07 квітня 2022 року)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103877885>

Обставини справи: Обвинувачений, проходячи військову службу за контрактом на посаді заступника командира першої патрульної роти по роботі з особовим складом першого патрульного батальйону військової частини Національної Гвардії України, у військовому званні старший лейтенант, в умовах воєнного стану, під час виконання службових обов'язків з охорони Запорізької обласної державної адміністрації, в порушення ст.ст. 9, 11, 16, 49, 58 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, ст.ст. 14 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, маючи вільний доступ до сейфу для зберігання зброї особового складу військової частини, який знаходився у підвальному приміщенні Запорізької обласної державної адміністрації, де розташовано центральний пункт спостереження, діючи з прямим умислом, спрямованим на викрадення зброї та бойових припасів, 02.03.2022, в обідній час (більш точного часу не встановлено), викрав вогнепальну зброю, а саме пістолет Макарова 9 мм, ЛУ 5100, 1974 року випуску, вартістю 349,00 грн., закріплений за військовослужбовцем військової частини Національної Гвардії України, командиром першої патрульної роти першого патрульного батальйону військової частини Національної Гвардії України, та 16 набоїв калібру 9 мм, до вказаного пістолету, загальною вартістю 99,20 грн., які перебувають на балансі військової частини Національної Гвардії України, після чого сховав їх у шухляду письмового столу у кабінеті № 402, розташованому на 4 поверсі Запорізької обласної державної адміністрації, з метою подальшого розпорядження ними на власний розсуд.

Таким чином, обвинувачений вчинив кримінальне правопорушення (злочин), передбачене ч. 4 ст. 410 Кримінального кодексу України (далі КК України), а саме викрадення військовослужбовцем зброї та бойових припасів, вчинене в умовах воєнного стану.

Допитаний у судовому засіданні обвинувачений визнав себе винним у інкримінованому кримінальному правопорушенні, щиро покаявся у скоєному, пояснив, що 02.03.2022 в обідній час він, перебуваючи на службі, спустився у підвал будівлі Запорізької обласної державної адміністрації, де розташовано сейф для зберігання зброї особового складу, звідки таємно викрав пістолет Макарова 9 мм, 1974 року випуску, який знаходився у кобурі, та два магазини з набоями для нього. Пістолет та набої в подальшому помістив до столу в кабінеті № 402 вказаної будівлі. Зазначив, що не знав, що цей пістолет закріплено за командиром першої патрульної роти першого патрульного батальйону Військової частини. Пістолет з набоями взяв з метою самозахисту. Не мав наміру спричинити шкоду військовій частині. Зазначив, що зробив для себе висновки щодо неправомірності своєї поведінки та зобов'язався у подальшому не допускати випадків порушення статутних вимог, висловив бажання надалі продовжувати військову службу.

Докази:

Враховуючи те, що обвинувачений та інші учасники процесу не оспорюють всі фактичні обставини справи і судом встановлено, що вони правильно розуміють зміст цих обставин, відсутні будь-які сумніви у добровільності та істинності їх позиції, суд, роз'яснивши учасникам процесу положення ст. 349 КПК України про позбавлення права на оскарження цих обставин в апеляційному порядку, провів судовий розгляд із застосуванням правил ч. 3 ст. 349 КПК України, визнавши недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються, обмежившись допитом обвинуваченого, дослідженням даних про особу обвинуваченого.

Висновки та рішення суду:

Суд вважає доведеною вину військовослужбовця у вчиненні інкримінованого йому діяння та кваліфікує дії останнього за ч. 4 ст. 410 КК України як викрадення військовослужбовцем зброї та бойових припасів, вчинене в умовах воєнного стану.

При призначенні обвинуваченому ОСОБА_4 покарання, суд враховує: ступінь тяжкості вчиненого злочину, який, у відповідності до ст. 12 КК України, віднесено до особливо тяжкого злочину, спричинених наслідків тяжких наслідків не настало, проте, злочин посягає на встановлений порядок несення військової служби. Шкода відшкодована шляхом повернення викраденої зброї та бойових припасів.

Суд врахував дані про особу обвинуваченого, який є військовослужбовцем, раніше не засуджений, має постійне місце реєстрації та проживання, на обліку в лікаря-психіатра та лікаря-нарколога не пере-

буває, за станом здоров'я скарг не має. За сімейним станом обвинувачений не одружений, на утриманні дітей або непрацевдатних осіб не має.

Обставини, що пом'якшують покарання є щире каяття, з'явлення із зізнанням. Також суд вважає за можливе в порядку ч.2 ст. 66 КК України визнати такою, що пом'якшує покарання, ту обставину, що військовослужбовець є учасником бойових дій, підтвердженням чого є посвідчення серії, видане 14.05.2020 командувачем Національної Гвардії України.

Обставин, що обтяжують покарання, судом не встановлено.

Сукупність перелічених обставин та даних про особу обвинуваченого істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого ним злочину.

Цивільний позов у кримінальному провадженні не заявлений. Судові витрати у кримінальному провадженні відсутні.

Питання щодо речових доказів суд вирішив відповідно до ст. 100 КПК України.

Військовослужбовця визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 410 Кримінального кодексу України, та призначено йому покарання із застосуванням ч. 1 ст. 69 Кримінального кодексу України у вигляді 5 (п'яти) років позбавлення волі.

На підставі ст. 75 Кримінального кодексу України звільнено від відбування покарання у вигляді 5 (п'яти) років позбавлення волі з випробуванням, якщо він протягом 3 (трьох) років іспитового строку не вчинить нового кримінального правопорушення і виконає покладені на нього обов'язки.

Зобов'язано військовослужбовця, періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації, повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи, не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

На підставі ст. 54 Кримінального кодексу України позбавлено військового звання «Старший лейтенант».

Стаття 425. Недбале ставлення до військової служби

1. Недбале ставлення військової службової особи до служби, якщо це заподіяло істотну шкоду, -

карається штрафом від двохсот вісімдесяти п'яти до трьохсот двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або службовим обмеженням на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, -

карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років.

4. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Примітка. 1. Під військовими службовими особами розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.

2. У статтях 425 та 426 цього Кодексу істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками за тієї самої умови вважається шкода, яка в п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

ОГЛЯД СУДОВОГО РІШЕННЯ

СПРАВА № 381/2798/22 (Вирок Васильківського міськрайонного суду Київської області від 12.04.2023)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110214970>

Обставини справи: Так обвинувачений, проходячи військову служби за контрактом, перебуваючи на посаді командира роти зв'язку військової частини, будучи військовою службовою особою, яка наділена адміністративно-господарськими та організаційно-розпорядчими функціями і являвся матеріально-відповідальною особою за військове майно (зброю та боєприпаси) підпорядкованого йому підрозділу, 26.03.2022, перебуваючи в с. Плесецьке Фастівського району Київської області, в порушення ст.ст. 9, 11, 16, 58, 59, 112, 145-153 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, п.п. 4, 7 Розділу I, п.п. 4, 19 Розділу II, п.п. 3, 5, 8 Розділу XX Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних силах України, затвердженої наказом Міністерством оборони України від 20.10.2015 № 569, Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 № 1225, ст.ст. 1, 3, 7 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» від 21.09.1999 № 1075-XIV, п.п. 9.1.7 Положення про військово (корабельне) господарство Збройних Сил України, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 16.07.1997 № 300, діючи необережно, із злочинною недбалістю, всупереч інтересам служби, в порушення функціональних обов'язків, неналежно виконуючи свої службові обов'язки через несумлінне ставлення до них, в умовах воєнного стану, не забезпечив належний контроль за наявністю майна роти зв'язку військової частини та його зберіганням, тим самим не забезпечив такий порядок зберігання, який унеможливив би втрату зброї, внаслідок чого три одиниці АК-74 калібру 5,45 мм, вартістю 2885,15 грн. кожна, були втрачені, що заподіяло державі істотну шкоду нематеріального характеру у виді: можливості вчинення невідновленою особою, в невідновлений час, таємного викрадення з ящика роти зв'язку військової частини трьох одиниць АК-74 калібру 5,45 мм;

вибуття із сфери управління військової частини вказаної вище зброї;

підриву авторитету та престижу органів військового управління та військової служби в цілому, бойової готовності підпорядкованого підрозділу в умовах воєнного стану та обороноздатності держави, падінні авторитету командування в очах підлеглих;

грубого порушення встановленого порядку обліку та зберігання зброї, як наслідок підриву авторитету Збройних Сил України серед цивільного населення, недовіри з боку суспільства до якості дотримання військовими службовими особами своїх службових обов'язків в частині збереження зброї;

перебування трьох одиниць АК-74 калібру 5,45 мм у сфері вільного обігу, як наслідок створення реальної суспільної небезпеки для населення через предмет, який прямо призначений для смертельного ураження живої сили, чим вчинив недбале ставлення військової службової особи до служби, вчинене в умовах воєнного стану, що заподіяло істотну шкоду.

12.04.2023 обвинувачений, за участю захисника, уклав із прокурором Білоцерківської спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Центрального регіону угоду про визнання винуватості, за змістом якої сторони погодилися на призначення обвинуваченому покарання за ч. 4 ст. 425 Кримінального кодексу України, із застосуванням ст. 69 КК України, у виді позбавлення волі строком на один рік. На підставі ст. 58 КК України, враховуючи обставини справи та особу винного, замість позбавлення волі строком на один рік призначити покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців на той самий строк, а саме одного року з відрахуванням в дохід держави 10 відсотків із суми його грошового забезпечення.

У підготовчому судовому засіданні прокурор заявив клопотання про затвердження угоди про визнання винуватості.

Обвинувачений та його захисник у судовому засіданні щодо затвердження угоди не заперечували, додатково підтвердили факт розуміння ними наслідків і умов її укладення.

Суд установив, що зазначена угода за змістом відповідає вимогам ст. 472 КПК України, укладена обвинуваченим добровільно, не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді.

Обвинувачений щиро розкався у вчиненні вказаного кримінального правопорушення, на обліку у лікаря психіатра та у лікаря нарколога не перебуває, має статус учасника бойових дій, одружений, має на утриманні малолітню дитину, добровільно відшкодував державі завданий збиток у десятикратному розмі-

рі, а саме у розмірі 86554,5 грн., раніше не судимий.

Висновки та рішення суду:

Враховуючи наявність обставин, що пом'якшують покарання (щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, добровільне відшкодування завданого збитку у десятикратному розмірі), та відсутність обставини, що його обтяжує, суд вважає за можливе призначити обвинуваченому узгоджене сторонами за угодою про визнання винуватості покарання за ч. 4 ст. 425 КК України, із застосуванням ст. 69 КК України, у виді позбавлення волі строком на один рік. На підставі ст. 58 КК України, враховуючи обставини справи та особу винного, замість позбавлення волі строком на один рік призначити покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців на той самий строк, а саме одного року з відрахуванням в дохід держави 10 відсотків із суми його грошового забезпечення.

Адміністративні правопорушення

Стаття 172-10. Відмова від виконання законних вимог командира (начальника)

Відмова від виконання законних вимог командира (начальника) -

тягне за собою накладення штрафу від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, -

тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

ОГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ:

СПРАВА № 199/1525/22 (Постанова Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпропетровська від 23.03.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103731362>

Обставини справи: Військовослужбовець в присутності двох офіцерів управління частини, отримав усний законний та конкретний наказ від командира в/ч щодо переміщення до військового містечка частини та подальшого формування бойового з'ясування та командування підпорядкованим йому підрозділом, на що військовослужбовець відкрито відмовився виконувати наказ без поважних на те причин, в умовах особливого періоду, під час воєнного стану, чим вчинив адміністративне правопорушення, відповідальність за який передбачена ч. 2 ст. 172-10 КУпАП.

У судовому засіданні військовослужбовець зазначив про те, що він дійсно відмовився виконувати наказ командира через свій тяжкий морально психологічний стан, у зв'язку з тривалою і тяжкою хворобою його матері. Наказ командира не був явно злочинним, проте, його відмова виконувати наказ не призвела до тяжких наслідків.

Докази, які були використані під час розгляду справи:

- відомості з протоколу про адміністративне правопорушення, що складений у відповідності до вимог ст. 256 КУпАП;

- витяг з наказу;

- поясненнями військовослужбовця, який притягається до відповідальності;

- службова характеристика;

- пояснення інших осіб.

Санкція: адміністративне стягнення за ч. 2 ст. 17210 КУпАП у виді штрафу, у розмірі ста сорока п'яти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, тобто в сумі 2465.00 (дві тисячі чотириста шістьдесят п'ять) гривень.

СПРАВА № 944/330/22 (Постанова Яворівського районного суду Львівської області від 21.03.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103744705>

Обставини справи: Військовослужбовець з числа осіб офіцерського складу за призовом, в умовах особливого періоду, виконуючи обов'язки військової служби на території військової частини, у порушення вимог ст. 37 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, відмовився від виконання законних вимог командира військової частини, не прийняв справи та посаду у терміни, передбачені ст. 64 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, чим вчинив адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-10 КУпАП.

Справа була розглянута у судовому засіданні за відсутності військовослужбовця. Військовослужбовець подав клопотання, в якому зазначив, що після трьох місяців служби він боїться приймати посаду та підписувати документи не лише через свою некомпетентність та недосвідченість, а через упереджене ставлення. Після підписання відповідних актів із виявленими ним недоліками та нестачею, все майно може бути ще більше розкомплектоване чи вкрадене за його позицію та налаштованість. На даний час він не бажає проходити військову службу у військовій частині, хоча мав намір підписати контракт із Збройними Силами України.

Докази, які були використані під час розгляду справи:

- наказ командира військової частини про призначення військовослужбовця на посаду (від 08.09.2021);
- наказ командира №216.

Висновок суду: військовослужбовець мав виконати наказ командира військової частини №216 від 15.09.2021 до 19.09.2021, а відтак з часу закінчення строку для прийняття посади військовослужбовця та його невиконання, є часом вчинення ним правопорушення.

Санкція: відсутня. Проведення в справі про притягнення військовослужбовці до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 172-10 Кодексу України про адміністративні правопорушення закрити у зв'язку із закінченням строку накладення адміністративного стягнення.

Стаття 172-11. Самовільне залишення військової частини або місця служби

Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю до трьох діб -

тягнуть за собою арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення, -

тягнуть за собою арешт з утриманням на гауптвахті на строк від семи до п'ятнадцяти діб.

Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової військової служби), а також військовозобов'язаним та резервістом під час проходження зборів, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на військову службу у разі призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю до десяти діб, -

тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподаткованих мінімумів дохо-

дів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частинами першою або третьою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, -

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

ОГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ:

СПРАВА № 336/2190/23 (Постанова Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 30.03.2023)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110326839>

Обставини справи: Військовослужбовець, який проходить військову службу у військовій частині 17.12.2022 не з'явився до військової частини без поважних причин. З'явився лише 24.12.2023, тобто залишив територію військової частини та місце служби в умовах особливого періоду в період з 17.12.2022 по 24.12.2022, не одержавши при цьому дозволу від командування частини.

Військовослужбовець у судові засідання не з'явився, в матеріалах справи містилась його заява про визнання винуватості та розгляд справи за його відсутності.

Докази, які були використані під час розгляду справи:

- письмові пояснення;
- інші матеріали справи про адміністративне правопорушення.

Висновок суду: дії правопорушника містять ознаки складу правопорушення, що передбачене ч. 4 ст. 172-11 КУпАП, а саме: самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем, нез'явлення з відрадження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю до десяти діб, вчинене в умовах особливого періоду.

Санкція: відсутня. Провадження по справі про адміністративне правопорушення відносно військовослужбовця за ч. 4 ст. 172-11 КУпАП закрита у зв'язку з закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності.

СПРАВА № 202/1184/23 (Постанова Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 31.03.2023)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109923726>

Обставини справи: Військовослужбовець військової служби (мобілізований) молодший сержант 01 січня 2023 року о 09 годині 00 хвилин був відсутній при перевірці наявності військовослужбовців роти охорони, які виконують задачу по охороні складів в м. Слов'янську Донецької області за місцем несення служби, пошуки військовослужбовцями результатів не принесли, на телефоні дзвінки він не відповідав. Відсутність молодшого сержанта підтвердили військовослужбовці роти охорони.

01 січня 2023 року близько 17 години 00 хвилин молодший сержант повернувся до підрозділу. Від пояснень, про своє місце перебування відмовився. Своїми умисними діями, добре усвідомлюючи їх характер, порушуючи військову дисципліну, завідомо знаючи про відповідальність молодший сержант, порушив імперативні вимоги ст.ст. 9, 11, 12, 16, 49, 241 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, ст.ст. 1-4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, чим вчинив правопорушення, передбачене ч. 4 статті 172-11 КУпАП.

Військовослужбовець у судові засідання не з'явився, подав заяву про розгляд справи за його відсутності, свою провину визнав повністю.

Докази, які були використані під час розгляду справи:

- Протокол про адміністративне правопорушення;

- Свідчення військовослужбовців роти охорони;
- Особисте визнання провини.

Висновок суду: провина військовослужбовця у скоєнні правопорушення передбаченого ст. 172-11 ч. 4 КУпАП, доведена у повному обсязі, обставин, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення в судовому засіданні не встановлено. Обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення в судовому засіданні не встановлено.

Санкція: адміністративне стягнення у виді штрафу на користь держави в розмірі 1000 (однієї тисячі) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 17000 (сімнадцять тисяч) гривень 00 коп.

Стаття 172-12. Необережне знищення або пошкодження військового майна (у комплексі з матеріальною відповідальністю)

Необережне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової і спеціальної техніки чи іншого військового майна -

тягне за собою накладення штрафу від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, -

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

ОГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ:

СПРАВА № 495/1448/22 (Постанова Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 06.03.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103687729>

Обставини справи: Головний сержант близько 15 години 00 хвилин 10.03.2022 вжив алкогольні напої під час виконання обов'язків з військової служби, в порушення вищевказаних вимог Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, Закону України «Про Державну прикордонну службу України», Інструкцій 595 та ЗУ «Про дорожній рух» вчинив військово-адміністративне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 172-20 КУпАП, а саме: виконання обов'язків військової служби в нетверезому стані.

Перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, о 18 год. 30 хвилин, керував службовим транспортним засобом, о 18 годині 40 хвилин не впоравшись з керуванням ввіреного йому службового транспортного засобу здійснив зіткнення з бетонною опорою лінії електропередач. Про факт пригоди доповідь не здійснив, з місця пригоди поїхав.

Відповідно до висновку результатів медичного огляду з метою виявлення алкогольного сп'яніння, який складений о 03 годині 45 хвилин 11.03.2022, військовослужбовець перебував в стані алкогольного сп'яніння - 0,45%.

В судове засідання військовослужбовець не з'явився, однак надав до суду заяву про розгляд справи у його відсутність, свою вину у вчиненні адміністративних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 172-12, ч. 3 ст. 172-20 КУпАП визнав, просив призначити покарання у виді штрафу.

Докази, які були використані під час розгляду справи:

- протокол про адміністративне правопорушення;
- висновок результатів медичного огляду
- визнання вини військовослужбовцем.

Висновки суду: військовослужбовця визнано винним у вчиненні адміністративних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 172-12, ч. 3 ст. 172-20 КУпАП.

Санкція: штраф у розмірі 3 655,00 грн.

СПРАВА № 584/446/23 (Постанова Путивльського районного суду Сумської області від 01.05.2023)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110583592>

Обставини справи: Солдат, кулеметник військової частини, в умовах особливого періоду, 1 квітня 2023 року близько 11 год. 00 хв. на території Конотопського району Сумської області необережно знищив бойовий припас – міну ТМ-62М.

Своїми умисними діями скоїв адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-12 КУпАП.

Сам військовослужбовець свою вину визнав повністю та пояснив, що дійсно 1 квітня 2023 року близько 11 год. 00 хв. керуючи автомобілем на території Конотопського району Сумської області випадково наїхав на міну ТМ-62М, від чого вона здетонувала. У вчиненому каявся.

Докази, які були використані під час розгляду справи:

- доповідь;
- пояснювальні інших військовослужбовців;
- копія військового квитка військовослужбовця.

Висновки суду: Враховуючи обставини в сукупності та особу винного, який раніше не притягувався до адміністративної відповідальності, є військовослужбовцем, за місцем проходження служби характеризується позитивно, суд вважає за можливе звільнити його від адміністративної відповідальності за малозначністю скоєного, обмежившись усним зауваженням, а провадження по справі зактив.

Санкція: відсутня. Звільнено від адміністративної відповідальності.

Стаття 172-15. Недбале ставлення до військової служби

Недбале ставлення військової службової особи до військової служби -

тягне за собою накладення штрафу від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене в умовах особливого періоду, -

тягне за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

ОГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ

СПРАВА № 944/857/22 (Постанова Яворівського районного суду Львівської області від 28.02.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103634775>

Обставини справи: військовослужбовець військової частини, солдат строкової служби, будучи військовою службовою особою, в умовах особливого періоду, виконуючи обов'язки військової служби на території військової частини 10.02.2022 о 16.00 год. обов'язки покладені на нього ст. ст. 11, 13, 16, 200 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України належним чином не виконував, а саме: будучи в наряді черговим по казармі перебував в стані алкогольного сп'яніння та самоусунувся від виконання обов'язків чергового, не організував та не здійснив контроль за розпорядком дня та особовим складом, чим вчинив адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-15 Кодексу України про адміністративні правопорушення, тобто, недбале ставлення військової службової особи до військової служби в умовах особливого періоду.

Військовослужбовець у судове засідання не з'явився.

Докази, які були використані під час розгляду справи:

- протокол про адміністративне правопорушення;
- висновок медичного огляду для встановлення факту вживання психоактивної речовини та стану алкогольного сп'яніння;
- письмові поясненнями особи, яка притягується до адміністративної відповідальності;
- інші доказами, які є в матеріалах справи.

Висновки суду: Суд вважає за необхідне звільнити військовослужбовця від адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 172-15 КУпАП за малозначністю і оголосити йому усне зауваження, оскільки діяння, вчинене ним, містило в собі усі юридичні і суб'єктивні ознаки, що характеризують правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-15 КУпАП, однак внаслідок всіх конкретних обставин воно не відповідало тій суспільній небезпечності, яка є типовою для цього виду правопорушення, зокрема, дії правопорушника суб'єктивно не були направлені на заподіяння шкоди суспільним інтересам, юридичним та фізичним особам та адміністративне правопорушення не спричинило значної шкоди суспільним або державним інтересам, правам та свободам інших осіб.

Санкція: відсутня. Звільнено від адміністративної відповідальності.

СПРАВА № 352/632/22 (Постанова Тисменицького районного суду Івано-Франківської області від 09.05.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104289065>

Обставини справи: солдат строкової військової служби 06.05.2022 р. о 01 год. 40 хв., несучи службу в добовому наряді на території військової частини недбало ставився до військової служби, зокрема, заснув на посту, що мало місце в умовах особливого періоду.

Військовослужбовець в суді свою вину у вчиненому визнав, у вчиненому щиро розкався, просив закрити провадження у справі у зв'язку з малозначністю вчиненого діяння, враховуючи те, що до адміністративної відповідальності він притягається вперше.

Докази, які були використані під час розгляду справи:

- протокол про адміністративне правопорушення;
- інші матеріали справи.

Висновки суду: у діях військовослужбовця вбачаються ознаки правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-15 КУпАП, оскільки він, будучи військовослужбовцем, в умовах особливого періоду на території військової частини недбало ставився до військової служби, що повністю доведено в суді.

Враховуючи характер вчиненого правопорушення, особу винного, його щире розкаяння, ту обставину, що останній до адміністративної відповідальності притягається вперше, суд вважає, що наявні підстави вважати, що вчинене ним правопорушення є малозначним. Визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-15 КУпАП.

Санкція: відсутня. Звільнено від адміністративної відповідальності.

СПРАВА №521/5259/22 (Постанова Малиновського районного суду м. Одеси від 15.04.2022)

Посилання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104638435>

Обставини справи: 14.04.2022 року, військовослужбовець у м. Одеса недбало ставився до виконання

завдань, на зауваження не реагував.

За даним фактом відносно військовослужбовця було складено протокол про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-15 КУпАП України.

Допитаний у судовому засіданні військовослужбовець провину визнав та підтвердив обставини, викладені у протоколі.

Докази, які були використані під час розгляду справи:

- Протокол про адміністративне правопорушення;
- Визнання провини.

Висновки суду: Розглянувши матеріали справи, суддя вважає, що в діях військовослужбовця вбачаються ознаки складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-15 КУпАП України, за кваліфікуючою ознакою недбале ставлення військової службової особи до військової служби, вчинене в умовах особливого періоду.

Санкція: стягнення у вигляді штрафу в розмірі 2465 гривень на користь держави.